

Lolland-Falsters historiske Samfund



1970

LOLLAND
FALSTERS
HISTORISKE
SAMFUND

På omslaget ses en af Stiftsmuseets nyerhvervelser: en sparebøsse af lertøj formet som en grenader. Mørk begitning med hvidt på hænder, distinktioner og kokarde, herover klar blyglasur. Udført af pottemagersvend Ludvig Ahlburg, der sammen med sin far arbejdede på Koretkes værksted i Maribo. Højde 17 cm, bredde 12 cm. Mus.nr. 30.800.

LOLLAND
FALSTERS
HISTORISKE
SAMFUND



ÅRBOG 1970

INDHOLD

Indtryk og erindringer fra min barndomstid i Moseby	5
<i>Af Frederikke Krarup.</i>	
En hjemstavnsdigter Olaf Hansen 1870—1970	41
<i>Af Verner Hansen.</i>	
Min far var sagfører	51
<i>Af Thure Krarup.</i>	
Biskop Bingesbølls visitatsindberetninger	65
<i>Af H. Skjøt Pedersen</i>	
Lolland-Falster i bogverdenen	101
<i>Af Verner Hansen.</i>	
Lolland-Falsters museer	105
Lolland-Falsters historiske Samfund:	
Generalforsamlingen	109
Driftsregnskabet	112
Bestyrelsen	113
Nye medlemmer	114
Årbøger og historiske skrifter om Lolland-Falster	116
Person- og stedregister 1970—69	117

INDTRYK OG ERINDRINGER

FRA MIN BARNDOMSTID I MOSEBY

Af FREDERIKKE KRARUP

I 1892 blev far, Nic. Thure Krarup, kaldet til præst i Åstrup sogn på Falster, med bolig i Moseby præstegård, som mærkeligt nok lå og stadig ligger ca. to kilometer fra kirken. Far måtte efter tidens skik forlade sin familie, som skulle blive tilbage og sørge for eftermanden, pastor Verner Nannestad; om ham husker jeg intet, så han har åbenbart ikke beskæftiget sig med os børn. Hvornår far forlod os, kan jeg ikke sige med bestemt-
hed, men det må have været om efteråret, og han måtte tilbringe vinteren i en tom præstegård. Fars formand, provst Glahn, og hans kone var nemlig døde, og deres døtre havde forladt huset og fået en ældre pige, Hanne Bødgers, som boede i et lille hus i nærheden af præstegården, til at sørge for ham. Far klagede aldrig over det, jeg har kun hørt ham sige, at kakkelovnen var slem til at ryge, så at han var nødt til at lufte godt ud, før han gik i seng; men jeg synes, han må have haft det slemt: Alene i det store, gamle hus, hvor kun én stue var opvarmet. Hvis det så endda havde været en mild vinter; men vinteren 1892-93 var en af dem, der stadig står i erindringer som en af de strengeste i »mands minde«. Det frøs op til 22 grader, og der var megen sne, som blev liggende helt ind i marts måned. Så blev det mildere, og så klarede det også for far, han rejste til Uby for at bringe sin familie med til det nye hjem. Alt indboet i præstegården var pakket sammen og sendt af sted, selv kakkelovne tog vi med, så den sidste nat sov far og mor med søster Marie og mig hos en gårdmandsfamilie, Val-

demar og Aksel hos en anden; Helene, Einar og Lilla var rejst i forvejen »for at ordne«. Mor sagde, at det var noget pjank, for der var jo ikke noget at ordne; men de har nok syntes, det var spændende. Foruden selve familien var der barnepigen Sine, snedker Petersen fra Ubby, som fulgte med for at hjælpe med indflytningen og endelig vor elskede hund Rolf; den rejste i pakvognen, så der blev stor gensynsglæde på begge sider, da vi mødtes i Nr. Alslev. Her holdt Jens kusk fra Næsgård med »Kirkevognen«, d. v. s. en mægtig stor charabanc, og i den kørte vi i luntetrav de ca. tre mil til Moseby. Jeg sov.

Bønderne fra sognet hentede møbler og bagage, og det vakte megen opsigt, at en ung gårdmandssøn, der var kendt for sin letsindige kørsel, tabte et lille bord undervejs. Da fire mænd ville stille vort store, karnisformede klaver ned, fo'r forpagterens hund, »Vaggermand«, og vor Rolf ind under det og kom i heftigt klammeri, mens mændene hjælpeløst sparkede efter dem. Fjendskabet mellem de to hunde fortsattes til deres død; forpagterboligen lå uden for porten, og det er forståeligt, at Vaggermand — en snavset hvid puddel, som absolut ikke var »vagger« — blev fornærmet over at få en konkurrent. Nu tillod Rolf ikke mere, at den kom inden for porten, vi så den tit stå og stikke snuden drilagtigt indenfor; men når Rolf, som var en meget fin Herthapointer, så den og fo'r frem, flygtede Vaggermand. Hvordan møblerne blev læsset af og kom på plads, ved jeg ikke; men der har sikkert været mange hjælpende hænder, på plads kom de, og de kom til at danne rammen om et hjem, hvor en familie levede et lykkeligt liv i 17 år, selv om det naturligvis ikke var frit for bekymringer af forskellig art. Vi børn løb straks ud i haven, og dér fandt vi et tæppe af skinnende gule Erantis, til trods for at sneen lige var smeltet. Vi kendte slet ikke den blomst, søster Marie sagde rigtignok, hun havde set en i forpagter Becks have; men her stod de i hundredvis, de bredte sig mere og mere, og de kom frem hvert år og meldte forårets komme. Når sneen var blød og klæbede

ved træskoene, kunne vi more os med at løbe hen over Erantis'erne og se de gule blomster stå i vore fodspor uden at have taget skade, hverken af sne eller børnefjed.

Den have blev en del af vort liv og prægede hele vor tilværelse, satte vel også sine spor i vort sind. En af vore barndoms-kammerater, som havde elsket præstegården lige så højt som vi, sagde til mig, da vi var flyttet derfra: »Jeg vil aldrig se haven mere, jeg vil bevare indtrykket af den, som den var«. Jeg har set den mange gange under tre præsters forsøg på at holde den vedlige og efter, at storme har forårsaget mange ulykker ved at vælte de store, gamle træer, men til mine dages ende vil jeg i tankerne kunne gå en tur i min barndomshave og hilse genkendende på hvert træ og hver busk.

Moseby præstegård er meget gammel, på loftet lå der en bjælke, hvorpå der stod: Peder Dam — Beate Smidt — 1632. Jeg ved ikke, hvor den havde siddet, for efter sigende blev præstegården bygget efter krigene med Sverige, altså efter 1660; men der kan jo have stået en ældre bygning, hvori bjælken og en anden bjælke med en latinsk indskrift, som også lå på loftet, har siddet. Oprindelig er der rimeligvis kun opført det nødvendige hus til bolig for en præst og hans familie; men senere er der føjet sidebygninger til, således at hele komplekset har fået sit ganske ejendommelige præg med en mængde små rum og mange trappetrin. For at komme fra soveværelset til køkkenet steg man seks trin ned, fordelt på tre nedstigninger: fra soveværelse til gæsteværelse, fra havestue til gang (dengang brugte man ikke ordet »entré«) og fra spisestue til en lille mellemgang, før man kom ned i køkkenet, der ligesom det uden for liggende bryggers havde stengulv. Det lader sig næppe gøre at beskrive huset med alle dets værelser og rum, således at læseren kan forestille sig, hvordan det var; men når vi begynder med at komme ind ad porten, lyder det således: Til venstre for porten ligger kostalden, til højre ligger hestestalden; imellem denne og laden, som udgør

den næste fløj, er der en lille slippe, hvorigennem man kan komme til forpagterboligen, som ligger uden for porten.

I den fløj, som ligger lige over for porten, er der først en lo, hvor et par karle stod og tærskede »Langhalm«, når der skulle lægges nyt tag på, og det skulle der hvert år et eller andet sted på de mange gamle bygninger. Derefter kom vognporten, hvor de forskellige køretøjer stod, og hvor vi ofte gik ind og legede: »Køre i skoven«, og så var der to små rum, hvor fårene og ænderne boede, derefter førte en stentrappe op til det såkaldte »Forværelse«, dér stod nogle skabe, og dér hang fodposerne, der var indvendig foret med lammeskind; om vinteren blev de lagt i vognen, den store bagi, den lille foran, hvor kusken sad; men når de lå inde, kunne det også være dejligt at krybe ind i dem og ligge på maven og læse lektier. Bag forværelset var der et lille kammer, som kaldtes »Missionærkammeret«, for dér sov missionærerne, når de på deres vandringer kom til vor egn. Jeg husker bl. a. en lille herregårdsmissionær, hvis ømme og medtagne fødder mor behandlede, en smuk, mørk mand, som hed Peter Andersen og var meget munter og venlig mod os børn, og så var der Lars Aage, som havde sit særlige distrikt på vor egn. Han sagde engang til mor, at der havde været marked i den by, hvor han boede, og at han havde forklaret sine børn, at det var syndigt at deltage i de forlystelser, som markedet bød på; men da mor spurgte, hvordan han egentlig kunne forklare dem det, blev han svar skyldig. Disse mænd kæmpede en ærlig kamp for deres overbevisning, og de, der vil kaste sten på dem, gør stor uret. Fra forværelset kom man til venstre ind i fars og mors soveværelse, som var ret stort og havde to fag vinduer ud imod gården, og til højre for det ud imod haven var børneværelset. Uden for dettes vindue var anbragt en lille »Stente«, så at man bekvemt kunne stige ud og ind ad vinduet uden at betræde soveværelset. Så kom der to gæsteværelser. I det ene stod en stor »Himmelseng«, og her sov de »prominente« gæster, f. eks. provsten, og de sov udmærket,

selv om der var fast bund i sengen og hømadræs plus en god underdyne.

Engang, da søster Marie var syg, var hun blevet anbragt i himmelsengen, og jeg morede mig med at lade vor rumlepotte snurre rundt oppe på sengehimlen; men det var vist egentlig ikke tilladt! Himmelsengen står nu på stiftsmuseet i Maribo. I det andet gæsteværelse blev der, så længe vi var børn, holdt skole, og da kaldtes det »Skolen«, senere forandrede dets navn til »Nattergaleværelset«, og i den tid, hvor nattergalen sang, kunne man glæde sig ved at lytte til dens toner, inden man faldt i søvn. Det med at få sine børn undervist var i de tider et stort problem på landet, og mine forældre havde altid holdt en privatlærerinde, bortset fra de intervaller, hvor en af de ældre søskende var hjemme og kunne læse med de små. I et par år havde der imidlertid været en uheldig lærerinde, som navnlig skulle undervise mine brødre til optagelse på Sorø Akademi; men det glippede, og det viste sig, at hun havde forsømt at undervise dem i dansk. Far tænkte da, at det måske ville være bedre at tage en huslærer, og på anbefaling af en gårdmand i sognet fik vi en landsbylærer, som efter sigende var afskediget på grund af tunghørhed; men det viste sig desværre, at den egentlige grund til afskedigelsen var, at han var drikfældig. Han stammede fra en landsby på Falster, som hedder Gundsømagle, og vi kaldte ham »Gunse«; om han lærte os noget, ved jeg ikke, jeg var kun 7-8 år; men da far selv underviste Aksel og søster Marie i religion, og vist også i sprog, var jeg en del alene med ham. Jeg husker, han havde lavet en pegepind til mig, for at jeg kunne følge med i bogen, og at han somme tider prikkede mig i hovedet med sin pegefinger. En dag fortalte han om Vilhelm Tell, og for at klarlægge begivenheden, hvor han skyder æblet af sin søns hoved, lagde han en tændstikæske på sengeknoppen og skød den ned med sin stok. Jeg tænker, jeg havde begrebet det uden denne demonstration; men nu glemmer jeg det i hvert fald aldrig. Det forekommer mig, at Gun-

se var længe hos os; men til sidst gik det galt. En dag, da far og mor ikke var hjemme, fik han »Dille«; rimeligvis har han hele tiden drukket i smug; men nu blev han underlig, talte om små, hvide høns o. s. v. Vi unger forstod jo ikke, hvad det betød, vi troede, han var blevet tosset, og søster Lilla sendte bud i byen efter hjælp, jeg tror til skolelæreren; hvad der så skete, ved jeg ikke; men så gled Gunse ud af vor tilværelse.

De to gæsteværelser havde døre ud til havestuen, en dejlig stor stue med vinduer mod øst og syd og en dobbeltdør ud til haven, og gulvet var hvidskuret, lagt af pommerske fjæl. Den blev kun brugt om sommeren og i julen, samt ved det årlige selskab, som blev holdt på fars fødselsdag 12. februar. Fra havestuen var der to trin ned til gangen, som havde døre både til gården og haven, de sad omtrent over for hinanden og var ikke særlig tykke, så jeg synes, der må have været meget koldt; men det var der aldrig nogen, der talte om. Fra gangen førte en bred, hvidskuret trappe, som på midten drejede af til højre, op til loftet og til to små værelser, som lå over spisestuen; dér sov de voksne søstre og i tidens løb forskellige andre unge piger, både gæster og de, der hørte husstanden til som »unge piger i huset«.

På siden af trappen var der en dør ind til dagligstuen, en ret lille stue med tre fag vinduer mod vest ud til gårdspladsen, så der var megen sol om eftermiddagen, og mor havde fået stillet en blomstertrappe med en vældig Salvie øverst foran det midterste vindue for at dæmpe lidt på sollyset. I denne stue tilbragte familien sine aftener og vinter-eftermiddage, og mange gode bøger er blevet læst højt der, mens den store petroleumslampe kastede sit lys over de strikkende og broderende tilhørere. De store petroleumslamper lyste godt og kastede et varmt og hyggeligt lys ud i stuen; men man skulle passe på dem. Det hændte en nytårsaften, at vi var gået ind i spisestuen for at spise risengrød og andesteg og havde ladet lampen brænde; det tog jo nogen tid, og da vi kom tilbage, var stuen sort af os. Alle vinduer måtte lukkes op og alle

møblerne bæres ud i gården og børstes af, man kendte dengang ikke støvsuger; forpagterens karle troede, vi lavede nytårsløjer. Med det samme må jeg mindes en anden nytårsaften; dagen før, altså 30/12, havde det blæst ret stærkt fra vest; men om natten blæste det op til storm, og vinden slog om til øst, hvorved vandet i Østersøen piskedes så voldsomt op, at bølgerne sønderbrød en vej, som skilte strandbredden og de indenfor liggende store enge, som forvandlede til en sø. Samtidig frøs det stærkt, og da mine søskende og jeg dagen efter gik ned til stranden, så vi et pragtfuldt syn. Bølgerne havde slået op over de ret høje skrænter, og da de trak sig tilbage, var disse blevet behængt med masser af store istapper; men knagende koldt var det, så det var herligt at komme hjem i de lune stuer og spise den varme nytårsgrød.

Ved siden af dagligstuen lå fars studereværelse, også med vindue imod gården, dér stod hans bogreoler, hans pult og hans skrivebord, og her sad jeg på hans knæ og fik min første undervisning i religion; senere fik jeg lov til at sidde i den store, højryggede lænestol ved kakkelloven, mens mine søskende sad på rørstole; de skriftsteder, jeg dér fik ind i hovedet, slap aldrig ud igen. Ved siden af stuen var der en meget stor garderobe, som rimeligvis tidligere har været alkove.

Fra studereværelset gik man et trin ned til en kombineret konfirmand- og strygestue; her læste far med konfirmander, ca. 15-16 børn hvert halvår, og vi kom ned og sang morgensang med dem; i deres frikvarter fik de lov til at løbe rundt i haven. Strygning var dengang et stort foretagende på grund af det hvide undertøj, man brugte, og den foretoges med jern, som blev hedet op på en stry-



Pastor Krarup og hans hustru.

geovn, hvor der var plads til seks jern; når ens jern var blevet koldt, stillede man det hen på ovnen og tog et nyt.

Bag strygestuen var rullestuen, hvor der stod en stor rulle fyldt med kampesten; der skulle en til at trække i hver side og efter tur vippe rullen, så den, der stod ude i strygestuen og »rullede på«, kunne stikke en stok med tøj ind under rullen. Da vi var små, holdt vi meget af at sidde på stenene og »køre på rullen«. I forbindelse med rullestuen var mælkestuen, hvor mælken stod på hylder. Fra stryge- og konfirmandstuen kunne man gennem en lille forgang komme ud i gården, og ad denne vej gik folk ind, når de skulle tale med præsten. Modsat vinduerne var der en dør ud til bryggerset, hvor der stod to store gruekedler, den ene af kobber. Her blev der vasket, og det var et stort og vanskeligt arbejde, fordi alt vand måtte bæres ind fra en brønd langt nede i haven. I denne brønd udmundede en kilde, så der var dejligt frisk vand, og der var anbragt en pumpe, så det kunne pumpes op; men det var mange spande vand, der måtte bæres ind daglig. I den øverste ende af bryggerset førte en dør til venstre ind til pigens værelse og en til højre ind til køkkenet, og på siden af bryggerset var der et rum, hvor der fyredes under gruekedlerne; man kunne se gennem den åbne skorsten lige op i himmelen, og det var meget spændende at stå derinde og fyre; men mor syntes ikke om, at jeg gjorde det. I køkkenet havde der også været en åben skorsten omtrent dér, hvor komfuret nu stod; den var muret til, men i væggen var der nogle mærkelige huller, hvor der altid var varmt, og hvor vi holdt af at anbringe syge kyllinger. Fra køkkenet kom man ind i en lille mellemgang, hvorfra der til højre var en dør ind til et mørkt fadebur og til venstre til to spisekamre, som havde vinduer ud til baggården, en meget hyggelig lille gård med et lindetræ i midten og omgivet på de tre sider af spisekamrene, køkkenet og den yderste del af bryggerset, hvorfra en dør førte ud i baggården. På den anden side af bryggerset var der et underligt mørkt rum, som, uvist af hvilken grund, kaldtes »Kværnkamret«, det blev

senere lavet til hønsehus. Herfra var der en dør ud til den smøge, som gik imellem stuehuset og kostalden, og bygget ind i denne var »Das«, det eneste, som fandtes; heldigvis var der plads til to, for det var jo ikke hyggeligt at gå alene derud om aftenen. Vi er kommet uden om spisestuen, som lå i sidefløjen ud mod haven i flugt med dagligstuen og forbundet med denne ved en dør, men to trin højere end anretterværelset og køkkenet. Ved siden af spisestuen lå et lille kammer kaldet »Det blå«, fordi væggene var malet blå; dér havde mor sin symaskine og andre sysager, for mor syede skjorter til far og drengene og til pigebørnene alt det hvide undertøj, som man dengang skulle have. Det er sikkert helt umuligt for den, der ikke har »forkundskab«, at finde ud af, hvordan alle disse rum lå i forhold til hinanden; men det betyder jo heller ikke så meget. Man vil kunne forstå, at dette gamle hus var vanskeligt at bebo for dem, der havde ansvaret for, at det hele gik, som det skulle, men herligt og spændende for børn. Hele gården var stråttækket, og det tilkom præsten at holde taget vedlige, samt at kalke væggene og foretage de nødvendige reparationer; en gang om året kom provsten på synsrejse for at se, om alt nu var i orden. Det var for os børn en af årets store begivenheder, som begyndte med, at provstens store, gamle wienerovogn rullede ind i gården; på den høje buk tronedede Per, i bagsædet sad den lille, stive provst Poulsen med det hvide halsbind og ved hans side den store tømrermester Clausen, som havde lange whiskers, og hvis værdige ydre havde skaffet ham tilnavnet »Stilladsråden«, på bagsædet sad den lille, runde murermeister Foght. Man gik tur i haven, siden blev der passiareet og måske spillet lidt på klaveret, og til aften fik vi crebinetter og asparges. Provsten sov i himmelsengen, de to »Synsmænd« i gæsteværelset ud imod haven; næste morgen gik synsmændene rundt og så, om alt var i orden, og efter en tidlig frokost kørte de videre til den næste præstegård.

En anden årlig begivenhed, ganske vist af lidt anden art, var »Tørvegildet«. Der hørte til præstegården en stor,

dejlig tørvemose med gode, faste tørv, som kunne skæres direkte op af tørvegraven med en lille, smal spade, det såkaldte tørvejern. Der blev hvert år i forsommeren skåret et vist antal tørv, og nogle husmænd i byen »skar på halvt«, som det kaldtes, d. v. s., at de beholdt halvdelen af de tørv, de skar. Processen foregik på den måde, at et par mænd steg ned i en nyanlagt tørvegrav, af hvis side de udskar tørv, indtil de kom så langt ned, at der begyndte at stige vand op i bunden. Med spaden kastede de tørv op på kanten af graven til nogle koner, som greb dem med et klask og lagde dem hen på græsset, hvor de lå, til de var tørre, så blev de stillet op i de såkaldte »Tårne«, som virkelig også var små tårne med ca. et halvt hundrede tørv i hvert. Når de så var helt tørre, skulle de køres hjem; mosen lå ca. to kilometer fra gården, og så stillede alle de, som havde været med ved arbejdet, til »Præstens tørvegilde«. Hans Væver, en smuk, gammel mand med hvide »Polkakrøller«, ledede foretagendet; jeg tror, de fik mad, i hvert fald var der rigeligt med kaffe og æbleskiver, og vi børn kørte med på tørvovognene og blev dejligt sorte. Mosen var et smukt sted med dunhamre, flæg og masser af hvide stenbræk; de dele deraf, hvor der havde været skåret tørv i årtier, måske århundreder, var vokset til med græs og småpil, dér kunne man løbe hen over den og mærke jorden gyngende under sig.

Engang dumpede søster Nanna i en tørvegrav, da hun ville tage en dunhammer; det forekommer mig, at jeg kun så hendes sorte, krøllede hårtop over det mørke vand; men en karl sprang hurtigt ned og fik fat i hendes hånd, og hun kom op. Jeg tror, hensigten med udflugten var, at vi skulle køre hjem på et læs grønfoder; men i sine dryppende klæder kunne Nanna jo ikke krybe op i græsset på vognen, og vi andre traskede med bag ved den, mens hendes røde, strikkede uldklokke blev længere og længere.

Under krigen 1940-45 blev en mængde grave- og æltemaskiner sluppet løs i vist nok alle landets moser, også i denne, så nu er idyllen væk. Til præstegården hørte og-

så en eng og en lille skov, vist nok i alt 7-8 tdr. land, de lå for enden af præstegårdens mark og stødte op til Det classenske Fideikommis' store skov »Østerskoven«, som strækker sig ca. tre mil langs med Østersøen, samt til en stor eng, som gennemskærer skoven mellem den dengang ret lille fiskerby Hesnæs og Pomle Nakke. Hesnæs var i 1872 blevet hjemsøgt af en stormflod, som havde revet de fleste huse bort, der lå kun tre tilbage; i et af disse boede en pige, som hed Karen Strange. Hun havde som ung pige set det skib, hvor hendes kæreste var om bord, gå ned lige ud for havnen; derefter blev hun forvirret og havde forskellige mærkelige idéer, f. eks. at sømændenes sjæle tog bolig i måger og rotter; mågerne kunne jo flyve, som de havde lyst, men det var ikke så rart, at hun holdt asyl for rotterne. Hun viste os engang nogle mærkelige sten, hun havde samlet på stranden, imellem dem var der en, der havde en sær trekantet facon; om den sagde hun: »Det er vor lod (den jord, hun ejede); men der står skrevet, den skal tages fra eder og gives til pindsvinene«. Da Karens lod blev ryddet, og der blev opført en skovridergård på den og det tilstødende jordstykke, morede vi os over, at det måtte være skovrideren, som var et pindsvin.

Karen flyttede op til Moseby; jeg tror, Det classenske Fideikommis sørgede for hende. Det var også fideikommis'et, der, til erstatning for de huse, havet tog, havde ladet bygge nogle meget smukke huse beklædt med strå langs med »Gaden« i Hesnæs, og her boede seks fiskere med deres familier, samt havnefogeden. I et af husene boede Trine Otte med sine to sønner, den ene af dem, en høj, smuk ung mand, druknede, da han sammen med en mand fra Moseby, som ligeledes druknede, var gået ud for at fange sild. Sildefangsten spillede en ret stor rolle for hele befolkningen. »Høstsilden« købte man i »Ol«, et gammelt mål, som er fire snese, og de blev saltet ned i tønder til brug vinteren igennem. En anden hesnæsfisker, Jens Lejre, kom en gang om ugen op i præstegården med sin fiskekurv på ryggen; så sad han i køkkenet og fik en

kop kaffe, som han nød efter at have gået de ca. tre kilometer.

Der var også et andet fiskerleje i sognet, men det lå længere nordpå, så dér »handlede« vi ikke; men vi var gode venner med Ole Skipper og hans familie, så den ældste søn, Jens Peter, kom af og til med en kurvfuld rejer, det var ikke nogen handelsvare. Konen Else kom somme tider og fik noget brugt tøj; hun var ret omfangsrig, og engang, da hun havde fået en nederdel af mors, var der nogen tvivl om, hvorvidt Else kunne være i den; men hun sagde fortrøstningsfuldt: »Jeg kan bare skære den op foran«. I de gamle falsterdragter, som i min første barndomstid brugtes af alle gamle koner, bestod forbreden nemlig af groft lærred, så Else kunne sætte en sådan ind, og den dækkedes af det store forklæde, som hørte til dragten. Jeg vil dog gå ud fra, at dette kun var i dagligdragten.

Vi færdedes meget på stranden og i skoven mellem Hesnæs og Stubbeshage, hvor vi fandt enkelte store og mange små stykker rav, og vi havde vort badehus inde på land; om sommeren var vi næsten daglig dernede. I Søborg var skipperfamilien dominerende, de var mørke og smukke, en af dem, kaldet »Skipper Niels«, lignede en helt fra Carit Etlars romaner. Han var en dygtig krybskytte og måtte undertiden sidde en lille tid i »Brummen« på grund af sin færd. Det fortæltes, at der engang var en af de formående mænd i Stubbekøbing, der skulle have en fest, mens Niels var sat fast, og at han bad politimesteren om at slippe ham ud et par dage, så han kunne skyde et godt dyr til vedkommende. Betaling kunne jo ordnes med den, som havde jagtretten, og Niels kunne vende tilbage til kasjotten.

Det blev en ny skovrider, som kom til at bo i den skovridergård, der blev bygget på Karen Stranges lod; i min tidligste barndom boede skovrideren, som dengang var »Forstråd«, på Herslebslund, som ligger i Horbelev sogn. Forstråden var en mand, som bragte meget liv på egnen; men det var kun den halve del af året, han var glad og

munter, i den anden halvdel var han tungsindig og gik ikke ud; han har sikkert lidt af den sygdom, som kaldes »Maniodepression«, men den kendte man ikke dengang, man syntes bare, han var underlig; måske var han blevet det af at bo i skoven, tænkte man, hvor der var ensomt, og hvor mange mærkelige lyde kunne forstyrre ens nattero; men det var der jo ikke noget at gøre ved. Den ene halvdel af året var han melankolsk, ville kun være hjemme og ingen gæster se; men i den anden del var han munter og glad og bragte liv og røre overalt på egnen. Så kørte han omkring i en lille let jagtvogn med to små, grå heste for, og hunden Fly lå ved hans fødder for at holde dem varme, vi kaldte den »Forstrådens fodpose«. En aften, da far og mor var ude, kom han susende ind i gården, smed tømmerne til kusken, en ung fyr, som hed Johan, og sagde, han kunne holde et øjeblik, men øjeblikket blev langt. Jeg husker ikke, om vi gav ham noget at spise eller drikke, for det havde jeg jo ikke noget at gøre med; men jeg husker, han sang for os; måske var det en eller anden bibelsk sang, for da den var endt, sagde han til mig: »Så ved du nok, lille Frederikke, at så kom Joseph til David«, så hans kendskab til bibelhistorien har jo ikke været helt i orden. Engang havde han fået vaffler hos os, og han blev så begejstret for dem, at han absolut ville have, søster Nanna skulle komme med ham hjem og bage nogle til ham; men forinden måtte hun køre med ham til Nykøbing og købe et vaffeljern, det var 25 kilometer. Han havde en flok flinke og dygtige børn, seks sønner og tre døtre, med dem kom mine ældre søskende en del sammen; en aften var de indbudt til juleselskab på skovridergården, der lå ca. 10 kilometer fra præstegården; mor syntes ikke, hun kunne sende hele flokken af sted, og et par blev holdt tilbage, men en tid efter, at de andre var taget af sted, kom en vogn rullende ind i gården, det var en af sønnerne, som skulle hente resten. Jeg var dog så lille, at jeg ikke kom med i betragtning, og jeg var meget skuffet over, at de store søstre, som havde lovet at lege med mig, blev bortført.

En anden familie, som vi kom sammen med, var la Cours på Næsgård; der var også seks sønner og tre døtre, men de var noget yngre, så at de gennemgående var jævnaldrende med os yngre søskende. To årligt tilbagevendende begivenheder var Næsgårds grundlovstur og deres høstgilde. På grundlovsdagen kørtes der i mange vogne til Pomlenakke, familien la Cour, eleverne på landbrugsskolen, der var dengang 18, og en del mennesker fra egnen; der blev leget, spadseret i skoven og spist aftensmad af de medbragte madkurve. Ved høstgildet blev der spist og derefter danset i loen; men da jeg kom hjemmefra, før jeg var fyldt 14 år, skriver mine erindringer om disse begivenheder sig fra en tid, hvor jeg legede med forstanderens og gartnerens børn. Gartneren havde 14 børn, så der var jo nogen i alle aldre. Engang skubbede jeg i kådhed den yngste la Cour ud igennem et vindue; jeg havde absolut ikke tænkt på at gøre ham fortræd og blev meget ked af det, da han kom grædende ind og vist nok havde slået sig, men at han kunne have brækket en arm eller måske halsen var ikke faldet mig ind.

Som et andet bevis på børns tankeløshed kan jeg anføre, at jeg engang, da jeg var på besøg hos godsforvalter Schrøders på Corzelitse, rev hans lille datter, hun har vel været ca. syv år og jeg ni, ned fra et bord ved at trække hende i benene; det kunne jo have haft slemme følger, men det var overhovedet ikke faldet mig ind. Søster Marie og jeg kom af og til på besøg hos godsforvalter Schrøders, som havde to små piger på alder med os, og dér havde vi det dejligt; de havde de største blomster, jeg har set i mit liv, og de havde to små heste, som vi somme tider fik lov til at ride på op og ned ad den lange allé, som fører op til slottet.

En lille pige, Justine Bets, hvis forældre havde en gård nogle kilometer derfra, kom hver dag ridende på sin sorte hest for at blive undervist sammen med godsforvalterens børn; men hun tillod ikke så gerne, at vi red på hendes hest, den blev svedt på ryggen, sagde hun. Engang, da vi var på besøg hos godsforvalterens, havde vi

imidlertid en skuffelse; en grev Ahlefeldt var dengang direktør for fideikommis'et og boede på Corzelitze med sin familie, og grevinden spurgte fru Schrøder, om de fremmede børn ikke havde lyst til at se slottet; men hun svarede, at vi legede så godt, så hun ville ikke forstyrre os, og det nagede os meget, at den chance var gået fra os.

I nærheden af Corzelitze var der et sted, som kaldtes Røveralléen; dér holdtes der en gang i løbet af sommeren et kristeligt møde, og på grundlovsdagen holdtes der et lignende møde ved Virket sø, hvortil folk kom gående, cyklende og kørende og havde madkurven med. Jeg synes, der var lidt mørkt og trist ved Røveralléen, og der var ingen steder at lege, men ved Virket sø var der dejligt, og man kunne komme ud at ro på søen, hvad jeg syntes, var en stor fornøjelse.



Hanne Bødker.

Vi er kommet langt bort fra Hesnæs og Moseby. Hvis vi går tilbage, det er vel ca. 15 kilometer fra Corzelitze, passerer vi Karleby, dér boede provst Poulsen og hans familie. De havde under krigen i 1864 været præstefolk i Sønderjylland, og nogle prøjsiske officerer blev indkvarteret hos dem; en af dem blev angrebet af en smitsom sygdom, og man ville bringe ham på sygehuset, men han syntes, han havde det godt i præstegården og ville blive der. Resultatet var, at præstens børn blev smittet, og en døde; det kom fru Poulsen aldrig over, jeg tror, hun havde haft, hvad man kaldte et apoplektisk tilfælde

og var svag hele livet derefter. Datteren Meta var meget energisk og dygtig, hun havde et par små heste og en lille vogn, hun kørte rundt i, og hun underviste i klaverspil; min søster Sigrid gik i lang tid en gang hver uge de 10 kilometer frem og tilbage for at lære at spille. Meta Poulsen havde altid mange børn hos sig i sommerferien, og en aften, da vi var der på besøg, ville de mere sig selv og os ved at affyre fyrværkeri; en raket blev skudt til vejrs, den fo'r op og faldt tilsyneladende ned i stråtaget. Provsten, som stod på gårdspladsen, fo'r ind igennem huset ud i haven og råbte: »Tænk, om en præstegård skulle brænde, fordi man affyrer fyrværkeri!« Men heldigvis var raketten nået over i haven og slukket dér.

Når vi går fra Karleby til Moseby, passerer vi først Meelse, så Brejninge med det store, smukke gadekær; dér boede vore gode venner lærer Corfitzens med deres syv børn, så går vi videre forbi Ole Møllers pæne gård og Kampers mølle. Der var på den tid tre store møller på egnen: Kampers i Brejninge, Skades i Ore og så Blæsebjerghøj mølle lige uden for Stubbekøbing; men i min første barndomstid havde bønderne deres egne små stubmøller, to eller tre gårde var fælles om hver. Lige efter møllen drejer vejen skarpt af mod øst og fører igennem Bønved, hvor der findes ruiner af et gammelt slot, ned til skoven og stranden; men for at komme til Moseby må vi dreje af og gå nordpå. Mon ret mange af de mennesker, der suser af sted på vore fine asfalterede veje, egentlig har nogen forestilling om, hvordan vejene så ud før århundredskiftet. Der var amtsvejene, som blev vedligeholdt af amtet, de blev eller var måske allerede dengang macadamiserede; men sognevejene, som vedligeholdtes af kommunerne, bestod af nogle mere eller mindre dybe hjulspor i midten og på hver side en lille sti, hvor fodgængere og de efterhånden opdukkende cyklister kunne færdes. Vejene udbedredes ved hjælp af skærver, og det var et søgt vinterarbejde blandt husmændene at slå skærver, de sad da ved vejen bag en skærm og omdannede de store flækkede kampesten til fine skærver

ved hjælp af en lille hammer. Skærverne blev drysset i hjulsporene, hvor det tiltrængtes, og det overlodes til de forbipasserende vogne at køre dem ned.

Ved indkørslen til Moseby ligger der et mejeri, det ejedes, dengang vi kom dertil, af en mand, som hed Tolderlund; men da havde andelsbevægelsen begyndt at tage fart. Bønderne forlangte, at han skulle afstå det, og det blev derefter drevet af en bestyrer. Jeg syntes altid, det var spændende at gå på mejeriet og købe smør, så kom man ind, hvor centrifugen gik, og så smørret blive behandlet, og man fik det direkte derfra, så det var helt friskkærnet, og det var en herlighed, når det hvide vintersmør, som ofte smagte lidt af roer, afløstes af det fine, gule græssmør.

I Moseby var der dengang som nu otte gårde, fire på hver side af vejen, men kun de to var nybyggede, den ene tilhørte sognefogeden, Jens Lollike, den anden en mand fra Møen, som hed Anders Andersen, og hvis kone havde så mange smukke blomster i deres forhave. De andre seks gårde, inclusive præstegården, var gamle bindingsværksgårde med stråtag, i tidens løb er de fire af dem bygget om. I de gamle gårde var der muligvis et forskelligt antal stuer, men i hvert fald var der foruden køkken og bryggers en dagligstue med bord og faste bænke, og her spiste familien sammen med sine husfolk, og så var der en »pæn« stue og en storstue, hvor der stod skabe og kister. I de velhavende familier fandtes ofte nogle fine gamle møbler og sølvtøj, af spiseredskaber dog kun skeer, gafler fandtes kun af jern. Gårdene havde navne, og gårdens ejer bar dette navn som kaldenavn. Nogle af navnene var lidt mærkelige, f. eks. Kylling, Hare, Pust, mens andre var velklingende, f. eks. Brink, Skoning, Kelling, og gårdens ejer kaldtes Kyllingen, Skoningen o. s. v.; nu er disse navne antaget som familienavne.

Midt i byen lå skolen, en af Frederik IV's gamle »Rytterskoler«; der var i min barndom en meget dygtig lærer, Sass Nielsen, og han fik indprentet de vigtigste skolekundskaber i sine elever, jeg har ofte beundret mine

jævnaldrendes evne til at bogstavere. Til hjælp fik han senere en ung »Andenlærer«. I denne skole gik børnene fra Moseby og de omliggende marker og moser samt børn fra Hesnæs, børn af fyrmesteren på Hestehoved fyr, to hegnsmænd på Stubbeshage og to lodser på Batteriet. Disse børn havde 3-5 kilometer at gå, halvdelen af vejen igennem skov; de mødte hveranden dag, jeg tror, det var kl. 8, og fik fri kl. 4. Det kunne synes hårdt; men de blev flinke og raske folk, en dreng fra Batteriet, Sandvig Jensens Peter, blev således en af vore kendte dansk-amerikanere.

I Moseby boede forskellige håndværkere: en skrædder, en skomager, en snedker, en murer, to smede og en væver. Snedkeren, Jens Larsen, var en meget dygtig mand, som drev sit håndværk med stor iver og interesse. På mors opfordring lavede han efter en tegning, som hun skaffede, en gammeldags, poleret sofa med skabe, og efter den bedrift lavede han mange smukke møbler, til trods for at han aldrig havde lært andet end bygnings-snedkeri. Da han var blevet gammel, sagde han engang til mig: »Jeg har måttet arbejde meget hele mit liv, så jeg har ikke haft megen tid til at læse; men jeg synes dog, jeg må have læst bibelen, før jeg dør«. Så tog han fat og læste bibelen igennem.

Den smed, som boede ved gadekæret, kendte jeg ikke meget til; men det var formodentlig hans smedje, som gjorde, at vandet i gadekæret var så sort, at vi kaldte det »Det sorte hav«. Han havde ord for at være en dygtig skytte, og der var en del harejagt på markerne; så længe den varede, fik vi haresteg hver søndag, mor havde sin bestemte leverandør, han tog 2 à 2,50 kr. for en hare. Den anden smed boede i nærheden af præstegården, han holdt en mængde høns, og hans kone var af fideikommisset ansat som syskolelærerinde. Min bror Valdemar kom engang hjem og sagde: »Mor, du kan ikke tænke dig, hvor mange børn smeden har, de sidder i lange rækker på bænke«. Så mange børn havde smeden nu ikke, selv om han havde en del, vist nok otte; en af de ældste, som

hed Fanny, blev en dygtig syerske og sad ofte mange dage i præstegården og syede tøj til os. Den yngste af pigerne, Augusta, var jævnaldrende med mig og vedblev at være min gode veninde lige til sin død; begge disse piger var meget intelligente og stærkt udprægede personligheder.

Mureren drev ved siden af sit håndværk noget landbrug, og hans kone havde et udsalg af brød og mel; når vor brødforsyning slap op, den var købt hos en brødkusk, som en gang om ugen kørte ud fra Stubbekøbing, måtte vi til Grethe Murers og købe et brød, som vi bar hjem under armen uden indpakning. Man havde otte pund rugbrød og seks pund sigtebrød, franskbrød kaldtes kage, men bagtes kun hjemme og brugtes ikke meget. Murerens havde en hund, som hed Moppe, den var en svoren fjende af Rolf, den havde sin faste plads på trappen foran butiksdøren, og når en af os børn kom forbi, styrtede den rundt om en indhegning, som var foran huset, og larmede, så det kunne høres over hele byen, hvorfor den for spøg blev kaldt »Præstehaderen«.

Skomageren var en ung mand, som hed Hans Peter, han boede tilligemed sin søster, Hanne sypige, hos sine forældre i et gammelt hus lige over for indkørslen til præstegården. De hed Frederik og Boel og var flyttet ind til byen ude fra mosen eller »Mussen«, som det hed på falstersk, og dem holdt vi meget af. Hans Peter syede vore sko, som vi ikke fik mange af, da vi færdedes i træsko ude og i små hjemmesyede »Pampusser« indendørs; men engang, da søster Marie og jeg skulle på besøg i København, syede han et par støvler til os hver. De var imødeset med stor spænding; men uheldigvis havde han forsynet dem med hæfter i stedet for snørehuller, og båndene løb bestandig af, så en dag, da vi gik på gaden i København med vor »Plejesøster« Inger Bartholdy, hos hvis forældre vi var på besøg, trådte jeg »for sjov« ud af støvlen og lod den blive stående bag mig.

Yderst i byen boede væveren Ole Larsen, han vævede dynebetræk for mor. Vi havde hvert år et får og lam

gående på en meget stor plæne i haven. Om efteråret blev de vaskede og klippede, og lammene blev slagtet. Hvem der spandt ulden, husker jeg ikke; men mor farvede noget af garnet rødt, og så vævede Ole Larsen smukke strikede dynebetræk, det såkaldte Olmerdug. En tid var det stof meget brugt som betræk på gamle møbler; men dengang havde man dejlige uldne underdyner, og det var nødvendigt i de ofte meget kolde soveværelser, hvor der tit var is på vandkanden om morgenen. Om vinteren lå vi tilmed i et uldent tæppe. Væverens lille datter, Anna, og jeg legede undertiden sammen ved den såkaldte »Præstestøle«, en lille dam, som lå lige uden for præstegårdens have; vi holdt meget af at sætte vore træsko ud at sejle; men det var jo noget tunge fartøjer. Ordet »Støle« er et falstersk udtryk for kær. Byens gadekær kaldtes »Gadestølen«. Af andre falsterske ord kan jeg nævne utidig = uartig, elein = alligevel, dolket = uopdragen, usnødig = ubeskeden, ihvikkesoms = i hvilket som helst tilfælde. Store utidige = rotter, små utidige = mus.

Endelig var der en hjulmand, som hed Juel, han havde arbejdet i København og havde dér gjort bekendtskab med socialismen, hvilket havde haft til følge, at han ikke ville lade sine børn døbe, hvorfor folk mente, han havde fået »en ny religion«. Hvad han ellers havde fået ud af socialismen, ved jeg ikke; men han var en pæn og dygtig mand, og da der kom savværk i Hesnæs, fik han en god stilling dér. Hans to ældste børn var født, før han antog »den ny religion«, så de var døbt, hvilket trøstede os, da hans ældste søn, den pæne og flinke Niels, som var gået til søs, druknede.

Et meget betydende par i byen var brugsmanden, den dygtige Hans Rasmussen, og hans kone Ane. Et udsalg fra forbrugsforeningen var dengang en meget vigtig ting på landet, idet der uden om købstæderne var et såkaldt »Læbælte«, hvilket betød, at der ikke måtte nedsætte sig købmænd inden for en mils omkreds fra købstæderne; for vort vedkommende ville dette betyde, at vi måtte gøre alle indkøb i Stubbekøbing. Køreturene til Stubbekøbing

var i øvrigt en stor fornøjelse, og der blev ofte hentet eller bragt tilrejsende gæster derfra og dertil. Om sommeren afgik der damper til Masnedsund tidligt om morgenen, den vendte så tilbage ved middagstid og returnerede et par timer senere for atter at komme til Stubbekøbing om natten; om vinteren var morgenturen strøget. Midtvejs mellem Stubbekøbing og Masnedsund optoges eller afskibedes passagerer til og fra Bogø pr. båd. Dette var absolut vor mest benyttede forbindelse med omverdenen; postvognen til Nr. Alslev brugtes kun i nødsfald, den var gul med rød kusk, med Nykøbing var der ingen forbindelse, før banen kom i 1911. Ældre folk i Moseby havde aldrig set et tog, de bevægede sig ikke meget uden for sognets grænser, og når der skulle antages en ny lærer, skulle det helst være en falstring. »Ellers kunne børnene måske ikke forstå hans sprog«. Nu kunne man jo mene, at det kunne være godt med en fra Lolland, men nej! En falstring vil nødvendig forveksles med en lollik og velsagtens omvendt.

Den mest spændende tur var naturligvis den, hvor vi fik lov til at køre med, når mor skulle ind og gøre juleindkøb, og vi skulle se juleudstilling — meget var der jo ikke, det indskrænkede sig til nogle marcipanfigurer hos konditor Nottelmann, legetøj hos frøken Corfitzen og julebøger hos boghandler Brun; men alene de oplyste gader og butikker var noget af et eventyr for os børn, som kom ude fra det mørke bondeland. Og så skulle vi jo gøre vore indkøb af gaver til vore søskende, de bestod mest af marcipanfigurer og lignende. Pengene var ikke så mange, engang havde jeg fået en 25 øre, som jeg måtte købe noget slikkeri for, og jeg gik ind til købmand Wulff, hvor vi handlede, og hvor vi »holdt ind« med vognen og hestene, og bad om nogle dadler, men ak! de havde ikke dadler i løs vægt, kun i æsker, som kostede 75 øre. Det var der jo ikke noget at gøre ved; men førstemanden i forretningen — han hed Bassøe — må have set mit skuffede ansigt, for han kom hen og sagde, at den unge mand, som ekspederede mig, skulle pakke æsken ind til mig, og

så måtte jeg endda beholde min 25 øre. Det var en af de oplevelser, man aldrig glemmer.

Vi fik ikke mange slikkerier — engang imellem kunne vi få for 2 eller 5 øre »Brystsukker« eller et stykke lakrids i brugsen eller en stribe chokolade fra mors beholdning; men den store begivenhed var, når far kom hjem fra sit årlige besøg hos sin mor, som boede i Bianco Lunos Allé. Farmor levede, til jeg var 12 år gammel, og far rejste hvert år ind til hende på hendes fødselsdag, som var Sct. Hansdag. Når han så kom hjem, havde han altid et pund »Teaterkonfekt« med til os fra bedstemor, det blev omhyggeligt delt i lige store portioner, og så fik vi lov til at vælge. Jeg er ikke sikker på, at nutidens børn ville sætte stor pris på den konfekt, det var mest sukker godt, og imellem var der nogle stykker marcipan, nu kalder man dem marcipansnitter, vi kaldte dem »Mursten«, og de var meget eftertragtede.

Var det småt med de søde sager, så var det til gengæld rigeligt med frugt, lige fra jordbærrerne begyndte i slutningen af juni, til det var slut med æblerne i februar. Vi havde nogle store, grønne madæbler, som var meget holdbare, af dem gemte mor altid nogle stykker, for at vi efter gammel skik kunne få et hver påskemorgen. Var konfekten tarveligere, så var æblerne efter min mening finere dengang, end de er nu: Gravenstener, flaskeæbler, pigeon og mange andre sorter, som ikke kendes mere. Når æblerne var plukket ned, blev de lagt i bunker på loftet: de skulle »svede«, og når den proces var overstået, blev de pakket i kasser, så de kunne dækkes til, når det frøs. Foruden den rå frugt fik vi mange kogte pærer og æbler, søde asier og rødbeder, som vi spiste til vort smørre- eller fedtebrød, pålæg var der ikke meget af.

Desuden fik vi mange grønsager — kogte bønner, porrer o. s. v.; grunden dertil har jo nok været de økonomiske forhold, men også et vist hensyn til sundheden. Man kendte ikke noget til »Vitaminer«, man spiste for at blive mæt, og derfor begyndte middagsmåltidet altid med en god portion vælling, grød eller sødsuppe, kun om sønda-



Den gamle præstegård i Moseby.

gen fik man »Eftermaden« først og frugtgrød bagefter. Da mor engang var på besøg hos nabopræsten og skulle spise til middag sammen med familien, sagde en af drenge til hende: »Du ved nok, fru Krarup, at man skal spise sig mæt i formaden«. Moderen tyssede på ham, men det var jo en god gammel leveregel, han fremførte.

En vigtig mand i byen var den før omtalte Hans Væver; han havde intet med væveri at gøre, men havde forskellige tillidshverv, f. eks. at blæse i byhornene. Der var et horn af kobber for gårdmændene og et af træ for husmændene; når Hans Væver, iført sin lange, gammel-dags frakke, skred ned ad gaden med disse horn under armen, var han med sine hvide krøller et imponerende syn. Hvad han meddelte, ved jeg ikke så nøje, det var formodentlig noget om afgifter, rensning af vandløb og lignende. I væverhuset boede også en gammel kone, som hed Karen Væver; hun var meget ødelagt af gift, kunne kun gå ved hjælp af to krykker, men hænderne kunne hun bruge til at karte, spinde og strikke. Hun strikkede vanter til os og sokker til mine brødre; undertiden valkede hun dem, så blev de ganske uigennemtrængelige for vand, og det var meget godt, når man skulle slås med sne. Mor sendte hver dag en af os ned til hende med mad i en dertil indrettet spand med to rum og låg; en dag ville søster Marie foretage farten med Rolf spændt for slæden, det gik heldigvis godt på uturen, da der var mad i spanden; men på hjemturen tog Rolf fart, da de nærmede sig præstegården og svingede om hjørnet, så hun røg ned i grøften foran Boel og Frederiks hus, og mange hunde strømmede til for at angribe »hesten« Rolf. Karen havde kun én stue med et bord, en armstol, hvori hun sad med sin rok, og en stol til gæsten; så var der en natstol, en stor dobbeltseng, en kakkellovn, samt et ret stort lager af tørv. Der levede Karen med sin kat. En dag, da en af mine søskende kom ned til hende, fortalte hun, at der var sket et »Mirakel«, katten havde fået killinger i hendes seng. Hun holdt mest af min ældste bror, Ove, som var flink til at sidde og tale med hende. Engang da

hun syntes, der var for længe imellem hans besøg, sagde hun til mor: »Kaplaning ku da jerne komme heem å se te vos«. Han var da kapellan i Gelsted på Fyn, og da mor tog et landkort og viste hende, hvor Fyn lå, og hvor vi boede, sagde hun: »Åh, ding bit vej, de ku han da satte«. Jeg tror, hun havde ejet huset og var en slags aftægtskone hos et par folk, som beboede resten af huset.

En stout skikkelse var Hanne Bødker, hun boede i et pænt lille hus yderst i byen, nær præstegården; der var to stuer og et værksted, for hendes far havde virkelig været bødker. Hun ejede en lille »Lod«, som var lejet ud, og en have, hvori der bl. a. var et kirsebærtræ med store, gule kirsebær og en del stikkelsbærbuske med de største gule stikkelsbær, jeg har set i mit liv; af dem lavede hun dejlig vin. I øvrigt var haven fuld af alle slags blomster, som hun plejede og elskede; vi måtte godt få en buket, men der var så at sige ikke stilk på blomsterne, for hun nænnede ikke at tage uudsprungne knopper med. Når jeg senere har set en have, hvori alle slags blomster stråler imellem hinanden, kalder jeg den en »Hanne Bødkers have«. Hanne var høj og rank, hun var dengang, jeg kendte hende, i halvtredserne og gik altid i sin falsterdragt med det sribede skørt og grøn trøje, hun havde endnu sit konfirmationsskørt. Hun var kommet meget i præstegården hos en af de forrige præster, som hed Heinet, med hvis datter, Birgitte, hun var veninde, hun havde en sikker optræden og en hel del viden, og hun ejede flere gamle bøger med morsomme viser; min bror, Aksel, arvede mange af hendes ting, på loftet havde hun sin ligkiste stående.

Husmændene gik på arbejde, de ældre vel mest hos bønderne; men det helt rigtige var at »gå på skoven«, d. v. s. at arbejde med at fælde træer, save og plante i fideikommis'ets store skove. De drog af sted om morgenen med deres mad i en »Lire« og øl i en dunk og kom hjem om aftenen, tidspunktet bestemtes af dagslyset; hvor stor løn, de fik, aner jeg ikke, men de klarede sig med lidt. Deres bohave var meget enkelt og deres klæ-

der ligeså; som næringsmiddel spillede brødet en meget stor rolle; når man spurgte til en syg, lød svaret ofte: »Han har aldrig fåt en muful brød hele dagen«, så var det skidt beventt.

En del børn legede på gaden, når de ikke var i skole eller optaget på anden måde; jeg har selv været med til at slå rebet på min lille slæde om en forbigående kane og rutche med så langt, vi havde lyst, så slap vi rebet, og farten endte. Der kunne ske »Færdselsulykker«, men jeg mindes kun én: Albrechtsens karl kom til at køre Tamburens Nanna over! Der var stor opstandelse, karlen var ulykkelig, og doktoren blev hentet; men Nanna kom sig, og alt var godt igen. Nannas mor hed Marie og var svensker, hun var en smuk, men meget forslidt kone; da jeg traf hende, efter at jeg var blevet voksen, sagde hun til mig: »Vi glemmer aldrig jeres forældre, de var altid så gode ved os«. Marie havde en ældre søster, Severine; da hun forlod Sverige, var hun forlovet med en karl, som rejste til Amerika, og nogen tid efter at hun var kommet til Moseby, fik hun brev fra ham; men da hun ikke kunne læse, lod hun det ligge, til en af søstrene kom over. I brevet stod, at karlen var kommet godt efter det i Amerika, og at Severine skulle komme over til ham; men nu var tiden forpasset, og Severine blev i Moseby som pige til sine dages ende.

I de første år, vi var i Moseby, kom Marie Tamburs og hendes svigerinde Maren Stine og vaskede hos os; det var en stor forestilling, da de hver medbragte to-tre børn; jeg havde nogen interesse af at lege med de største, men de mindste lå i en mærkelig barnevogn bestående af en stor, spids trækasse på to hjul. Maren Stines mand, Julius Madsen, var på det tidspunkt vor havemand, og hans lille rødthårede pige Anna var en god legekammerat, da hun var meget kvik. Vi fandt på de mærkeligste ting; engang havde vi øst mudder i hovedet på hinanden, men Julius tog sin unge og holdt hendes hoved under postetuden, og jeg kom ind i køkkenet og blev gjort ren, og så skete der ikke mere. Senere blev Hemming Larsen vor

havemand, og hans datter, Hanne, blev den kone, som hjalp os med alt muligt; de blev trofast hos os og var familien meget hengivne.

Hanne var enke, hendes mand, Peter Hansen, var blevet slået ihjel på grund af en ulykke ved skovarbejdet, hvor han huggede sig i benet; hun havde to små piger, Maren og Hansine; gennem Maren føres familien videre og er nu 6. generation efter vor kære gamle Hemming; vi står stadig i nøje forbindelse med hinanden, og jeg er gudmor til en søn i 4. og 5. generation. Hansine var kun lidt yngre end jeg, hun var en god og meget velbegavet lille pige, og vi legede godt sammen; men da hun var 10 år, døde hun under en difteritisepidemi, jeg husker, at jeg så hende ligge som død inden for vinduerne i deres stue. Sådanne epidemier rasede af og til; men jeg husker dog kun, at der døde et barn til, en lille dreng i Hesnæs. Under sådanne sygdomme gik mor ud og så til de syge; når hun kom hjem, skiftede hun tøj og vaskede sine hænder i karbolvand, og det skete aldrig, at hun bragte smitte med hjem.

Hanne kom til at spille en stor rolle i min tilværelse, og jeg fulgte hende overalt; hun foretog sig så mange spændende ting, hun kunne tage gløder ud af komfuret med fingrene, og hun løb til »kilden« efter vand på sine strømpesokker, når der lå sne. Hun klippede fårene, som blev lagt med sammenbundne ben på et omvendt kar i bryggerset, og så gjaldt det om at kunne klippe hele pelsen af uden at klippe den i stykker. Hun sad på loftet og plukkede ænder, de fine dun på brystet blev puttet i poser for at bruges til fyld i overdyner, og når disse skulle fyldes, foregik det i bryggerset, hvor alle døre og vinduer måtte være tæt tillukkede. Hun slagtede kyllinger og høns, som ofte sprang hen ad gulvet, efter at hovedet var hugget af, og hun vaskede; så var det morsomt, om man kunne få lov til at sidde inde i den åbne skorsten og fyre under kedlen; når pigen løb igennem, råbte hun »Tørrevasker«, og Hanne slog efter hende med det våde tøj. Det vigtigste var dog havearbejdet, hvor

jeg hjalp til med at så og plante, og hvor jeg gik op og ned ad kartoffelrækkerne med min kurv og puttede kartofler i hullerne. En årlig tilbagevendende begivenhed var æbleplukningen, det betragtede vi som en stor fest, så fik vi fri for skolen og sad i træerne fra morgen til aften. Hemming hjalp os at flytte frugtstigen; men når vi bad ham derom, hændte det, at han overhørte det og sagde: »Der er manne ævler«, og så måtte den, der havde anmodet om flytningen, op igen. Da jeg var helt lille, vel seks-syv år, brugte mine store brødre den trafik at rejse vor lange brandstige lodret i vejret, og mens de holdt den, en på hver side, måtte jeg entre til tops og plukke de æbler, som sad på de yderste grene. Mor solgte mange æbler, og det var et stort arbejde at få dem pakket og afsendt.

Mor havde altid pensionærer om sommeren, de betalte 2 kr. om dagen; det gjorde, at mor også kunne have nogle ubetalende gæster, og vi var altid mange sommeren igennem. En sommer boede kunstmaleren Peter Ildsted hos os, han var dengang en ung mand og morede sig sammen med de andre unge, så mor var lidt ængstelig for, at han ikke fik tid til at male; det var dog ikke tilfældet, han malede flere billeder, bl. a. en studie i hvidt med to af mine søstre i hvide kjoler siddende i soveværelset, hvor der var hvide tæpper på sengene, og hvor sollyset faldt ind gennem vinduet; det var, så vidt jeg ved, hans første forsøg i den kunstart, som blev hans speciale. Da det var min søster Nannas fødselsdag i august, gav han hende et lærred og sagde, at hun selv måtte bestemme, hvad han skulle male derpå, og hun valgte at få et portræt af far; det blev han lidt forskrækket over, da portrætmaling ikke var hans speciale; men han opfyldte hendes ønske. Et andet maleri af Ildsted var på en mærkelig måde kommet i familiens besiddelse, idet min søster Helene vandt det ved en bortlodning, da hun lærte husholdning i Sønderjylland, mens familien endnu boede i Ubby. Det hed »En bondegård på Falster«, og motivet var vor nabo Skyttens gård med træerne i præ-

stegårdshaven i baggrunden. Da far var kommet til Moseby og en dag gik ned ad gaden, tænkte han: »Det perspektiv, jeg ser dér, kender jeg jo!« Og det gik op for ham, at det var fra det maleri, der dengang endnu hang på væggen i Ubby. Da Ildsted fik det at se, sagde han: »Hæng det højt op«. Det var jo et ungdomsarbejde, og han syntes ikke om det. Ildsted gik somme tider ind og besøgte en gammel kone, som hed Boel Tamburs, for hun kunne fortælle om troldene, og hun vidste bestemt, at de var til, for hendes far havde selv hørt en trold hoste. Engang bad hun ham, om han ikke ville male nogle nisser på hendes skabsdør; men da han kom for at gøre det, sagde hun: »Nej, Ildsted, nej, jeg tør ikke, det var dog ledt at have sådan noget tøjeri herinde om avtenen, når det blyver mørkt«.

Den bedste historie, hun fortalte, var om Lusilanke, den lød sådan: »Vi ved jo nok, at der lå en troldhøj på Skyttens mark, den er sløjftet nu; men der boede, dengang den endnu lå der, en gammel trold med sin familie. De holdt af at liste sig ind på gården og sidde ved skorstenen og varme sig, det kunne da ikke gøre noget, de gjorde jo ikke nogen fortræd; men folkene på gården kunne ikke lide det. Så var det engang, da de havde brygget på gården, og der var dejlig varmt ved skorstenen, så satte trolden sig der med alle sine børn; men bonden sagde til sin karl, at han skulle krybe ind i et knippe halm, for troldene kan ikke se igennem halm, og så skulle han krybe op i skorstenen med en kedel kogende vand og hælde det ned over troldene. Da nu den gamle trold så halmknippet bevæge sig, sagde han til Lusilanke, det var troldens ældste søn eller datter: »Strå gik, strå gak, strå ganke, og hør du, Lusilanke, hvordan kan strået ganke?« Men i det samme tømte karlen kedlen med det kogende vand ned over alle troldene, og de blev skoldet ihjel. Det var nu stor synd, de gjorde jo ikke noget ondt, de ville bare varme sig lidt; men de har nu altid været noget påholdende i den gård, de undede ikke en gang en trold en bitte varme«. Jeg har ikke selv

hørt Boel fortælle historien om Lusilanke og hans familie; men jeg kendte hende godt, hun kom ofte ned i præstegården og fik en kop kaffe eller lidt mad; det sidste ville hun gerne putte i den store lomme, hun havde i sit skørt. Engang, da jeg legede med hendes sønnesønner, Albert og Karl, og Julius Madsens Anna, sagde hun til os: »I må ikke gå ind under stenkisting, der æ baa taser å tåser«. Den formaning kan jeg aldrig glemme. Stenkisten var bygget ind under vejen, som fra byen førte op over Albrecht banke, hvorfra man kunne se Kulsbjergeneovre på Sjælland, og videre ned imod skoven. Gennem stenkisten løb en lille bæk, som fortsatte igennem præstegårdens have og videre gennem engene ud i Østersøen. Inde i haven dannede den et ganske lille vandfald, som vi morede os meget med at udbygge; hvis man var heldig, kunne man også dér finde noget blåler, som var godt til at lave figurer af. I nærheden af bækken fandt min bror Aksel og jeg en »Skat« bestående af hen ved 1000 mønter fra Erik Menveds tid; vi var i færd med at grave en lille grøft, og idet han tog et spadestik, kom de styrtende ud. Vi skyndte os at samle dem op i en spand og løb ind med dem; de blev sendt til Nationalmuseet, og vi fik 34 kr. 80 øre; de var gjort af meget dårligt materiale og tålte ikke luftens påvirkning; nogle stykker, som vi beholdt, forvitrede efterhånden.

Fra bækken var der gravet en kanal rundt om en lille ø; denne var engang dyrket fint og havde et stenbord og en stenstol, men i tidens løb blev den noget overgroet af bjørneklo og afrikansk boghvede, så den blev til en lille urskov, og de tørre stængler dannede et udmærket kampmateriale. Nu siges det, at man kan få eksem af bjørnekloens stængler, det har jeg aldrig mærket noget til blandt de mange børn, som har leget krig på øen.

Undertiden kom vi til gilde på en af bøndergårdene. Efter gammel skik gik der da en indbyder rundt; jeg kan huske, jeg har set ham stå i konfirmandstuen og sige en hel ramse, som gik ud på, at han indbød præsten, fruene o. s. v., og han endte med at sige: »Og tag med alle dem,



Moseby præstegård havde en dejlig have.

I har i huset«. Der var ingen smalle steder, og man måtte så selv afgøre med sin samvittighed og sin beskedenhed, hvor stor brug man kunne gøre af den rundhåndede indbydelse. Når man kom til gildehuset, blev man modtaget af en mand, som stod med en flaske og to glas på en lille bakke; der blev skænket i til gæsten, der tømte det ene glas, men det er næppe rimeligt, at værten hver gang tømte det andet. Disse gamle skikke faldt dog snart bort; men traktementet vedblev at være det samme, og det var konen i huset, der sammen med sine piger og måske et par nabokoner ordnede det hele, hvorfor hun aldrig sad med til bords. Kun ved store fester som bryllupper og lignende serveredes der suppe, ellers begyndte man med koldt bord bestående af salt kød, rullepølse, ost, smør og sigtebrød — rugbrød regnedes for daglig kost og serveredes aldrig ved gilder; men nogle store runde hjemmebagte hvedekager — vi kaldte dem falsterboller, da det var et speciale — gik fra hånd til hånd ved bordet, og man skar sig et stykke. Derefter kom der forskellige slags steg, den bedste til sidst. Søster Lilla fortalte engang, at en kone, hun hed Regine Snedkers, havde hvisket til hende: »Frøkenen skal ikke tage så meget af ribbenstegen, der kommer andesteg bagefter«. Til stegen fik man sovs og kartofler, syltetøj, asier o. s. v., dertil hjemmebrygget øl eller hjemmelavet æblemost; desserten var altid hjemmelavet lagkage. Når man havde spist, blev der spillet kort eller danset, med samtalen gik det som regel lidt trægt for mig, da jeg var meget genert, og i løbet af natten serveredes der et par gange kaffe og kage. Hen ad morgenstunden fik man en bid brød, og inden man tog afsked, blev man indbudt til at komme igen om to dage, og så gentog det samme sig.

Når man blev indbudt til gilde og spurgte, hvornår man skulle komme, lød svaret: »Åh, sån te sævanli til!« Men hvis man så spurgte, hvad det betød, hed det: »Sån hen klokken tre«. Hvis man var troskyldig og kom klokken tre, måtte man tilbringe et par kedsommelige timer, som regel i sovekammeret, da der i alle stuer var dæk-

ket op til spisning. De mere erfarne gæster kom først hen ad klokken fem, så tog man fat og morede sig godt til hen ad morgenstunden.

Åstrup kirke ligger, som jeg tidligere har omtalt, ca. to kilometer fra Moseby, den ligger frit på en bakke, som hedder Klokkerbanken, og den var og er stadig kalket lyserød. Fra holdepladsen ved siden af kirken så man til højre ud over Maglemosen med de mange gamle piletræer, til venstre lå Åstrup by. Nede i lavningen lå Moseby med præstegårdens høje træer som baggrund, og helt ude imod horisonten lå skoven. Far kørte altid til kirken, og når vognen viste sig på bakken, ringede kirkebetjenten, som holdt udkig fra tårnet. Han hed Ras Kylling, og det hændte engang, at Einar sagde til Lilla, som blev kaldt »Høne«: »Åh, luk vogn døren, Høne!« »Ja, nu kommer jeg straks!« svarede Kylling, og vi morede os meget over hans forfremmelse.

Om vi ville med i kirke var en frivillig sag, det var jo fristende at blive hjemme og lege i haven, hvor jeg havde mit eget lille landbrug, som hed »Peberrodsholm«, fordi der groede en masse peberrod i nærheden, eller at have legetøjet fremme i den lune, hyggelige spisestue. Tomme tændstikæsker afgav et ypperligt bygningsmateriale, der var de små dukker, heste, vogne og tinsoldater. Af de sidste støbte vi mange af bly, som blev hældt i gipsforme, blyet smeltede let, og det foregik ved at lægge det i en tom blikdåse og stikke denne ind imellem tørvegløderne i spisestuekakkellovnen; når blyet var smeltet, fiskede vi dåsen ud med ildtangen og hældte blyet i formen. Det kunne synes at være et ret farligt foretagende; mor holdt heller ikke af det og fik fremskaffet en lille jernpote med hank til erstatning for de små blikdåser.

Men tilbage til kirken. Gudstjenesten foregik som i de fleste andre landsbykirker, og prædikenen får et barn vel ikke meget ud af; men jeg husker tydeligt, at far hver søndag sluttede sin bøn på prædikestolen med de ord: »Vi beder Gud holde sin hånd over vore landsmænd i

Sønderjylland, som er under det strenge fremmedherredømme«. Jeg tror, den samme bøn blev bedt i de fleste om ikke i alle kirker landet over. Vi oplevede jo Køllerpolitikken med alle dens hårde og uretfærdige domme, og vi hørte derom i vore hjem; vore forældre havde oplevet 1848 og 1864 med alt, hvad deraf fulgte, og det, vi hørte, satte sig fast dybt i barnesindet. Måske er den indstilling, vi derved fik, og som aldrig kan udryddes, uforståelig for dem, for hvem alt dette kun er »Historie«, for os var det bitter virkelighed.

I almindelighed var kirkegangen ikke stor, vejene var lange og befordringsmidlerne få. Fra Næsgård kom dog hver søndag den store »Kirkevogn«, en mægtig char-à-banc, som medbragte familiens medlemmer, en del af skolens elever, gårdens folk og omegnens beboere; også fra Hesnæs kom der undertiden et køretøj. Ved de store højtider var besøget selvfølgelig størst, og så gik mændene op og »ofrede«, d. v. s. de gik i en lang række op ad midtergangen forbi alteret, hvor de lagde en gave til præsten og en til degnen. Pengene var pakket ind i en såkaldt »Offerseddel«; det var et stykke solidt papir, hver landsby havde sin farve på sedlerne, og indeni sedlen stod mandens navn. Sedlerne blev leveret tilbage og udelt fra skolen.

En anden form for løn til præst og degn var betaling af »Tiende«; den er forlængst afløst, den beregnedes efter den såkaldte »Kapitelstakst«, d. v. s. kornprisen, og ændredes derfor fra år til år. Jeg husker, at der på en vis tid af året, jeg mindes ikke på hvilken årstid, kom en hel del mænd til præstegården for at betale tiende. De var i deres pæne tøj, og de kom ind i dagligstuen, hvor de sad og snakkede og fik et glas vin og »Jødekager«, hvoraf der i den anledning var bagt en stor mængde.

Det hændte også af og til, at der kom to højtidelige mænd, de skulle have »oplyst« et par unge folk, d. v. s. bestille lysning for to, som skulle giftes. Dengang blev der lyst tre gange, og efter første og anden lysning sag-

de far altid: »Hvis der er nogen, der har gyldig grund til indsigelse mod denne forbindelse, da sige han til på rette sted inden tredje lysning — og tie siden stille«. Den sidste formaning kunne måske stadig være på sin plads!



Olaf Hansen er mindet i nærheden af sit fødested.

EN HJEMSTAVNSDIGTER

OLAF HANSEN 1870–1970

Af VERNER HANSEN

Olaf Hansen er født i Nakskov den 28. december 1870. Han kom til verden i et lille hus, Nordenkirke 13. Faderen, Peter Hansen, arbejdede som bryggerikarl, og moderen, Rasmine, havde været pige hos en købmand, da de traf hinanden. Begge stammede ude fra landet, men var kommet til Nakskov. Faderen var en meget arbejdssom mand, der gerne ville have foden under eget bord. Han købte et bryggeri i Vejlegade og desuden 10 tdr. land ved Madeskov.

Drengen i ølbryggerens gård kom til at opleve en god barndom. Han legede mellem træerne i den store have og færdedes mellem øltønderne i gården, hvor vogne rullede ud og ind. Som andre Nakskov-drenge nød han ikke mindst livet ved havnen og så færgemanden, der sejlede folk over til Færgelandssiden, hvor værftet lå. Det var dengang et yndet udfulgssted på søndage. På sin færden i byen traf han også dens mærkelige skikkelser som guldsmeden, jøden Funck.

Faderen havde tænkt sig, at sønnen skulle følge i slægtens spor som en, der brugte sine hænder. Drengens sind stod imidlertid til at læse og skrive.

Da Olaf Hansen i 1886 rejste fra Nakskov og kom til København, fik han hurtigt en embedseksamen og blev cand. mag. med dansk som hovedfag. Han underviste på forskellige københavnske kursus, og i fritiden skrev han.

1906 kom Olaf Hansen til Århus katedralskole og blev adjunkt, senere lektor. I den jyske hovedstad blev Olaf Hansen gift og levede her resten af sine dage.

Så ofte mulighederne bød det, besøgte han Nakskov og glædede sig over de kendte, gamle steder. Faderen måtte i 1901 sælge bryggeriet på grund af en hjertesvaghed, og familien flyttede til en villa på Nr. Boulevard. Faderen døde imidlertid allerede året efter, medens moderen levede til 1926.

Olaf Hansens første digte udkom i 1897, og den lille samling fik adskillige efterfølgere. »Tværeje« er den, som indeholder de fleste digte fra Nakskov og omegn. Han skrev også essays og skuespil, i det hele taget en meget flittig skribent, der vel aldrig fik det store navn, men som mange alligevel har lært at sætte pris på.

Olaf Hansen døde den 9. december 1932, 62 år gammel. Han blev mindet ved en sten, som beundrere i 1949 lod rejse lige ved hans fødested i Nordenkirke.

På stenen står: »Vest-Lollands natur og sprogtone satte dybe spor i hans lyrik«. Det er så rigtigt, og Olaf Hansen vil stå som en lollandsk digter, der på smukkeste måde skildrede sin hjemstavn.

Hans digte, hvoraf nogle bringes, vil leve og vidne om både en digter og en sand hjemstavnsfølelse.

Et aftenminde.

Aftenen lægger sig skyggende
over den gamle gård.
Ind i hus de pludrende
hønneker pigen får.
Rygende og sludrende
folkene sidder og står.
Bjørnetungt efter myggene
arbejdsnæverne slår.

Svalebakke-dampene
bølger i hjørnet tæt.
Malt- og humleluftene
mætter hvert åndedræt.
Brisen kommer luftende,
næsten umærkelig let.
Inde i stalden stampende
heste rasler træet.

Tora sætter sit flettede,
tykke, brune hår,
knapper sit liv, og strikkende
hen hun til lågen går,
misser mod et af blikkene,
som hun fra klyngen får.
Ud på de nylig tvættede
kinder varmen slår.

Vinduer lukkes klirrende,
rullegardiner går ned.
Sindigt de gamle i stuerne
pusler på strømpefjed.
Rundt på væggene fluerne
sover i mørke og fred. —
Ude høres forvirrende
råb — og et hvin — en ed.

Klart lyder kirkeslagene:
Ti — nu har alle sig lagt.
Ikke den yngste af karlene
har ej på halmen sig strakt.
Tora bli'r af en talende
pikken på døren vakt. —
Rotterne tripper på gangene,
kattene lister på jagt.

Stjernernes sværmen kommer trækkende
over den gamle gård.
Enkelte af de tusinde
ned på himmelen slår,
sidder højt over husene,
til atter de udad står.
Ikke en eneste vækkende
lyd de hvilende når.

Husbond sover og tyende.
Ilden på fyret er svag.
Kedlen udånder den duggende
em med de svageste drag.
Røgen sig hæver vuggende
over det svættede tag,
højt — for at hilse den gryende,
dontforjættende dag.

På diget.

Jeg er i mit eget rige,
jeg følger fjordens rand.
Stille, grundede vige
krummer den smalle strand.
Jeg ser fra det lave dige
over det lavere land.

Blikket søger hvile,
det finder ej bakke og høj;
var der ej gårde og pile,
ustandselig langt det fløj.
Bag dem ligger der mile
af samme flade strøg.

Her kan tågen drive
efterårsdage grå.
og her kan regnen sive
og højt i grøfter stå —
og her kan dagene blive
så mørke og så små.

Tungt da bønderne kører
i dybe bivejsspor.
Krageskrig man hører
over den stubbede jord.
Smalle baner fører
til bys de våde ro'r.

Det drypper fra længernes tage,
tegl og strå er vådt. —
Jeg glemmer ej de dage,
når alt var gråt i gråt.
Spurvene blev så spage
og pippede kun så småt.

Men kommer i varme nætter
på himlen høstens tegn,
er øens disede sletter
en lykkeåndende egn.
Der tavles i lysende pletter
af pilenes mørke hegn.

Skyggerne ligger så lade
på vejene under dit skridt,
men over hver kornfyldt flade
bølger lyset blidt.
En nynnen af grønne blade
følger dig milevidt.

Af græs og høj skarntyde
er grøftekanten fuld. —
Jeg glemmer ej løvets lyde
og denne bærende muld.
Den giver brød at bryde
og kvæget mælk og huld.

Jeg ser fra det lave dige
ud, så langt jeg kan.
Jeg blev i mit eget rige
halvt en fremmed mand.
Jeg kommer for at sige,
jeg elsker dette land.

Ud gennem fjorden.

Trælholm og Barnholm
og Slotøs grå ruin!
Strimler på stranden
af sneens gamle lin!
Fast is ved siden,
klumper for og bag! —
Der sprænges lange revner
af skjulte bølgers slag.

Blod på en flage,
men ingen jægerspor!
Kragerne skriger
over fjord, over jord.
Vimpelen vajer,
sving vi gør på sving.
Kirketårnet flyttes
i tågen omkring.

Trælholm og Barnholm
og Slotøs grå ruin!
Strimler på stranden
af sneens gamle lin!
Tungt i det fjerne
en agende mand —
damperen vugger
på vidtåbent vand.

Bratte skvæt fra søen
og morgenvågent sind!
Albuelodsens jolle
stævner faststyret ind.
Sejlets røde stribe
farves grå i grå —
skydækket flænges,
en rift bliver blå.

Lange vover hæver
sig op, synker ned.
Jeg fanger et pust
af uendelighed —
vender mig så
mod den slørede strand:
Bag mig forsvinder
mit digtningens land.

Lang tid efter.

Når fløjten igen skal bryde
den lumre rejsero,
så ruller jeg frem for Ryde,
hvor liljekonvallerne gro.

Og mine minder taler
om strålende sommervej.
Jeg mærker, skoven svaler —
så er det sted jeg nær.

Jeg ser det igen således,
som jeg dertil er van,
og bag mig nu det fredes,
de stille dages land.

Thi det er just til Ryde,
fredsrigets grænser når.
Jeg hører fløjten lyde —
Er her konvaller i år?

I hænderne på drenge,
der kender hver skovens sti,
de hvide blomster hænge,
undselige som de.

Der er i skoven inde
et sted, hvor de vokser tæt —
og til et forårsminde
jeg køber en buket.

For når jeg igen skal høre
på hjulenes jernmusik,
vil blomsternes duft mig føre
til dage, der forgik.

Ikke blot til dage,
men og til rundne år.
Trods kvalm og støv den svage,
men friske duft mig når.

Og dør hver blomst, som sneen
den var dog skær og hvid.
Det dufter i kupéen
af skov ved pinsetid.

Færgemanden.

Tovet løsnes og båden går,
klokken er otte slet.
Til stien derovre han atter mig ror —
jeg vil ud til min ensomme plet.
Før strømmen når ind af den lange fjord,
er hver en bølge træt —
med sagte slag de mod siden slår
nu ved solesæt.

Himlen spejler sig bleg deri
og mørk den nære strand,
mørkt hver skrog og hver tøjret båd —
vi glider så jævnt fra land.
Åren hæves ru og våd —
jeg ser på den roende mand,
han holder aleneste natten fri —
nu lægger ved broen vi an.

Fra borde jeg går, og han får sin hvid.
Ny fragt han henter igen:
Tøse og knøse med sportshuer på,
små fruere og adstadige mænd,
stundom mange, tiere få —
han hilses som hver mands ven.
Men er det dårligt vejr en tid,
kommer der ingen derhen.

Det er en ynke at se, når op
til sit skur under regn han ty'r.
Begge hans fødder blev knust engang —
kuren var bitterlig dyr.
Ventende sidder han byggen lang,
sin skrå han imellem fornyr,
og stundom retter han halvt sin krop
og ser mod de hængende sky'r.

Sådan kan mangel en time gå,
ved at ro må han tjene sit brød.
Før virked ved værftet han frisk og sund,
nu kender han mest til nød.
Dråberne samles i bådens bund,
himlen har grålig lød,
alt vandet er bobler og ringe små,
hans hånd ligger kold i hans skød. —

Jeg kom engang efter tre dages regn.
Luften var vinterlig rå,
vejret var mørkt efter årsens tid,
ingen ved havnen man så.
Strømmen i fjorden var næsten strid,
vippende jollerne lå.
Jeg vinked med stokken, det vante tegn —
stranden forude var grå.

Der var koldt. Han roed. Toften var våd.
Jeg skjalv som i vinden en vånd.
Han talte slet ikke. Jeg bøjed mig ned
og strammede skoens bånd.
Mit blik fra hans mørke ansigt gled
hen på hans hvidnende hånd. —
Jeg syntes, jeg sejled i Charons båd,
og vandet var Acheron.

Den gamle guldsmed.

Det skørner slemt i »det skæve hus«,
men længe har det holdt stand.
Under gulvene skriger rotter og mus —
han er aldret, den ensomme mand.
I stubbene lagres det brune snus
og skæl på frakkens rand —
men end han drejer de digre krus,
som før han var det van.

Der kastes af og til et blik
ind gennem de lave fag,
men døren står til den stille butik
næsten den hele dag.
Mens tro han i sit værksted gik,
fik tiden en anden smag. —
Han går, som han altid har haft for skik,
og pusler i ro og mag.

Han vågner tidligt af sit blund,
står op, fejer gaden ren. —
Han ynder en hyggelig aftenstund
at sidde på trappen af sten.
Når fingren mærker i piben bund,
så stopper han atter en. —
Han tænker slet ikke, han ryger kun
og strækker de stive ben.

Han mindes endnu både den og den,
han kendte i fordums tid.
Han sætter de krus på hylde hen
og pudser dem tit med flid.
Og når der er fest — hos et barn af en ven —
han rager den stub så strid,
børster sin frakke og lister — men
ad køkkenvejen did.

Kogekonen kender ham godt,
for sådan kommer han tit.
Han vikler en gave ud af et blåt
stykke tøj, der er frynset og slidt.
Så løfter han lidt på den grønne kalot,
smiler og går til sit.
Hun hælder sig ud: Han trisser så småt
og trækker hvert et skridt.

Han syntes, hans sølv hører med til fest,
til bryllups- og barselslag.
Han sad så tit som venners gæst
til bords en højtidsdag.
De sagde, at øl af hans krus var bedst,
for kruset gav øllet smag —
og der blev spildt på dug og vest
fra overfulde drag.

Men de lokker ej længer, det gamle hus
og den sære, snavsede mand.
Han sælger ej fler' af de digre krus,
det har taget på hans forstand.
Men rækken han øger — det er ham en rus
i livsens stærke vand.
Der sprøjte en festens jubelbrus
over hver enkelts rand.

Videslet.

Støt den tunge færge skrider,
kendte kyster dukker frem —
og det er, som om jeg glider
mod mit rette hjem.

Det var her, min ungdom vandred,
før de tætte pile faldt —
nu er meget så forandret,
men dog ikke alt.

Det var her, jeg så de steder,
der gav emne til min sang,
som i sorger og i glæder
frem i dagen sprang.

Det var her, jeg så den første
lykkedrøm bag hjemmets mur —
det var her, jeg fik mit største
indtryk af natur.

Det er her, min slægt har levet,
det er her, min far og mor,
mod hvis ånd jeg tro er blevet,
nu er jord i jord.

Og af det, jeg sang om landet,
mens jeg gik min livsens vej,
vil dog måske et og andet
overleve mig.

MIN FAR VAR SAGFØRER

Af THURE KRARUP

Far, Einar Krarup, fødtes i Vilsted ved Løgstør i 1872 som søn af stedets præst, Nicolai Thure Krarup og Emilie Frost. Der var da allerede tre børn i ægteskabet, og i de næste femten år kom yderligere syv søskende til. Børnene var farfars eneste rigdom, for præstegården var forsømt og gav underskud, og snart måtte farfar søge forflyttelse til Ubby på Kalundborgegnen. Også her var kårene trange, for der var både en forgænger i embedet og en enke efter dennes forgænger, begge med krav på pension fra præsten. Alligevel mindes børnene fra præstegården en glad barndom, og der blev i disse år skabt et sammenhold i søskendeflokken, der bevarede usvækket gennem livet.

Præsten og præstegårdens forpagter, Nicolai Beck, — broder til Vilhelm Beck — holdt i fællesskab huslærer til de to familiers børn. Senere kom far på Sorø Akademi, hvor også hans ældste broder, Ove, var elev. Far boede på skolen og mindedes den med glæde, men økonomien tillod kun een student i familien, og far gik i 1889 ud fra Akademiet efter at have taget den »Almindelige Forberedelses-Examen«. En tid var far ansat på herredsfogedkontoret i Kalundborg, men med støtte fra en farbror læste far derpå jura ved Københavns Universitet og tog i 1893 »Dansk Juridisk Examen«. Mange år senere fandt jeg på fars reoler det eksemplar af »Danske Lov«, som far havde brugt under sine studier, og som han havde købt antikvarisk, fordi den da sædvanligt brugte udgave havde været udsolgt. Jeg opdagede hurtigt, at den smukt trykte bog med det sortnede guldsnit var origi-

naludgaven fra 1683, hvilket far aldrig havde tænkt på og iøvrigt var uinteresseret i, således som det i det hele var karakteristisk for ham i forholdet til mennesker som til bøger, at han interesserede sig for indholdet, medens herkomst eller trykkeår ikke havde afgørende betydning. Noget andet er, at far med årene udviklede og dyrkede en interesse for genealogi og familiens afstamning, ligesom han sikkert altid uden direkte at nævne det følte sig forpligtet af sin slægt og sit navn.

Da eksamen var overstået, fulgte indkaldelsen som soldat, og værnepligten aftjente den unge exam. jur. ved feltartilleriet, hvor han i 1895 blev sekondløjtnant. Der er næppe tvivl om, at løjtnantstiden smagte far eller om, at han følte sig fristet til at fortsætte ad den vej. Til sin død bevarede løjtnanten sin ranke holdning og sin kærlighed til ridningen; dengang var jo feltartilleriet hestetrukket og officererne beredne. Imidlertid fik far gennem en barndomsven, søn af nævnte forpagter Beck, der var broder til godsforvalter, etatsråd Beck på Lerchenborg, tilbud om stillingen som godsfuldmægtig på dette store sjællandske gods, og han slog til. Gennem henved fire år boede far herefter som fuldmægtig i huset hos godsforvalteren og havde kronede dage. Milieuet belyser man bedst ved blot at fortælle, at godsforvalteren kørte med firspand for sin vogn.

I 1899 søgte og fik far stillingen som 2. fuldmægtig hos by- og birkefogden i Maribo uden iøvrigt at kende meget til de lokale forhold, men en bekendt fortalte, at når man kom til Maribo, ville man se nogle fine ældre herrer spadserere på gaden med sølvknappede stokke: Det var byens fallenter. En række dårlige år for landbruget havde medført likviditetskrise og sammenbrud for en del købmænd i byen, men boerne havde i flere tilfælde vist det særsyn, at der var fuld dækning til alle kreditorerne, et enkelt havde endda et ikke ubetydeligt overskud.

Som reglen da var, beklædte by- og birkefogden ikke blot sit dommerembede, men var tillige borgmester, og fuldmægtigen blev derfor også byrådssekretær, hvorved



Einar Krarup.

han straks fik forbindelse med byens borgere. Stor var Maribo ikke, så lidt som nu, men også dengang var der en usædvanlig nær forbindelse mellem by og land. De store købmandsgårde, der var betingede af de omliggende godser og gårde, ikke mindst Knuthenborg og dets forpagtergårde, satte deres præg på byen, ligesom indslaget af gårdenes ejere og af de djærve, lidt højttalende forpagtere prægede byens selskabelige liv. En af byens store mænd, købmand Carl Qvade, tog sig venligt af den unge fuldmægtig, han holdt meget af heste og tilbød, da han hørte om fars rideinteresse, staldplads til den hest, som far snart efter anskaffede. Den daglige morgenridetur i al slags vejr, sommer og vinter, var derefter med til at holde far rank og spændstig højt op i årene, og den sidste hest blev først solgt engang i trediverne efter et par rideuheld. I mange år var far formand for Lollands Jagtrideklub, der arrangerede betydelige ridestævner, dels selvstændigt, dels i forbindelse med lokale dyrskuer. I disse stævner deltog navnlig mange officerer, herunder ved flere lejligheder svenske, men også andre fremragende ryttere. Byens hoteller kunne slet ikke rumme de mange gæster, hvorfor der ved disse lejligheder som ved så mange andre skete privat indkvartering i byens og egnens hjem, og jeg husker tydeligt navnlig de unge døtres forventning, når der skulle komme rytterofficerer på besøg. Selv kan jeg takke en bemærkning fra en af disse officerer for, at jeg af far fik tilladelse til at lære at ride.

Også tennis og roning dyrkede far, og han var i en årække formand for Maribo Roklub, en post, som han dog fratrådte, da man engang fik forventning om, at klubben ville få en ny båd som gave, hvis man valgte en velynder til formand. Forventningen blev opfyldt.

I 1910 blev den daværende 1. fuldmægtig forflyttet, og far fik hans stilling, hvilket medførte ret til at drive privat praksis og deraf følgende forøgelse af indtægterne. Ved ansættelsen i 1899 havde månedsgagen været 83,33 kr. Det var almindeligt, at også den unge fuldmægtig var i pension på »Olsens Hotel«, hvor man spiste ved »table

d'hôte« for 30 kr. mdl. På hotellet samledes også »Klubben« til drøftelse af dagens og ugens begivenheder, og lønnen kunne, så lav den var, bære deltagelse i dette liv.

Adgangen til privat praksis var betalingen for udførelsen af et stort og ansvarsfuldt arbejde som by- og birkefogdens fuldmægtig. Den kontante betaling var rent formel og gik vistnok efter coutume direkte til 2. fuldmægtigen. Arbejdet på by- og birkekontoret udførtes i tiden indtil kl. 1, og erhvervsarbejdet var således henvist til eftermiddagstimerne. For en nutidig betragtning er det en helt urimelig tanke, at den, der om formiddagen skal deltage i retsplejen som embedsmand og endda ofte som konstitueret dommer skal sidde i dommersædet, om eftermiddagen skal tjene til livets opretholdelse ved virksomhed som sagfører. Dengang virkede det ikke så grelt. Man havde jo også den i dag ganske utænkelige forening af politimesterens og dommerens funktioner i byfogdens person. Da retsplejeloven trådte i kraft i 1919, oprettedes selvstændige politimester- og dommerembeder, men by- og birkefuldmægtigen, der nu benævnedes dommerfuldmægtig, beholdt sin lave løn og sin deraf følgende ret til privat praksis. Dette var naturligvis en torn i øjet på sagførerne, fordi dommerfuldmægtigene i kraft af deres beskæftigelse på dommerkontorerne, navnlig i skifteretten, kom i embedsmæssig forbindelse med publikum og derved havde en særlig mulighed for at sikre sig forretninger, herunder behandlingen af boer. De pågældende fuldmægtiges hæderlighed og loyalitet ufortalt måtte dette principielt være urigtigt, men vistnok de færreste steder gav det anledning til konkrete vanskeligheder, og specielt i Maribo ved jeg, at der bestod det bedste forhold mellem far og hans kolleger blandt de egentlige sagførere. At en enkelt sagfører ikke ganske sjældent var uenig med far betød i denne forbindelse mindre, for han var mindst lige så uenig med sine øvrige kolleger.

Imidlertid var der dengang, i 1910, næppe mange, der tænkte på, at det kunne være anderledes. Far lejede sig nu ind hos to gamle damer, frøknerne Lange og Kolding,

i de lokaler i et hus på Vestergade, hvor frøknerne hidtil havde drevet skole, og som købmand Qvade, hans gode ven, havde hjulpet ham med at finde. Da far få år senere begyndte at gå i giftetanker, stillede frøknerne et beløb på 10.000 kr. til fri rådighed til ombygning og udvidelse af huset, som far iøvrigt købte i 1919.

I 1912 blev far så gift med mor, der var kommet til byen nogle år forinden som korrespondent hos mæglerfirmaet Schoppe. Mor, hvis pigenavn var Andrea Juhl, var sønderjyde, proprietærdatter fra Hjerndrup ved Christiansfeld, født og opdraget som dansk i det Sønderjylland, som da var under tysk herredømme. Mor og hendes søskende havde dansk privatlærer på gården og lærte ikke tysk, men en dag kom den tyske provst på inspektion, og næste dag måtte børnene i Herrnhutternes skole i Christiansfeld, hvor de skulde synge med på de tyske sange, men når lærerinden vendte ryggen til, tav de naturligvis. Hun afslørede dem ved brug af et lommespejl, og herefter vænnede de sig til at bevæge læberne uden at frembringe en lyd.

Afstemningen og genforeningen var naturligvis for mor og også for far, der var stærkt sønderjysk interesseret, den store oplevelse, og selv jeg, der i 1920 kun var 7 år, har tydelige erindringer herom. Mor rejste over til afstemningen, men da genforeningen kom, var hele familien med derovre, og fra et vindue i Brødremenighedens hotel, nu »Strickers Hotel«, i Christiansfeld fulgte vi kongens ridt fra den gamle grænse sydpå. Den, der har oplevet den 4. maj 1945, forstår lidt af de følelser, som sønderjyderne dengang fyldtes af. Sjældent er der vekslet skarpe ord mellem mine forældre og mig; den eneste gang, jeg husker, var dengang, da jeg i 1945 ytrede forståelse for Christmas Møllers udtalelse om, at »grænsen ligger fast«.

Ellers var hjemmet ikke præget af politik. Både far og mor var udpræget konservativt indstillet, men nogle af deres nærmeste venner, amtsforvalter Holck og hans kone, var stærkt radikale og Brandes-påvirkede. Jeg husker så-

ledes fra en middag hjemme en diskussion mellem Holck og den fine, gamle driftsbestyrer Kolbye fra sukkerfabrikken, at Holck spurgte Kolbye: »Jamen, har De da slet ikke læst »Hovedstrømninger?« Og da Kolbye ikke kunne erindre det pågældende afsnit af værket, skar Holck af: »Så vil jeg slet ikke diskutere med Dem!«

Selskabeligheden var jo af en anden art end nu: Ved middage, herunder den, der altid holdtes på fars fødselsdag, var herrerne i kjole, uden at det følte som noget højtideligt eller formelt. Vi børn fik, fra vi var små, lov at være med, først ved et lille bord for os selv, senere ved hovedbordet.

Omgangskredsen i den lille by var naturligvis først og fremmest mine forældres jævnaldrende, men både far og mor havde den sjældne evne, at de højt op i årene kunne knytte nye mennesker til sig og tværs over aldersforskelle forny omgangskredsen, efterhånden som de gamle venner faldt fra. Således har det altid været mine søsken- des og mine kammerater naturligt at falde ind på besøg for at hilse på mor og far, også når vi børn ikke var hjemme.

Selv til de nærmeste venner sagde mor og far »De«. Kun til familien og overfor en enkelt skolekammerat fra Sorø har jeg hørt far bruge tiltalen du, men fortrolighe- den blev ikke mindre af den grund.

Til »kredsen« hørte regelmæssigt også fars chef, dom- meren. En af disse chefer, der var en nobel og fin mand, blev far engang alvorligt uenig med: På kontoret var som 2. fuldmægtig ansat en usædvanligt dygtig ung jurist, der var søn af en anden af den fælles omgangskreds. Dommerfruen og 2. fuldmægtigens moder var af en eller anden grund blevet uvenner, og da den unge fuldmægtig samtidig søgte et andet embede, nægtede dommeren ube- gribeligt nok at give ham den fornødne anbefaling. Far blev meget vred, opsøgte dommeren på hans kontor, og under en samtale, der skal have været både lang og me- get bevæget, fastholdt dommeren sit standpunkt. Trods den klare risiko for eget embede udstedte far derpå i sit

navn anbefalingen og sendte dommeren en genpart. Der skete intet videre, og efter kort tids forløb var forholdet mellem far og dommeren uforandret godt. Den pågældende fuldmægtig døde i en ung alder som landsdommer, og da nu alle parter er borte, mener jeg at kunne anføre episoden som eksempel på fars usvigelige ønske om at øve retfærdighed, selv hvor han måtte løbe en væsentlig personlig risiko.

Når man søger i erindringen, bliver det jo ofte festerne og de store dage, man mindes, men det væsentlige var og blev dog det nokså beskedne liv i dagligdagen. Familien var det væsentlige for begge mine forældre, og deres indbyrdes omgangsform var af blivende betydning for os børn. Fra fars side en henrivende blanding af kurtise og drilleri, præget også af respekt for mors anerkendte dygtighed i hus og have. Fra mors side en usvigelig omsorg og loyalitet.

Blandt erindringerne om det daglige liv er mindet om mors højtlesning i vinteraftenerne: Reuters »Landmandsliv«, Bergsøes »Fra den gamle fabrik« og »Fra Piazza del Popolo« var nogle af bøgerne. Mor læste levende og uden at agere. Endnu i dag kan jeg ikke læse en bog, som mor har læst op, uden at høre hendes stemme. Far læste aldrig op, men når vi søndag morgen kom ind i sengen til mor og far, fortalte han om sine rejser i England, Tyskland og Frankrig eller f. eks. om kullenes vej fra Englands gruber til retorterne på gasværket. Allerhelst hørte vi far fortælle eventyr, nogle ganske bestemte, som vi kunne næsten udenad, trods deres længde og vanskelighed. Endnu da jeg engang i 1942 som kornetelev i en stald på Jægerspris skulle underholde et halvt hundrede kornetkammerater, dukkede eventyret om »Troid-Hele-ne« usvækket op i min hukommelse.

Bogstavelig talt til det daglige liv hørte også de mange gæster, der under besøg i Maribo boede hos os. Der var mange slags: Far havde efter sin afsked fra hæren bevareret en tilknytning til efterretningstjenesten. Han fortalte aldrig derom, men regelmæssigt havde vi besøg af skif-

tende officerer af hæren, endvidere gæster til Sønderjydsk Forening, foredragsholdere i Klubben eller i Rotary og mange andre. En kær sommergæst var i nogle år arkitekt C. M. Schmidt, som far havde gået i skole med på Sorø, og som udbyggede bekendtskabet til et venskab i de år, da han, af og til ledsaget af sin kone, boede hos os, medens han for Nationalmuseet ledede udgravningen af Birgittinerklostret.

Til det daglige liv hørte haven. Mor var en usædvanligt interesseret og kyndig havedyrker, og far elskede at færdes i den store have, men deltog ikke i dyrkningen eller pasningen. Også huset var stort, og i den første halve snes år af min barndom havde vi to piger. Da husholdningen senere indskrænkedes — vi børn hørte aldrig om økonomien og ved derfor ikke, om det var af den ene eller den anden grund — hørte vi dog, at vore forældre fornøjede sig over den advarende bemærkning fra en af omgangskredsens damer: »De må jo huske på, at så hører De op med at være herskab«. En trofast hjælp og min første og sikre veninde indtil hendes død i 1949 var en gammel pige, som havde tjent hos de før nævnte frøkner Lange og Kolding. Da jeg var tre uger gammel, gav hun mig kaffe med en ske, for det var det bedste, hun kendte, og jeg skulle have det bedste. Hanne havde et lille hus på torvet, og en tidlig formiddag ville min søster Inger og jeg aflægge hende besøg, men fandt døren lukket, hvorfor vi satte os i solskinet på hendes trappesten for at afvente hendes hjemkomst. Fra sit kontor på rådhuset fik far øje på os, og han ringede så til et nærliggende konditori om at bringe os to portioner is. Dengang var is noget, man fik, når der var marked i byen, og ellers kun ved sjældne lejligheder, men jeg tror, at far har nydt situationen og vor forbløffelse lige så meget, som vi nød den midt på blanke formiddagen af en servitrice frembårne is.

Måske vil man spørge, hvilken plads det såkaldte kulturliv havde i en jævnt velstillet jurists hjem i tiden omkring første verdenskrig og mellem de to krige. Svaret

må blive en henvisning til, hvad der allerede er berettet, men måske kan der specificeres lidt: Familien har mig bekendt aldrig været musikalsk, og denne væsentlige kilde til glæde og oplevelse rinder således ikke for os, men alligevel var det et musikspørgsmål, som gav anledning til en af de meget få kontroverser mellem far og en af omgangskredsen, den daværende stiftsprovst. Skønt far som nævnt ikke var egentlig musikalsk, holdt han meget af, at min søster spillede sange og melodier for ham, f. eks. fra »Danmarks Melodibog«. Far var derhos en trofast kirkegænger og holdt af at synge med på de kendte salmemelodier. Da Laubs melodier trængte frem og kom til anvendelse ved salmesangen i Maribo, førte det til en skarp polemik mellem stiftsprovsten og far samt til, at far trak sig ud af menighedsrådet. Senere forsonedes parterne dog, og det venskabelige samkvem blev genoptaget.

Malerkunst kunne far glæde sig over, men kun når der var tale om kunsten til og med fynboerne. Hvad der lå senere blev betragtet med betydelig skepsis, og den meget kunstkyndige amtsforvalter Holck vandt ikke gehør, når han begejstredes for nyanskaffelserne til det af ham ledede stiftsmuseum. Overfor den mere konstruktivt betonedede kunstart, arkitektur, var far langt mere positiv, og det skyldes en samtale mellem far og daværende bibliotekar Haugsted, Århus, foran en af vore barokherregårde, at jeg fik vakt en interesse for arkitektur, der, skønt begrænset af min egen svigtende sans for kunstartens finere nuancer, dog gennem årene har været mig til megen glæde.

Læsning havde far stort udbytte af, men han læste så langsomt, at han kun læste én bog, medens mor læste fem. Til gengæld havde far en god hukommelse for det læste, og jeg har aldrig truffet nogen, der som far var i stand til at knytte et citat fra guldalderlitteraturen til næsten enhver begivenhed. Evnen blev dog udnyttet med beherskelse.

Fars største interesse udenfor den daglige gerning var historisk læsning og slægtsstudier. Med sit kendskab til



Sagførerens hus i Maribo.

rettsforhold, der endnu i hans unge dage støttede sig væsentligt på Danske Lov, fandt far holdepunkter, der skaffede ny viden frem om de gamle i slægten.

Da man i 1935 fik den lovændring, der forbød dommerfuldmægtigene at drive privat praksis, var far 62 år gammel, og efter de nye regler kunne han derfor end ikke få lov at fortsætte som dommerfuldmægtig. Uanset at man uden forbehold kan tiltræde nødvendigheden af den pågældende ændring, kan man jo nok undre sig over, at man uden tak og uden nogen art af pension blot afskediger en mand fra en gennem 36 år dadelfrit udøvet gerning. Jeg har dog aldrig i den anledning hørt et bittert ord komme over fars læber; han tog den bestilling som landsretssagfører, der — som eneste indrømmelse — ræktes ham uden prøve, og fortsatte med sin praksis blandt de gode kolleger, med hvem han nu også delte ti-

tel. Heller ikke fra mor har jeg hørt et ord i den nævnte anledning, men jeg har dog ikke været i tvivl om hendes følelser.

Efter 1935 fortsatte far som nævnt sin praksis, og han havde den glæde at se den trives. Virksomheden som auktionsleder bevarede far, og navnlig var de regelmæssigt tilbagevendende skovauktioner i de vinterlige skove med næsten faste købere på hver enkelt plads i skoven og med den hyggelige frokost med skovejeren hos skovløberen en kilde til stor glæde. Som udtryk for sin sans for naturens skønhed og den friske luft sagde far en gang imellem, at han vist burde være blevet landpostbud.

En søn kan naturligvis ikke se objektivt på en kær far, men skulle jeg, støttet til min brors levnedsskildring af far, dog prøve på — udover det nævnte — at give udtryk for, hvordan far var som sagfører, må jeg sige, at han aldrig var, som mange i Perry Masons og Prestons tid forestiller sig en sagfører. Optræden i skranken var efter de mange år som dommerfuldmægtig ikke noget for ham. En skarp jurist kunne man ikke kalde far, og han ønskede det ej heller. Al teoretiseringen lå ham fjernt, men endnu fjernere var ham alt, hvad man betegner med det kedelige ord fiduser. Absolut redelighed og absolut ubestikkelighed anså han med rette som noget selvfølgeligt, men hertil kom, at han havde et fint judicium og en storartet praktisk sans, dertil humor og en i blodet båret og af uddannelsen skærpet evne til at tale med enhver.

Da far var blevet 70 år, følte han sig en overgang trykket af, at han ikke kunne følge med i krigstidens og efterkrigstidens malstrøm af nye love og bestemmelser, og det var tydeligt, at det påvirkede også hans fysiske tilstand. En stor glæde var det derfor, at hans yngste søn, Preben, kom hjem og overtog det væsentlige af arbejdspresset. Far foryngedes og opmuntredes således, at hans sidste år, støttet af mor og min bror, blev lyse og lykkelige. Kort efter sin 79 års fødselsdag i 1951 måtte far lade sig operere for en knude på tungen, og efter få da-

ges hospitalsophold døde han. Mor overlevede far i syv år. En novemberdag måtte mor gå til sengs med feber, og efter nogle dage erklærede lægen sygehusindlæggelse for nødvendig. Før indlæggelsen stod mor med en fremskreden leukæmi og med høj feber op, for »der var noget, hun skulle ordne«. Efter hendes død så vi, at det var den sidste tilrettelæggelse og indpakning af julegaverne til de børn og børnebørn, der var hendes et og alt.

Lad mig til slut anføre, hvad en socialdemokratisk avis skrev om far i en tid, hvor Socialdemokratiet stod skarpere end nu overfor borgerskabet: »Ved utallige lejligheder har Krarup lånt navn til noget, der skulle iværksættes i et eller andet godt øjemed, og man vidste, at når hans navn stod bag ved, kunne man trygt støtte den pågældende sag. Han har været uselvisk i sin færd og ikke svigtet de idealer, der for ham står som de bærende. Han har en anden politisk opfattelse end vi, men hans kårde har stedse været blank«.



Dør til våbenhuset ved Tingsted kirke omkring 1688—89.

BISKOP BINDESBØLLS VISITATS- INDBERETNINGER

Af H. SKJØT PEDERSEN

Det har været den almindelige mening både blandt læg og lærd, at folk i gamle dage var meget flittigere til at søge kirken end i dag, hvor man bestandig hører om tomme kirker. De, der ikke går i kirke, mener, at det skyldes den stigende oplysning; folk er blevet altfor kloge til at tro på det, som præsterne siger i kirken, mens de, der går i kirke, til gengæld mener, at det skyldes den faldende moral, og især de unge lader hånt om alle de gode gammeldags dyder.

Det er imidlertid et spørgsmål, om der har været nogen større forskel på kirkegangen før og nu. Så mærkeligt det lyder, er det aldrig blevet virkeligt undersøgt af kirkehistorikerne eller andre. Da jeg engang traf professor Hal Koch på Fuglsang, sagde jeg til ham: »Nu tror jeg, jeg ved ligeså meget om kirkegang i gamle dage som professorerne«, hvortil han lakonisk svarede: »Mere«.

Da jeg i 1930 blev præst i de to små sogne Døllefjeldemusse på Østlolland, var der de første måneder godt besøg i kirkerne; men derefter oplevede jeg gang på gang, at der kun kom ganske få mennesker til de almindelige gudstjenester, og kun ved højtiderne og til høstgudstjenesten var der nogenlunde fyldte kirker. Jeg tog nu anledning til at gå tilbage i historien for at finde ud af, hvornår den formodede tilbagegang var sket.

Mange har ment, at den store tilbagegang kom med Rationalismen i 1800-tallets begyndelse, der på Lolland-Falster havde en særlig indflydelsesrig repræsentant i biskop Boisen. Men jeg kunne snart konstatere, at klagerne over

den ringe kirkegang var lige så stærke før den tid. På biblioteket i Nykøbing fandt jeg en bog, provst P. Rohdes Samlinger til Lollands historie fra 1776. Det er en højst kuriøs samling oplysninger om svundne dage. Hvad mener læseren om følgende makabre efterretning: 1565 døde af pest alene i Musse herred 3.555 mennesker og blandt dem 8 præster, bedrøveligt for lærdommen, men bedrøveligere for agerdyrkingen.

Men her giver provst Rohde også følgende karakteristik af befolkningens holdning til kirke og kristendom, som nogle måske vil nikke genkendende til i dag: I henseende til religionen findes mange folk i almindelighed meget døsiges til at lade sig opvække til nogen eftertanke om deres sjæls tilstand. Næppe skal nogen prædikant her få årsag til at ivre mod nogen religions-separatistum. Gid dog bare forældrene for børnenes skyld ville tro, at det er imod Guds og landets love syndigt at bande, lyve og letsindigt at bruge Guds navn.

Provst Rohde klager også over dårlig vedligeholdte kirker og kirkegårde. Kirkerne ser indvendigt ud som et forladt hus, som ingen sørger for. Blyet er fjernet fra taget, græsset gror ud på murene . . . og kirkegårdene er begroet med hedenælder, burrer, skarntyder, vild malurt mm., hvilket ser skændigt ud, men nej, man frygter ikke for kirkesyn.

I 1803 skrev den unge kapellan i Vindeby H. J. Hansen to afhandlinger med titlerne: Hvorfor besøges vore kirker så lidt? — og hvad er årsagerne til den stigende ringeagt for religiøsitet og moralitet blandt almuen? Her skriver han, at de fleste kirker er »små, lave, fugtige, forfaldne, af flagermus og uglar beboede, for regn, vand og slud åbne boliger, deres ærværdige mure står nu tomme og forladne«.

Der var dog også på den tid velholdte kirker, men det syntes kun at være de lollandske kirker, hvor grev Reventlow var kirketiendejer, og de falsterske, der hørte under det Classenske Fideikommis. Tilsvarende fortæller andre kilder, at der var kirker med god kirkegang, såle-

des i nogle af grev Reventlows kirker, i Tirsted, Vejleby, Skørringe, hvor der siden kom en stor indre-missionsk vækkelse — men det var undtagelser, synes det.

Vi har ingen efterretninger om kirkegangen før 1700-tallet på Lolland-Falster; men fra andre landsdele har jeg fundet spredte oplysninger, der synes at vise, at det ikke har set stort bedre ud længere tilbage i tiden, ja, helt tilbage til den katolske tid, der ellers i det ydre var en storhedstid for kirken, hvad det vældige kirkebyggeri jo den dag i dag vidner om. Forøvrigt er det vist noget enestående i hele verden, at alle disse kirker bruges i dag. På Lolland-Falster er der 106 middelalder-kirker i brug, kun 4 er nedlagte, og der er kommet 8 nye.

Der er grund til at antage, at en stor del af den danske befolkning har haft nogenlunde den samme indstilling til kirken igennem de mange århundreder. Det tredje bud er aldrig slået igennem hos os, når det gjaldt kirkegangen. Kirken skulle være der, men flertallet kom kun, når man havde en særlig anledning, og forklaringen på denne holdning er måske meget ligetil. Kristendommen kom i Danmark fra oven, ved et kongebud. Det var Harald Blåtand, der, således som det står på Jellingestenen, gjorde danserne kristne; men det menige folk blev i deres sædvanlige vaner, når det gjaldt den ydre gudsdyrkelse.

Fra den grå oldtid havde det været skik, at man kom kun til helligstedet (dér, hvor man nu mener, at kirkerne siden blev bygget) i en ganske bestemt anledning. Det er Hal Koch, der så rammende har skrevet om »magterne«, som man for enhver pris skulle stå sig godt med. Derfor havde man helligdommen, for at man dér kunne søge den guddommelige velsignelse, der skulle udgå over markens grøde og fremme slægtens trivsel. Ikke mindst det sidste var vigtigt. Ved de store begivenheder i slægtens liv kunne man ikke undvære religionen, ved dåb, konfirmation, bryllup, begravelse. Kirken skulle være der, man kunne ikke tænke sig andet; men det store flertal var tilfreds, når blot man havde en kirke og en præst til at foretage disse handlinger, og mon ikke dette syn på religion sta-

dig sidder dybt i folk og bevirker, at Folkekirken er mere sejlivet, end nogle mener?

Og så har det iøvrigt været sådan — hvad jeg også har kunnet konstatere efter 36 år på Lolland — at der bag denne passivitet ikke sjældent har været en ægte Fader-vor-tro, en folkelig fromhed, der har betydet meget for mennesker i gode og onde dage. — Dette som baggrund for en præsentation af dette uddrag af biskop Bindsbølls visitatsindberetninger.



Severin Claudius Bindsbøll var født 1798, præstesøn fra Ledøje ved København. Han havde først været biskop i Ålborg; men det blev for meget for ham med det store stift, og i 1858 blev han biskop på Lolland-Falster. Han afløste biskop Lautrup, der døde efter kun to år i embedet; men ved sit milde sind havde han fået dæmpet den uro i stiftet, der var opstået efter ministeriet Ørsteds skandaløse afskedigelse af Monrad, som udelukkende havde politiske årsager.

Iøvrigt var Bindsbøll godt forberedt til sin gerning på Lolland-Falster. Fra 1838 til 1851 havde han været sognepræst i Nakskov, var meget påskønnet, og det blev fremhævet af hans foresatte, at det var lykkedes ham at vække kirkelig sans i byen, hvor kirkegangen tidligere næsten var ophørt, og som en selvfølge havde byens borgere valgt ham til deres repræsentant i den grundlovgivende forsamling i 1848.

Som biskop deltog han ikke meget i det politiske liv, men samlede sig om sine opgaver i stiftet og særligt som præsternes vejleder: »Jeg har ingen anden menighed end stiftets præster«, sagde han. Efter hans død i 1871 i bispegården i Nykøbing blev der udgivet en samling prædikenudkast: Tanker til eftertanke over søndagsevangelierne, der gennem mere end et slægtled kom til at præge mange præsters forkyndelse i stiftet.

Som det fremgår af hans visitats-indberetninger, var han en meget flittig visitator. I det lille stift kunne han



Biskop S. C. W. Bindsbøll.

nå at besøge alle stiftets 61 pastorater med flere hundrede skoler hvert tredje år. Hans samlede indberetninger ville trykt fylde flere bind. Her gives et uddrag af hans visitatser i kirkerne, der skulle give et indtryk af stiftets kirkelige forhold for hundrede år siden.

Alle visitatserne blev holdt i pastoratets hovedkirke, ofte på en søgnedag. Almindeligvis prædikede sognepræsten, hvorefter der var overhøring ved biskoppen af de sidste tre års konfirmander, der var mødt mere eller mindre fuldtalligt op, ligesom præsten foretog en katekisation med dem, dvs. gennemgik et stykke af lærebogen. Særlig interesse har nok biskoppens nøjagtige meddelelser om kirkegangen i en del sogne, oplysninger, der er enestående i visitats-litteraturen.

Indberetningerne er iøvrigt præget af biskoppens konservative, men gennemloyale indstilling, og med en enkelt undtagelse kom han godt tilrette med alle præsterne, forstod deres vanskeligheder og støttede dem på enhver måde. En vis, men i virkeligheden meget begrænset opposition i befolkningen tog han nok lidt tungt på, både den politiske og den sekteriske. Men det hørte den tid til, da det endnu var så nyt åbent at kritisere kirke og præst.

Hans bispegerning blev en lykkelig tid for ham selv, og i det stille satte han dybe spor i stiftet. Han var en sand sjælesørger, på hvem ordene i hans andagtsbog passede: Sjælesorgen skal ikke drives som en egen håndtering ved siden af det andet, vi foretager os i livet. Det er den, der skal skjule sig, være ligesom den egentlige kerne i vor omgang med andre.

H. Skjot Pedersen.

LOLLANDS NØRRE HERREDS PROVSTI

Nakskov-Branderslev

1857: Provst Petersen (1852-80, f. 1804) har sproget i sin magt, udtaler sig med lethed og på tiltalende måde, går ikke dybere, end at tilhørerne kan følge med.

Af unge fremtrådte kun få på kirkegulvet. De hørte med undtagelse af et par piger til de ringeste samfundsklasser, de læste og svarede antageligt. Et forsøg, der er gjort for at indføre menighedsråd, har vist, at mængden ikke er vanskelig at forudindtage mod bestræbelser, der går udover det kirkelige status quo.

1860: Baptister har fæstet bo i sognet og virket for deres læres udbredelse, men sognepræsten har således modarbejdet dem, at deres fremgang har været såre ringe.

Sandby

1857: Menigheden har et godt forhold til deres præst, vicepastor Meldal (1852-68, f. 1817). Kirken bliver almindeligvis godt besøgt, også når kirkesangeren i præstens forfald har læst i kordøren.

Købelev

1857: Sognepræsten, hr. Børresen (1854-67, f. 1799) er ikke egentlig taler, men det var velovervejede ord, skønt fremførte efter papiret og med svag røst, han er agtet og afholdt i sin menighed og fortjener det. Baptister har begyndt — fra Langeland — at fæste rod i menigheden, men hidtil kun udbredt sig til enkelte, der forholder sig roligt.

1860: Talrig forsamling, menigheden skønnes ikke at være uden kirkelig sans, og almindeligvis besøges Guds hus godt. Baptisterne har ikke udbredt sig siden, men har fundet vej til Nakskov.

Vindeby

1860: Talrig menighed. Sognepræsten, hr. Gørtz (1843-63, f. 1812) holdt en god prædiken, måske ikke så let at

forstå for menige. Han besidder sin menigheds tillid og velvilje og fortjener den.

1862: Et forsøg af baptister fra nabosognet Købelev har sognepræsten været heldig ganske at tilbagevise. Ingen messefald.

1866: Menigheden besøger ret ordentlig Herrens hus.

Utterslev

1858: Talrig menighed. Sognepræsten, hr. Jespersen (1832-79, f. 1803) er en meget god taler, grebet af sin genstand, sikker på holdbarheden af det standpunkt, hvorpå han som fængslende forkynder må stille sig. Forholdet mellem præst og menighed er meget godt. For at imødekomme menighedens ønsker opgav han kaldelse til et mere indbringende embede.

1862: Sognepræstens prædiken, fri for al kunst, men herre over talens form.

Horslunde-Nordlunde

1857: En meget talrig forsamling. Sognepræsten, hr. Garde (1844-68, f. 1799), der efter sin sygdom første gang besteg prædikestolen, holdt en opbyggelig prædiken; de unge manglede ikke på kundskaber, men på dristighed i at svare. Kirkesangen gik smukt, dog tog menigheden ikke meget del deri. Forholdet mellem præst og menighed det ønskeligste.

1860: Meget talrig forsamling. Menigheden besøger ret flittigt Herrens hus. Sognepræsten udtalte sig med kraft og styrke, der gør indtryk på tilhørerne.

Herredskirke-Lille Løjtofte

1861: En god menighed, dog var fruentimmersiden for en stor del tom. I sognepræsten, hr. Langhorns prædiken (1820-64, f. 1790) søger man forgæves om nye tanker og anskuelser, ikke veltalende, men værdigheden vedligeholdes. En samvittighedsfuld og punktlig embedsmand. Men kirkelig sans er langt fra herskende. Af den bog, sognepræsten holder over gudstjenesterne, ses, at der i 1860

på grund af manglende deltagere ikke var holdt gudstjeneste (de enkelte dage anføres) i H. på 22 af årets 53 søndage, i 1861, indtil 9/5, 11 søndage. I L. L. er forholdet det samme, i 1860 21 søndage, indtil 9/5 1861 6 søndage. Det blev af sognepræsten bemærket, at sognene er små, og at kirken ligger ubelejligt. Der har i sin tid været andraget om, at eftermiddagsgudstjenesten, der er dårligst besøgt, ganske skulle bortfalde, hvilket dog ikke er bevilget.

1865: Ved møde med præsten, sogneforstanderskabet og kirkeejerens repræsentant, hr. forvalter Thierry, blev det spørgsmål bragt på bane, om ikke L. Løjtofte kirke, der er den mindste, men for menighederne bekvemt liggende, kunne udvides med en tilbygning. Hr. Thierry erklærede, at en sådan tilbygning ville medføre betydelige omkostninger, om det end tillades at sælge den større kirke til nedbrydning; efter anmodning fra sogneforstanderskabet lovede han dog at gøre besidderinden, grevinde d'Almaforte (Hardenberg) bekendt med denne plan.

Halsted-Aunede

1862: Meget talrig menighed. Sognepræsten, hr. Wegener (1845-83, f. 1811) holdt en god prædiken, taler frit ud, hvad der ligger ham på hjerte. Af unge var ikke så få tilstede, men af frygtsomhed blev de tilbage i stolene. Det manglede på kirkeligt politi, førstelæreren blev ved orgelet, og andenlæreren, et ungt menneske, holdt sig tilbage i sin stol i koret. Af de 8 drenge, der stod frem, kunne de 5 ikke svare. Ingen messefald i H. i 1860, tre i A., den ene gang stærkt tordenvejr.

LOLLANDS SØNDER HERREDS PROVSTI

Vestenskov-Kappel

1858: Talrig menighed. I sognepræstens forfald talte kapellanen, hr. Schierner (1855-64, f. 1826, sognepræsten hr. Nannestads svigersøn), en god prædikant, streng i

sine fordringer, selv grebet af, hvad han har at sige.

1866: Kirkebesøget ret stadigt og godt.

Arninge

1860: Sognepræsten, hr. Quortrup (1858-63, f. 1809) er en mand med hoved og gode kundskaber, hans prædiken indeholdt bemærkninger, som ikke træffes allevegne, men han er for bundet af papiret, så han, når han ikke har det for øjet, ikke kan holde tankerne samlet.

Dannemare-Tillitse

1859: Sognepræsten, stiftsprovst Tobiesen (1858-85, f. 1807) er en begavet prædikant, taler med kraft, frihed og naturlighed, som ikke bliver uden indflydelse. Menigheden har lært at sætte pris på deres præst.

1862: Kirkerne besøges flittigt af menighederne, i T. endog meget flittigt. Nabsogdenes beboere foretrækker dem stundom for deres egne kirker.

Gloslunde-Græshave

1859: En ikke meget talrig menighed. Sognepræsten, hr. Nielsen (1849-67, f. 1800) havde en god tankegang i sin prædiken, men den var lidt for meget beregnet på at skulle fattes ved hjælp af forstanden. Forholdet mellem præst og menighed blev for et par år siden forstyrret derved, at der i Efterretninger om gejstlige embeder fandtes en for menighederne lidet rosende bemærkning: Sognene har i lang tid ikke vist sans for det kirkelige og religiøse liv, hvorfor deres moralitet står på svage fødder. I den derved foranledigede debat i de offentlige blade blev sognepræsten lidet venligt behandlet. Imidlertid synes et bedre forhold efterhånden at være genoprettet. Efter kirketjenesten mødte i præstegården 5 medlemmer af sogneforstanderskabet og afgav den erklæring, at de intet havde på deres præst at klage.

1862: Forholdet mellem præst og menighed skønnedes at være godt.



Kappel kirke (efter Nationalmuseet).

1865: Imellem sognepræsten og skolelæreren i hovedsognet har der tidligere hersket et frastødende og fjendtligt forhold . . . men den personlige uvilje er nu taget af. Der mangler hos sognepræsten nu ikke beredvillighed til at gøre godt, hvad der måtte være gjort ilde.

Landet-Ryde

1859: Sognepræsten, hr. Gjellerup (1858-60, f. 1808, d. 1860) holdt en velskreven prædiken, efter papiret, men med god brug af stemme, rigtig betoning, langsomt, så der blev tid til at tænke efter.

1862: Messefald i L. 1859 2 gange i høsttiden, 1860 3 gange, 1861 4 gange. I Ryde 1859 4 gange, 1860 1 gang, 1861 1 gang, stærkt snefald.

1865: Kirkerne nogenlunde godt besøgt, enkelte messefald.

Søllested

1859: En god menighed. Sognepræsten, hr. Kruse (1854-68, f. 1817) holdt en god, velgennemtænkt prædiken, efter papiret, men med følelse af ordenes betydning. Kirkesangeren synger noget brægende, men de, som er vante dertil og kender hans agtværdige personlighed, stødes næppe derved.

1862: Kirken bliver ret flittigt besøgt.

1865: Den kirkelige sans ikke meget levende, men kirken er dog kun undtagelsesvis tom på søn- og helligdage.

Skovlænge-Gurreby

1857: Forsamlingen var liden. Sognepræsten, hr. Brøndsted (1842-75, f. 1801) holdt en velskreven prædiken, lidt lærd, måske beregnet på ikke at høres af lægfolk alene, men også af den gejstlige foresatte. Forholdet til menigheden er næppe inderligt og fortroligt, men upåklageligt.

1860: Sognepræsten er en prædikant med gode gaver. Når han desuagtet ikke drager mennesker til kirke, kan det som grund have, at han ikke i daglig omgang forstår at nærme sig menige folk.



Goslunde præstegård.

1866: Messefald i begge kirker tilsammen, i 1863 11 gange, 1864 2 gange, 1865 12 gange.

Stokkemark

1857: En meget talrig forsamling. Sognepræsten, hr. Galschiøt (1833-83, f. 1795) er en særdeles ordentlig og tjenstvillig gejstlig embedsmand, der kan tjene som eksempel på, hvad en præst, skønt ikke af naturen rigt begavet, med en god vilje kan være for sin menighed.

1861: Af ældre var der ikke mange, måske 50, rughøsten var allerede begyndt (2/8). Sognepræsten indlader sig ikke på nogen dybere begrundelse af de kristelige tros-sandheder, men taler let, frit, forståeligt. Man mærkede på de unge, at de var vante til at træde frem og gøre rede for deres kristelige tro, også ældre piger og karle trådte frem. Sognepræsten viser en sådan opofrelse til sin menigheds bedste, at det kan tjene til et mønster på, hvad en præst kan være for sin menighed.

1865: Et smukt forhold mellem præst og menighed, han ofrer sig ganske for sin menighed.

Vesterborg-Birket

1858: Sognepræsten, hr. Boisen (1831-75, f. 1803) er afgjort med hensyn til trosretning, streng i fordringen, men rolig, herre over sig selv og sine velovervejede ord. Der er adskillige mormoner i sognet.

1861: Sognepræsten lader sine tilhørere fornemme, at det er ham om kristendommens sag at gøre og ikke om at vinde tilhøreres bifald. På kirkens gulv fremtrådte en stor skare unge, der svarede godt og forstandigt. Kirkerne bliver flittig besøgte.

FUGLSE HERREDS PROVSTI

Maribo-Hillested

1859: En smuk menighed var samlet. Sognepræsten, hr. Bergenhammer (1843-75, f. 1806) er en meget god prædikant, rolig, besindig i sin tale, men tillige fuld af følelse, sanddru og naturlig. De unge fremtrådte omtrent 50 på kirkegulvet, de sidste tre års konfirmander var 148, deriblandt også flere døtre af embedsmænd og den finere købmandsstand. De svarede som almindeligt i købstadskirker noget forlegent og tilbageholdende, men læste godt i bog og røbede i det hele, at de ikke manglede på kristelig oplysning. Af mormoner har der været adskillige, men de er såvidt bekendt draget bort. Forholdet mellem præst og menighed er tillidsfuldt og velvilligt.

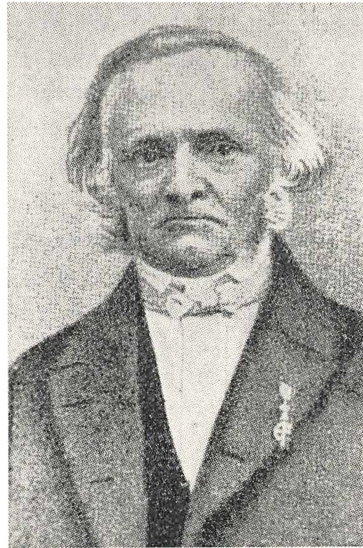
1862: Af mormoner har der været enkelte, som er kommet og rejst igen.

Rødby-Ringsebølle

1858: En meget talrig menighed var samlet. Den nylig ansatte sognepræst, hr. Jacobsen (1858-75, f. 1810) var en god prædikant og udtalte sig med liv og varme — stundom måske med lidt uægte patos, men menigheden fulgte ham med øjensynlig opmærksomhed. Også hans katekisation var god og vækkende — men såsnart kate-



*Sognepræst Lars Nannestad Boisen,
Vesterborg.*



*Sognepræst N. Clausen-Bagge,
Tirsted-Skørringe-Vejleby.*

kisationen var forbi, og inden gudstjenesten var sluttet, forlod de unge kirken.

1861: Forholdene skønnedes at være gode. Sognepræsten har holdt bibellæsninger, som har været godt besøgte. Også i Rødby kirke er besøget ordentligt. Derimod er kirkegangen i annexet, 200 indbyggere, meget ustadigt. Der var i 1858 3 messefald og 3 aflyst på grund af præstens sygdom, 1859 2 og 2, 1860 3 messefald på grund af manglende tilhørere og 7 på grund af vakance og reparation. Dog har jeg det håb, at det vil lykkes sognepræsten at bringe menigheden til mere at skønne på gudstjenesten.

Tågerup-Torslunde

1857: Forsamlingen var ikke talrig. Indholdet af sognepræsten, hr. Bertelsens (1849-59, f. 1805) prædiken var vel begrundet, men ikke fri for at være almindeligt og velbekendt, ligesom behandlingsmåden var for meget et værk af studium og forstand. Han er en fra karakterens

side meget agtværdig gejstlig, der skønnedes i det hele at stå i et godt forhold til menigheden. De unge læste upåklageligt, men svar var vanskelige at få ud af dem, de forholdt sig i det hele upåvirkede og ligegyldige.

Errindlev-Olstrup

1858: I sognepræstens sted talte den midlertidigt fungerende kapellan, hr. Fog (f. 1817). Hans stemme er noget hul og enstonig og foredraget noget langsomt og slæbende, men han taler som en mand, der står ved, hvad han siger, og er værd at blive troet på sit ord. Menigheden hører ham gerne. Menigheden har senere, da embedet blev ledigt, søgt at få ham til sognepræst. Kirken, der ejes af baroniet Sønder-Karle, er vel vedligeholdt.

1861: Sognepræsten, der kun i et årstid har virket her, har med hensyn til det kirkelige virket gavnlige på menigheden; kirken besøges flittigt.

1868: Menigheden har lært, at den i sin præst, hr. provst Blume (1858-76, f. 1804) har en mand, af hvem den i åndelige ting bør lade sig lede, og den besøger Guds hus ret flittigt.

Fuglse-Krønge

1857: Omtrent så mange, som huset kunne rumme, var forsamlede. Provst Posselt (1855-57, f. 1807) er en god prædikant, der uden at overskride naturlighedens grænser udtaler sig med varme og følelse og er inde i og grebet af, hvad han siger. Ungdommen gav talrigt møde og svarede livligt og forstandigt. Forholdet mellem sognepræst og menighed er naturligt og godt.

1863: I Krønge, der er en lille menighed, 295 indbyggere, var der messefald i enkelte tilfælde i høstens tid.

Fejø

1857: Forsamlingen var meget talrig. Sognepræsten, hr. Schouw (1848-58, f. 1796) holdt en jævnt forstandig prædiken, hvis indhold uden vanskelighed lod sig anvende på

livet. Ungdommen læste ikke godt, men svarede livligt. Forholdet mellem præst og enkelte medlemmer af sogneforstanderskabet er ikke det bedste og har gjort det trykkende for førstnævnte, der er pirrelig, skønt af natur godmodig. Det var at ønske, at han kunne befordres andetsteds hen.

1859: Den nye sognepræst, hr. Garde (1858-68, f. 1816) har i den korte tid, han har været på øen, vidst at vinde menighedens agtelse og tillid. Kirken besøges ret ordentlig af menigheden.

Femø

1860: En talrig menighed, så mange kirken kunne rumme. Sognepræsten, hr. Nielsen (1851-60, f. 1816) er en god prædikant, taler hjerteligt og opbyggeligt. Megen kirkelig sans skønnes der ikke at være på øen. Sommeren 1859 var der messefald, og når præsten på grund af sygdom havde måttet lade kirkesangeren læse en prædiken i kordøren, havde der som oftest manglet deltagere.

1863: Forholdet mellem sognepræsten, hr. Blicher (1860-72, f. 1822) skønnedes — omend påvirket af kommunale stridigheder — at hvile på god grund. Dog stod kirken ledig 2 gange i 1861 og 2 gange i 1862.

Askø

1857: Menigheden var talrig forsamlet i den vel vedligeholdte kirke. Sognepræsten, hr. Brummer (1852-58, f. 1815) er ingen begavet prædikant, men der er alvor, sanddruhed i hans måde at tale på, som bereder hans ord en god modtagelse. Forholdet mellem præst og menighed er velvilligt og tillidsfuldt.

1860: En meget god menighed, navnlig af mandfolk. Sognepræsten, hr. Delholm (1858-65, f. 1813) er ingen begavet taler, bundet til papiret og ufri i sine manerer, men det, han siger, er velment og undlader ikke at gøre indtryk og at opbygge.

1862: Forholdet mellem præst og menighed er upåklageligt; men afsondringen fra den øvrige verden og

mangel på omgang med dannede mennesker kan i længden blive af skadelig indflydelse på sognepræsten. Menigheden besøger flittigt kirken.

Holeby-Bursø

1858: Forsamlingen var ikke talrig, navnlig ikke af mandfolk. Sognepræsten, hr. Paludan (1855-71, f. 1814) taler frit og let, fortroligt med dyb, noget ensformig stemme, undgående anstød og kanter. Forholdet er velvilligt og tillidsfuldt, dog blev bemærket, at Bursø menighed holdt sig mere til sin kirke end Holeby.

1861: Menigheden besøger ret flittigt sine kirker både i Holeby og Bursø; kun 1 gang, 4. søndag i advent, var der messefald i begge kirker.

Nebbelunde-Sædinge

1858: En talrig menighed. Sognepræsten, hr. Schade (1843-70, f. 1807) holdt en meget god, vel udarbejdet prædiken — efter papiret. Forholdet mellem præst og menighed er tillidsfuldt. Kirkelig sans er der imidlertid ikke, navnlig ikke i annexet, hvor om sommeren messefald er temmelig almindelig, når der er sidsttjeneste. Jeg rådede sognepræsten til at søge at få eftermiddagstjenesterne ansat til en anden tid.

1861: Året før var der 5 messefald i N. og 10 i S. Grunden til dette ringe besøg er tildels at søge i de ydre forhold, kun 250 beboere i N., de fleste har en lang vej. Men som væsentligste grund er verdslighed i tænke måde, religiøs ligegyldighed og ukirkelige eller antikristelige oplysningers indflydelse. I S. skole havde jeg lejlighed til at tale med en sogneforstander — en gårdmand, som syntes veloplyst. Det var hans mening, at vore forfædre, der ikke havde bedre forstand, havde begået en fejl ved at bygge for mange kirker, og at de hellere burde have bygget skoler. Uden at gøre sig skyldig i nogen forsømmelse eller ligegyldighed er præsten dog ikke i stand til fra prædikestolen med kraft at modvirke sådanne anskuelser. Han er godgørende mod de fattige ved i mange må-



*Stiftsprovst Hans Ulrich Møller,
Toreby.*



*Provst N. P. Gyllembourg Koch,
Nr. Alslev-Nr. Vedby.*

der at tjene med gode råd, skånsom og eftergivende i at opkræve indtægter. At beskikke ham en medhjælper anser jeg ikke for tilrådeligt.

1863: I al slags ting og forlegenhed kan menigheden i deres præst finde en fortrolig rådgiver og en redebøn hjælper. Men der fattes menigheden her som mange andre steder kirkelig sans. I S. kirke var der i 1862 18 messefald, i 1863 12. Menighedens lidenhed (250 sjæle) kan bidrage hertil — men undskylder det ikke. Man tør af ordets tjenere ikke forlange, hvad der går udover det almindeliges grænser, at opvække de døde.

1868: Sognepræsten står med hensyn til alsidig dannelse over det almindelige. Men prædikestolen er ikke det sted, hvorfra hans gavnlige virksomhed på menigheden udgår. »Kom til vor præst«, ytrede en af hans sogneboere, »når han har lagt kjolen, så bliver han først rigtig præst«.

Spørgsmålet, om der ikke skulle være anledning til at søge kapellan eller entledigelse (afskedigelse) blev af mig

ført på bane, men blev ikke bragt til endelig afgørelse. Selv syntes han at være stemt for det sidste, men hans omgivelser arbejdede for at beholde ham.

Tirsted-Vejleby-Skørringe

1858: En talrig menighed, så mange kirken kunne rumme. Sognepræsten, hr. Clausen-Bagge (1827-60, f. 1788) var syg. Kapellanen, hr. Trojel (1856-70, f. 1819) holdt en velskrevet prædiken, har gode gaver, taler frit og let, til opbyggelse. De unge var også mødt talrigt op, de røbede i deres svar, at de var vante til at gøre rede for de kristelige trossandheder. Forholdet til den aldersstegne og åndsfriske og åndskraftige sognepræst — ligesom også til kapellanen — er fra menigheden ærefrygtsfuld.

1861: Ikke meget talrig forsamling. Sognepræsten, hr. Ammentorp (1860-84, f. 1809) taler hjerteligt, men ikke fri for manér og en noget slæbende monotoni. I alle tre sogne har der været enkelte messefald, når kordegnen skulle læse i kordøren.

1863: En talrig menighed, deriblandt mange uden for bondestanden. Menigheden besøger ret ordentlig Guds hus, bedst i Skørringe.

Østofte

1857: En talrig forsamling, dog var den vel vedligeholdte kirke langt fra fuld. Sognepræsten, provst Kofod Ancher (1818-57, f. 1784) nyder megen anseelse og har navnlig med iver og dygtighed forestået sit provsteembede. Kirkebøgerne var ikke ført med stor nøjagtighed; der fandtes ikke mindre end 30 unøjagtigheder.

Kapellanen, hr. Danæus (1854-59, f. 1823) katekiserede godt, populært, og 100 unge svarede forstandigt og livligt.

1860: Så mange som kirken kunne rumme. Provst Poselt (1857-70, f. 1807) er en begavet prædikant og taler, som han tror, uden anvendelse af uægte patos.

1866: Menigheden har i den senere tid været forurolet af mormoner, der er indkommet fra nabosognet Stokkemark.

MUSSE HERREDS PROVSTI

Sakskøbing

1857: En del af mandfolkestolene var ubesatte. Sognepræsten, hr. Tryde (1851-77, f. 1806) holdt en vel forberedt, god forståelig tale.

1863: Kirkebygningens tilstand har lidt ved i lang tid at være overladt til sig selv. Kirken bliver ikke meget flittigt besøgt.

Nysted-Herritslev

1857: Forsamlingen var meget talrig, så stor som kirken kunne rumme. Sognepræsten, hr. Gudmundsson (1849-71, f. 1794) holdt en god, vel udarbejdet prædiken på en måde, som bar vidnesbyrd om et oprigtigt kristeligt sindelag.

Hunseby

1857: En meget talrig forsamling. Sognepræsten, hr. Gude (1848-66, f. 1820) er en begavet taler, åndelig grebet, streng og alvorlig, men rolig uden lidenskab. Menigheden hører ham gerne. De unge svarede med liv og røbede, at de var vante til på et kirkegulv at gøre rede i menighedens påhør for den kristne tro. Den nidkære sognepræst har erhvervet ministeriets tilladelse til at lade bibellæsning og katekisation træde i stedet for prædiken. Men han har tillige tilladt sig adskillige andre afvigelser i gudstjenesten uden at ansøge om tilladelse, også udeladelse af læsning i kordøren af ind- og udgangsbederne. Han lovede at genoptage det udeladte, og jeg noterede det fornødne desangående i embedsbogen.

1861: Også her viste sig spor af høstens travlheds indflydelse. Kirken besøges flittigt, også tilhørere fra andre sogne.

1865: Menigheden har lært i sin præst at agte en mand, for hvem det gejstlige embede er en hovedsag. Navnlige har der dannet sig et smukt forhold mellem ham og sognets lærere.

Våbensted-Engestofte

1857: Sognepræsten, hr. Ehrenreich (1843-74, f. 1807) fører et meget godt sprog og taler frit og let, omend af papiret. De unge læste godt, men det var vanskeligt at få svar fra dem. Et menighedsråd bestående af to mand fra hvert sogn skal med velvilje og tillid til deres præst virke for at drage menighederne til Herrens hus.

1860: Sangen gik godt, lidt skrigende, mange af børnene sang med. Med medlemmerne af rådet, som har bestået i flere år, samtalede jeg. Guds hus besøges ret staidig.

1866: I det mindre annexsogn har der været messerfald ikke så sjældent, i 1863 3 gange, i 1864 1 gang, i 1865 4 gange.

Vignæs

1858: En ret god, ikke meget talrig menighed. Sognepræsten, hr. Jessen (1850-60, f. 1813) er en kraftig mand, bestemt i sin optræden, men han vover sig længere ud i sine udtryk, end mange tilhørere kan følge.

1862: Talrig menighed, der ret ordentlig besøger kirken.

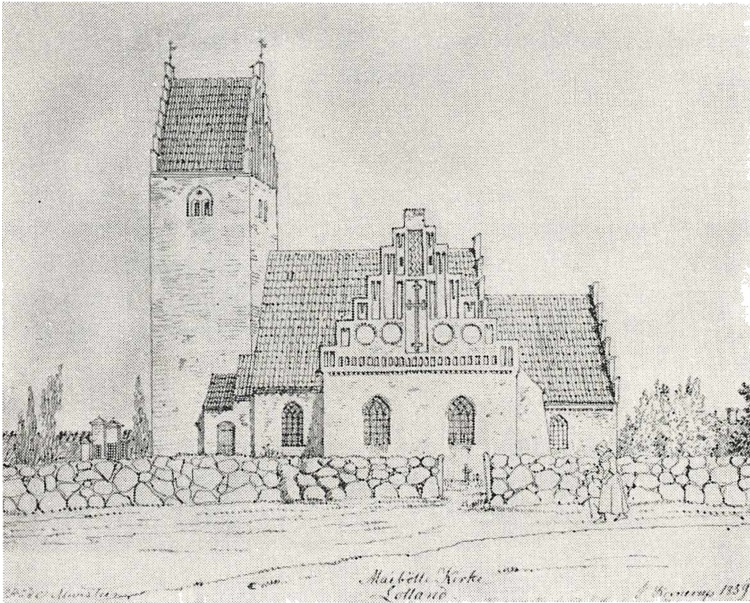
1869: Forholdet mellem præst og menighed skønnedes at være godt, skønt den nidkære præst næppe har grund til at glæde sig over frugterne af sin gerning.

Tårs

1862: Sognepræsten, hr. Hallager (1853-68, f. 1814) siger ikke andet, end han har gennemtænkt; men med en bestemthed, der undertiden kan falde i det hårde. Kirken er ordentligt besøgt.

Majbølle

1859: Talrig menighed. Sognepræsten, hr. Krogh (1842-63, f. 1816), folketingsmand, ved at føre sine ord, er naturlig og livlig. Med medlemmer af menighedsrådet, som er oprettet her, talte jeg efter endt gudstjeneste i kirken. Imellem præst og menighed hersker god forståelse.



Majbølle kirke. Tegning af J. Kornerup 1859 (efter Nationalmuseet).

Radsted

1857, 22.-23. maj (det første sted, biskoppen visiterede): En talrig menighed havde samlet sig. Sognepræsten, hr. Dons (1842-63, f. 1816) holdt en opbyggelig prædiken over dagens evangelium. Han er en god prædikant. Der er alvor, omend ikke meget liv og bevægelse. Af unge var der mødt omtrent 60, de konfirmeredes antal i de sidste tre år var 84. De læste godt og svarede livligt og forstandigt. Kirkesangen gik godt. Orgelet spillede godt. Embedsbøgerne fandtes i god orden. Forholdet mellem præst og menighed er godt. Kirkens bygning er anselig, smuk og vel vedligeholdt.

1860: En god menighed, navnlig når hensyn tages til, at rughøsten alt var begyndt (31/7). De unge læste tildels mindre godt, tungt, besværligt, uforståeligt. Noget bedre gik det, da præsten kom til at spørge.

1863: Forsamlingen ikke talrig, snarere ringe. Ingen messefald, dog hænger menigheden næppe af hjertet ved

kirken, altergæsterne tager årligt af. Præsten har menighedens agtelse, men meningsforskelle i kommunale anliggender har ført til forskellige sider.

Toreby

1858: Talrig menighed, opbyggelig, indholdsrig prædiken af sognepræsten, stiftsprovst, dr. theol. Møller (1855-62, f. 1796). Kirkesangerens røst var skrigende, og hans læsning i kordøren ikke passende. Forholdet mellem præst og menighed tillidsfuldt. Af mormoner gives adskillige i sognet.

Slemminge-Fjelde

1857: Sognepræsten, hr. Winther (1835-79, f. 1809) holdt en prædiken, der røbede tænkning og sans for de kristne sandheder.

1860: En ret god menighed. Prædikenen viste, at taleren fortsætter sit teologiske studium og søger at klare de vanskeligste problemer. Om kirken ikke besøges meget, har messefald dog kun fundet sted engang i høstens tid.

1863: Skønt meningsforskelle i kommunale anliggender, navnlig skolevæsen, er sognepræstens anseelse så grundfæstet, at forstyrrelse i det gode forhold kun er forbigående.

1866: I hovedsognet er kirkebesøget stadigt og ordentligt, i annexet har kirken stået tom 3-4 gange i høstens tid.

Dølleffjelde-Musse

1857: En ret god menighed. Sognepræsten, hr. Gulstad (1847-82, f. 1806) bruger papiret, men frit. Hans katekisation var ikke dybtgående, men livlig og forståelig, de unge svarede med lyst og røbede at være godt oplærte.

1861: Ikke talrig forsamling, 50 ældre. Af unge var der 53, skønt tallet af de sidste tre års konfirmander kun var 40. Jeg tør dog ikke deraf slutte, at kirkelig sans er herskende i pastoratet. Messefald i D. i 1859 4 gange, i 1860

7 gange, i 1861 indtil nu 3 gange, søndag efter nytår, palmesøndag og langfredag. Messefald i M. 1859 6 gange, 1860 3 gange. Iøvrigt synes der at herske god forståelse mellem præst og menighed.

1863: Menigheden var ikke stor, navnlig ikke af fruentimmer. Messefald i de to kirker tilsammen 1861 11 gange, 1862 12 gange, 1863 13 gange.

1868: Sognepræsten er en faderlig mand, af retskaffen tænke måde, men det lykkes ham ikke at vække menighederne. Der findes kun liden sans for det kirkelige. Messefald i D. i 1864 8 gange, i 1865 13 gange, 1866 7 gange, 1867 2 gange. I M. noget bedre kirkegang, dog messefald i 1864 4 gange, i 1865 3 gange, i 1866 3 gange, i 1867 4 gange. Blot for et forsøgs skyld, om det måtte lykkes en anden prædikant at vække de slumrende menigheder, at pålægge præsten at søge entledigelse, kan jeg ikke tilråde. Et sådant forslag ville finde modstand i menighederne, af hvilke præsten er godt lidt.

Øster Ulslev-Godsted

1859: Talrig forsamling — især af mandfolk. Sognepræsten, hr. Dahlerup (1835-88, f. 1807) holdt efter papiret en velskrevet homilie (tekstlæsning). Han mæsser kun ret godt. Meningsforskelle i adskillige sager, sogneforstanderskabet vedrørende, har gjort forholdet til en del af menigheden mindre venligt, men den fasthed og alvor, der afspejler sig i hans adfærd, giver en god grund at bygge på.

1862: Kun undtagelsesvis messefald.

Vester Ulslev

1857: En meget talrig forsamling. Sognepræsten, hr. Pontoppidan (1849-70, f. 1812) taler naturligt, ikke dybt grebet og bevæget, men som han selv føler. Forholdet mellem præsten, der er en livlig, deltagende og tilgængelig mand, og menigheden skønnedes at være velvilligt.

1861: Kirken besøges ret ordentlig af menigheden.

Kettinge-Bregninge

1859: En meget talrig forsamling. Provst Thomsen Gad (1847-79, f. 1800) holdt en god, forstandig, også for menige kristne, livlig prædiken, dog med nogen indblanding af uægte deklamation. Af unge fremtrådte over 150, de tre sidste årgange var kun 113, de svarede med liv og lyst. Sognet har flere gange været hjemsøgt af mormoner, som præsten har virket kraftigt imod.

1862: Uagtet det havde regnet kraftigt om morgenen, en talrig menighed. Sognepræstens iver for, hvad han er kaldet til at virke for, har stundom fået den mindre gode del af beboerne til at fremkalde en mindre gunstig stemning, som dog kun bliver forbigående og ikke deles af det langt overvejende flertal; han er en nidkær embedsmand. Kirken besøges ret flittigt i hovedsognet. I annexet, der kun tæller 400 mennesker, messefald i 1859 2 gange, 1860 2 gange, 1861 6 gange, bl. a. langfredag. I K. messefald 1860 2 gange, 1861 4 gange, bl. a. langfredag, kun 1 mødte. Kettinge kirkes ejer, grevskabet Christiansholm, har siden sidste visitats skænket et orgel, der blev godt spillet af læreren i Frejlev.

1866: Sognepræstens sprog falder nu og da i det blomstrende. Han har på embeds vegne været nødsaget til at anlægge sag mod en del af gårdmændene angående en afgift, som de nægtede at yde, men hans iver og nidkærhed er almindeligt anerkendt. Kirken i hovedsognet besøges flittigt.

1869: Rækken af de unge, som trådte frem, fyldte koret og hele gangen i den lange kirke. De svarede livligt, så man kunne have fornøjelse af at tale med dem. Processen er ført til ende til embedets fordel.

FALSTER NØRRE HERREDS PROVSTI

Stubbekøbing-Maglebrænde

1859: En meget talrig menighed. Sognepræsten, hr. Lunddahl (1859-69, f. 1818) taler frit og naturligt, hans tankegang er let at følge og hans foredrag ukunstlet. In-

gen sekterere. Forholdet mellem menighed og præsten, der er nylig ankommet, lod til at være meget godt.

Torkildstrup-Lillebrænde

1859: En meget talrig menighed. Sognepræsten, professor Nielsen (1856-63, f. 1809) er en meget god prædikant; der gik en klar tankegang gennem hans tale, der i sine enkeltheder var smukt udført. Dog tror jeg, at jeg vil sætte endnu større pris på hans katekisation, i hvilken han har sjælden styrke.

1862: Stiftsprovst Nielsen er en god præst, men det vil være det høje ministerium bekendt — hvad der gennem stiftets offentlige tidender er alle bekendt —, at der er klaget over, at stiftsprovsten de tre sidste gange er rejst ind til rigsdagen uden at sørge for, at en ordineret mand blev stillet i hans sted, indsendt af 50, næsten lutter gårdmænd. Jeg skal ikke gentage min tidligere forklaring til ministeriet om det ubeføjede og ugrundede i deres klage...

Der gives næppe nogen provins i kongeriget, hvor forholdet mellem præst og menighed er slettere end i det nordlige Falster. Der udkommer i Stubbekøbing en avis, hvor sådanne anskuelser om kirke og kristendom gøres gældende, at enhver samvittighedsfuld gejstlig eller lærer må føle sig opfordret til at bestride disse. Denne avis tæller ikke mange abonnenter, omtrent 250, men næsten alle blandt den mere velhavende gårdmandsstand. Har man end intet på præstens personlighed at udsætte, så står dog den tanke i baggrunden, at han hører til en klasse af embedsmænd, som tiden og dens oplysning, om ikke ganske, så dog for en stor del har gjort overflødige.

1865: Forholdet mellem menigheden og den nye præst, provst Poulsen (1863-80, f. 1806) er tillidsfuldt. Menigheden tager ret ordentlig stadig del i gudstjenesterne.

Gunslev

1859: En meget talrig menighed. Der er tanke i det, sognepræsten, hr. Briem (1854-71, f. 1801) siger, stundom

går hans tanker måske udover den horisont, til hvilken menigmand indskrænker sig. Af et af præsten i Stiftsavisen indrykket spørgsmål skulle man formode, at der i menigheden fandtes dem, der kunne have lyst til at fortrædige deres sognepræst. Det synes dog kun at være enkelte, og præsten fandt ikke anledning til at klage over sin menighed. Af mormoner findes en enkelt familie.

1862: Om forholdet mellem præst og — jeg vil ikke sige menighed, men sognebeboere — gælder, hvad blev bemærket om Torkildstrup. Der har i sognet af og til vist sig tilbøjelighed til i de offentlige blade at stikle på sognepræsten.

1865: Stemningen hos en stor del af bondestanden, navnlig gårdmandsstanden i Nordfalster, er som følge af politiske partibestræbelser i det hele ikke den gejstlige stand som embedsstand gunstig. Skolelæreren i G. har oftere været stillet som modkandidat til biskop Monrad.

Nørre Vedby-Nørre Alslev

1862: Provst Gyllembourg Koch (1860-83, f. 1807) er en nidkær ordets forkynder, der ikke indskrænker sig til at samle i kirken på de hellige dage, men også udenfor ved bibellæsninger på søgnedage.

1866: Kirken besøges stadig af menigheden — men uagtet deres sognepræst prædiker til opvækkelse, kan den dog ikke regnes til de opvakte. Snarere har der dannet sig en oppositionsånd, som næppe selv ved, hvor den vil hen, men som indtil videre nøjes med ikke at ville derhen, hvor præsten vil have dem. En sådan opposition trådte fornylig virksomt frem mod hans bestræbelser for at få den nye salmebog indført.

Vålse

1859: Sognepræsten, hr. Ammentorp (1849-60, f. 1809) taler af hjertet og i kærlighedens navn. De unge svarede med deltagelse og forstand. Kirkebøgerne viser, at fire børn ikke er døbt, og det er anmeldt, at forældrene ifølge lov af 1857 ikke vil have dem døbt. Sognepræsten har

gentagne gange søgt at belære dem om deres vrange anskuelser, men forgæves; de anser dåben kun for »en pjat vand«, har ikke bedre forestillinger om nadveren og holder sig fra Herrens bord og kommer ikke i kirken. De søger vejledning i kierkegårdske skrifter og i Horrebows Jesus og fornuffen. De er ikke påvirkede af baptister eller mormoner. Den ene af forældrene er en gårdmand, som er søn af afdøde rigsdagsmand, sognefoged Hans Rasmussen fra Vålse, bekendt og tildels berømt for den frimodighed, hvormed han lagde sin foragt for kirke og præster for dagen. Dertil kommer, at partiet, om end ikke åbenbart så dog hemmeligt, har støtte i sognets skolelærer, Petersen. Da jeg i en privat samtale med ham opfordrede ham til at stå sognepræsten bi, undskyldte han sig med sin uformuenhed og med vanskeligheden ved at gendrive de fremførte indvendinger mod dåben.

1862: Sognepræsten, hr. Dahlerup (1860-68, f. 1815) er en taler af gode gaver, tiltalende, fri, begrænset, naturlig. Der findes nu 7 børn i alderen fra 1 til 7 år, som efter fædrenes forlangende ikke er døbt. Dog må det anses for en forbedring i stillingen, at de tre fædre, deres bestræbelser uagtet, ikke har kunnet bringe nogen i menigheden til at følge deres slette eksempel, endvidere har det bidraget til at forbedre stillingen, at den forrige lærer, Petersen, er afgang ved døden; han tog sig selv af dage. Der hersker mellem den nye præst og de udøbte børns forældre et udvortes godt forhold, de kommer i kirke og hører ham prædike og viser ham al borgerlig høflighed og opmærksomhed.

1865: En ret god menighed, navnlig på fruentimmernes side. Præsten har i vinterens løb to gange om ugen holdt bibellæsninger, godt besøgte af unge og ældre. En af fædrene til de udøbte børn har i løbet af 1864 skiftet mening og ladet sine 4 børn døbe. For tiden er der 4 børn, der ikke er døbt.

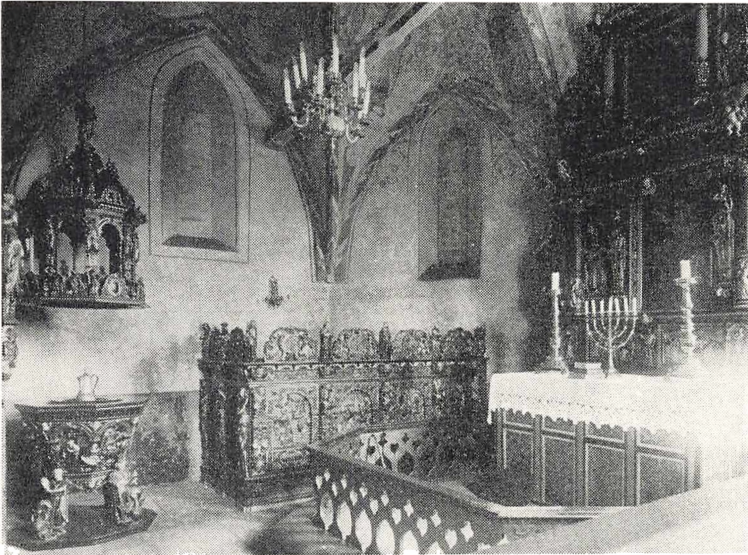
Kippinge-Brarup

1857: En talrig menighed. Sognepræsten, hr. Barfoed (1851-65, f. 1799) mangler ikke gaver, men gør for meget og anstrengt brug deraf og er ikke fri for falsk deklamation og udsætter sig for at gøre det modsatte indtryk af tilsigtet. En del unge holdt sig tilbage på pulpituret, og kort efter katekisationen forlod de kirken. Flere af menigheden fulgte de unges eksempel; andagten og opmærksomheden var i det hele ikke god. Den kirkelige tilstand syntes ikke at være den ønskeligste. Altergæsternes antal i B. er de sidste år dalet med 100. Sognepræsten er ikke den mand, der kan stille sig i spidsen for en vækkelse.

1860: Forsamlingen ikke meget talrig, måske en 50 ældre. De unge svarede godt, med lyst og forstand, af en enkelt pige fik jeg endda usædvanligt gode svar. I K. var der i sommeren 1859 4 messefald, derefter blev kirken taget under reparation indtil oktober. I B. ligeledes 4 messefald sommeren 1859.

1863: Sognepræsten mangler ikke gaver, men har også den gave, at han på prædikestolen ikke let kommer i forlegenhed for ord, han forbereder sig ikke. Hans katekisation var løs og overfladisk. I K. var der 1860 13 messefald, i 1861 14, hele januar og fra 21. juli til 25. august stod kirken tom. I B. noget bedre, men der mangler optegnelser om kirkegangen i embedsbogen for tiden 1. januar til 17. maj 1861. Jeg talte med sognepræsten herom og lagde ham hans skyldighed på sinde, men jeg har ikke stort håb om, at det bliver bedre.

1867: Menigheden har i den nye sognepræst, hr. Malta Müller (1866-90, f. 1818) fået en dygtig, kraftig og nidkær sjælesørger. Han har pålagt kirkesangeren, der bor et godt stykke vej fra K. kirke, igen at begynde morgen- og aftenringningen, der ikke fandt sted i pastor Barfoeds tid. En begæring, støttet af sogneforstanderskabet, om fritagelse indgik til det høje ministerium, men fik afslag. Kirkeklokkerne lyder nu igen morgen og aften, men kirkesangeren forklarede mig i enrum, at de lyder skurren-



Kippinge kirke.

de i menighedens ører. Siden den nye præst kom, har der ikke været messefald.

Stadager-Nørre Kirkeby

1857: En ret god menighed i den vel vedligeholdte kirke. Sognepræsten, hr. Wesenberg (1855-68, f. 1807) talte med liv, frit og kraftigt, men tillige med en heftighed, som ikke hører hjemme på en prædikestol. I katekisationen var han mindre heldig og forstod ikke at indlade sig med børnene. Den offentlige gudstjeneste bliver ikke meget besøgt.

1860: Fra annexet var der kun een mand på visitatsdagen (en søgnedag) og kun et par mand af bondestand fra hovedsognet. Altergæsternes antal i S. er dalet fra 300 til 200 årligt. I N. K. adskillige messefald. Sognepræsten mangler ikke ivrighed, men forstår ikke at drage folk til kirke.

1863: Sognepræsten indtager som præst og menneske en noget isoleret stilling. Han kender grænserne for sin

skyldighed og iagttager dem samvittighedsfuldt; til at gå udover disse grænser og blande sig i andres hjerte- og sjæleanliggender føler han sig næppe kaldet. Kirken bliver ikke meget besøgt. Messefald i begge kirker 1860 3 gange, i 1861 11 gange, i 1862 10 gange.

Ønslev-Eskildstrup

1857: En ret talrig menighed. Sognepræsten, hr. Overgård (1853-72, f. 1793) er rationalistisk af åndsretning, men forstandig, fattelig for menigmand. Forholdet skønnes velvilligt og tillidsfuldt.

1860: Præsten søger med jævn forstandighed at udtale de almindelige religiøse sandheder uden at vove sig ind på det særegne i de kristelige trossandheder. Den kirkelige sans i sognene er ikke levende. Dog bliver kirken ret godt besøgt, kun et enkelt messefald i kirkerne om sommeren.

1866: Sognepræsten drager ikke folk til kirke, men han jager dem ej heller derfra. Han er en mand, for hvem simple folk i deres nød og foretagender kan vente at finde åbent øre for deres klager. Messefald i Ø. i 1863 2 gange, 1864 3 gange, i E. tre høstsøndage i træk.

Tingsted

1860: En god menighed. Sognepræsten, hr. Randrup (1857-72, f. 1804) prædikede over temaet »Vor tro er den sejr, som overvinder verden«, hvilket han ikke uden kunst fik udledet af dagens evangelium, iøvrigt en meget god prædiken, der vidnede om, at taleren er gennemtrængt af overbevisningen om de sandheder, han forkynder. Der findes i sognet et par mormoner, som hidtil har forholdt sig rolige.

1863: Forsamlingen var ikke talrig, høstvejret havde været særdeles ugunstig.

Bogø

1859: En ret god menighed. Sognepræsten, hr. Viborg (1857-73, f. 1807) holdt en velskrevet prædiken, efter pa-

piret med høj røst og tydelig og forstandig. Hans helbred har i over et år været så svageligt, at han ikke har kunnet overkomme sit embedes besørgelse. En teologisk kandidat Terkelsen har besørget kirketjenesten. Der har været messefald to gange i høsttiden. Da hjælp fra Falster vanskelig kan erholdes, har jeg anmodet sognepræsten om at indgive ansøgning om at erholde Terkelsen til kapellan, hvilken anmodning dog hidtil ikke er efterkommet.

FALSTER SØNDER HERREDS PROVSTI

Nykøbing

(her lå bispegården, hvorfor der ikke blev holdt visitats i kirken).

1859: 11. maj fremstillede sig i Nykøbing bispegård Emilie Heidenheim, f. Meyer, fra Nysted, 45 år gammel, for at underkaste sig den prøve, som ifølge loven skal foretages med mosaister, der ønsker ved dåben at optages i det kristelige samfund. Hun var forberedt af pastor Pontoppidan af Vester Ulslev, gjorde god rede for de kristelige grundlærdomme og skønnedes af overbevisning at være bevæget til det skridt, hun bereder sig til at gøre. (Underskrevet af biskoppen og to vidner).

Idestrup

1859: En meget talrig forsamling. Den rummelige kirke var fuld af mennesker. Kirkesangen gik smukt. Omkring 40 unge, der under vejledning af en af skolelærerne havde en slags sangforening, deltog oppe i koret i sangen. Sognepræsten, hr. Oldenburg (1848-66, f. 1799) holdt en god, i et smukt sprog skrevet prædiken. Forholdet skønnedes at være godt. Ingen sekterere.

Væggerløse

1858: En talrig forsamling. Sognepræsten, hr. Thomsen (1857-66, f. 1819) har lagt papiret til side og formår at lægge sig selv ind i sin tale, men han kan også glemme at begrænse sig og blive bred; hans prædiken varede 1½ time. Menigheden sang godt med.

Skelby-Gedesby

1858: I Gedesby kirke, der for nogle år siden af ejeren, godsejer Tesdorff, er så godt som ombygget og sat i en meget god stand, talte kapellanen (1849-59, f. 1819) naturligt, af hjertet, men har vanskeligt ved at fatte sig kort og udsætter sig for at blive død og langtrukken i sit foredrag.

Sønder Kirkeby-Sønder Alslev

1858: Talrig forsamling, opbyggelig prædiken ved sognepræsten, hr. Gyllembourg Koch (1843-60, f. 1807).

1861: Kirkerne besøges ordentlig af menighederne.

1865: En meget talrig menighed. To baptistfamilier bor i hovedsognet og en kone af mormonernes sekt. Skolelæreren har med sognepræstens billigelse virket herimod og holdt religiøse forsamlinger søndag eftermiddag i sit hjem.

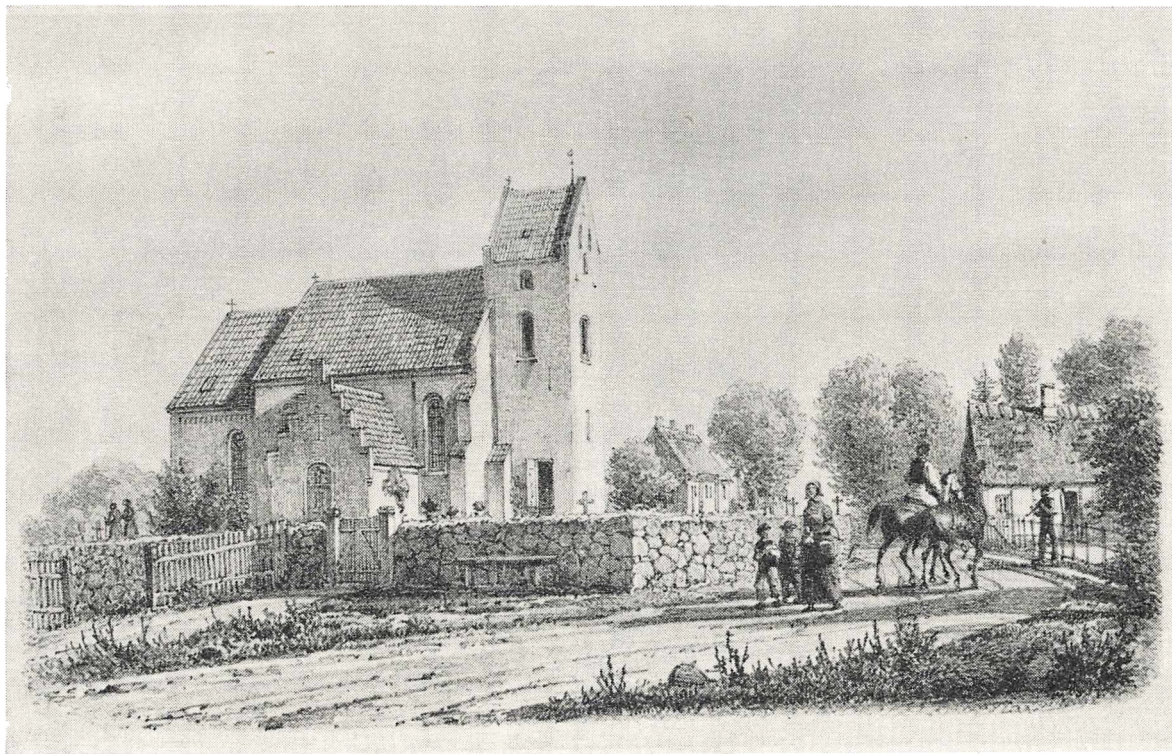
1868: Menighederne har været besøgt af en lægprædikant fra Bornholm, som i 16 dage holdt 7 forsamlinger, der var meget stærkt besøgte. Det er ikke blot ved prædiken, de søger at drage tilhængere, men de uddeler også skrifter gratis eller til spotpris.

Karleby-Horreby-Nørre Ørslev

1858: En talrig forsamling, så mange som kirken, der ikke er stor, kunne rumme. Sognepræsten, hr. Lütken (1841-66, f. 1793) holdt en prædiken, der blev holdt efter papiret og lod både med hensyn til form og indhold adskilligt tilbage at ønske, men han udfylder dog i andre henseender sin plads som landsbypræst, så at han ikke uden grund indtager en hæderlig plads i den falsterske gejstlighed.

1861: Kirkerne besøges ordentlig af menighederne.

1864: Af sekterere kun enkelte, et par koner, der er mormoner, et par piger, der af en arbejder fra Lippe-
Detmold er bragt til at blive baptister.



Idestrup kirke. Tegning af J. Kornerup 1859.

Horbelev-Falkerslev

1860: En meget talrig menighed, det stærke regnvejr uagtet. Sognepræsten, hr. Buntzen Koch (1856-77, f. 1804), en god prædikant, ivrig, nidkær, der mere bekymrer sig om, at der er fynd og alvor i talen, end at ordene er tilpassede efter kunstens regler. Forholdet til menigheden godt. Ingen sekterere.

1869: Menighederne har i de sidste år ikke været ubørte af de bevægelser, omrejsende lægprædikanter har vakt — men har såvidt vides ikke vundet egentlige tilhængere.

Åstrup

1860: Talrig menighed. Sognepræsten, hr. Heineth (1847-72, f. 1806) holdt en vel udarbejdet prædiken efter papiret, men frit og med kraftig røst, men ikke ganske fri for uægte betoning. Kirken besøges flittigt af menigheden, kun et enkelt messefald midt i høsttiden.

1865: Menigheden er ikke meget kirkeligt sindet, dog kun enkelte messefald.

LOLLAND-FALSTER I BOGVERDENEN

Det første bind, som Politikens forlag udsendte i 1968, beskæftigede sig udelukkende med København. Andet bind, der forelå i fjor, drejer sig om øerne. I bogen, der er illustreret med mange billeder, skildres bygningerne med en kort historisk oversigt, medens man er forsigtig med vurderinger. Kirker og herregårde på landet, der udgør et meget væsentligt antal af de bygninger, som bogen omhandler, står alfabetisk placeret, og da det drejer sig om både Sjælland, Fyen, Bornholm og Lolland-Falster, kan det virke lidt uoverskueligt. For byernes vedkommende er de skildrede bygninger derimod placeret under et. Bogen virker saglig og meget oplysende, og da der ikke tidligere har foreligget noget tilsvarende, udfylder den et savn.

Hvem byggede
hvad?
2.

Landsarkivet for Sjælland m. m. har gjort en god gerning ved at udsende dette værk på 164 store sider. Bogen giver i en interessant og læseværdig indledning en kort præsentation af kirkebogsmaterialet fra Lolland-Falsters stift. Derefter mere detaljerede administrationshistoriske oplysninger om de enkelte sogne og ikke alene, hvad angår folkekirkerne, men også den enkelte valgmenighed og de anerkendte trossamfund. Til slut følger i skemaform registreringerne over de enkelte sognes ministerialbøger. Landsarkivet for Sjælland m. m. indtager ikke så stærk en plerace i den offentlige bevidsthed som landsarkiverne for de øvrige områder, hvilket blandt andet skyldes, at det er placeret i København. Ved denne og andre udgivelser i de senere år har Landsarkivet dog placeret sig på en smuk måde og vist sin fulde berettigelse. For alle, som beskæftiger sig med kirkehistorie, er det en meget nyttig bog.

Lolland-Falsterske
kirkebøger.

Frimærkehandleren og politiadvokaten har ud fra en brændende interesse for tog indgået et samarbejde, som har givet sig udslag i en lang række bøger om danske privatbaner. Det var også naturligt, at det blev markeret, at Danmarks første privatbane havde 100 års jubilæum. De to forfattere har gravet i gamle ar-

P. Thomassen og
Birger Wilcke:
Maribo-Bandholm
jernbane
1869 - 2. nov. -
1969.

kiver og brugt mange timer til at skaffe enkeltoplysninger frem fra mange forskellige steder. Hvis nogen befrygter, at en sådan skildring af en bane bare er opremsning af en række faktiske og tørre kendsgerninger, så er det helt forkert. Bogen er tværtimod meget underholdende og fyldt med mange lokalhistoriske træk.

Der er tidligere udkommet bøger om Nakskov—Rødby jernbane, Nakskov—Kragenæs jernbane, Stubbekøbing—Nykøbing—Nystedbanen og Maribo—Torrigr jernbane. Det vil sige, at alle de lollandfalsterske privatbaner nu er beskrevet. En bedrift, som der er grund til at gøre opmærksom på med en oplysning om, at bøgerne kan fås ved henv. til: P. Thomassen, Strandvejen 201, 2900 Hellestrup.

Dansk historisk
bibliografi
1942-43.

Rosenkilde og Bagger har udsendt det omfangsrige værk. 1. bind udkom i 1966, 2. bind i 1967 og 3. bind i 1968. Redaktøren, Henry Bruun, har lagt mange års arbejde i værket. De to første bind giver en række titler med hensyn til Danmarks stats- og kulturforhold. Det tredje bind om Danmarks topografi har i særlig grad lokalhistorisk interesse. Her er en halv snes sider om Lolland-Falster med hensyn til, hvor man kan finde noget at læse om hele landsdelen, købstæderne, landsogne, slotte og herregårde. Der bliver i høj grad henvist til Samfundets årbøger.

Lolland-Falsters
Stiftsbog 1969.

Stiftsbogen er i høj grad en beretning om det kirkelige liv på Lolland-Falster. Det er om »Året i stiftet og kirken«, oplysninger om love, skrivelser, regnskaber og lignende. Der er også mindeartikler om biskop Hald, provst Georg Søndergård og forstander Gerhard Rasmussen, Fuglsang. Bispevalget bliver også omtalt på en meget forsigtig måde. Af særlige artikler må nævnes, at forstander Gustaf Bengtsson skriver om »Højskole på Lolland«. Stiftsbogen har en meget vægtig lokalhistorisk artikel. Det er provst S. F. Hoflund, der skildrer »En foregangsmand — om Otto Grundtvigs præstetid på Falster«. Artiklen indeholder både nyt og interessant stof om årene i Torkildstrup præstegård, og broderen, den kendte Nicolai Frederik Severin, er med i billedet. Stiftsbogen vil få megen anerkendelse, hvis den kan bringe flere af den slags artikler.

R. K. Nielsen, Guldborg, udfolder stadig et flittigt forfatterskab med hensyn til hjemstavnshistoriske forhold. Det betyder, at der stadig kommer små hefter med R. K. Nielsens skildringer. »Jul« indeholder fire skildringer om, hvorledes højtiden formede sig i tidligere tid i småkårshjem. »Sagn fra Østlolland« er en god samling om, hvad der i denne del af landsdelen er blevet fortalt.

Lollands højskole i Søllested og Nr. Ørlev ungdomsskole udsender begge årsskrifter. Disse har først og fremmest den opgave udadtil at fortælle om den meget vigtige kulturelle opgave, som skolerne løser. Dernæst også at være bindeled mellem de gamle elever og skolerne, som i de fleste tilfælde blev et vigtigt led i deres ungdomstid.

Højskolernes
årsskrifter.

Skrifterne fortæller om årets gang og dets begivenheder, minder om dem, der har betydet noget for skolerne, og forskelligt andet. I artikler belyses også en række af tidens spørgsmål, og i det hele er årsskrifterne, som elevforeningerne står bagved, en god læsning.

Dette billedhefte fortjener den samme varme ros som det, der tidligere er kommet om Nykøbing F. Flints forlag har stået for udgivelsen, og billeder er samlet forskellige steder fra, men ikke mindst er det maskinarbejder Niels Ploug Nielsen, Nakskov. Denne har også støttet redaktør Finn Jensen, Nakskov, der har skrevet de ledsagende tekster. Nogle illustrationer er udført af apoteker H. O. Strandgård, Nakskov.

Det gamle
Nakskov.

Det er en prægtig samling af billeder med mennesker og motiver fra Nakskov i tidligere tid, og der er mange perler imellem. Hvor ville det være dejligt, om efterhånden alle byer på Lolland-Falster kunne få et sådant billedhefte. Det er kulturhistorie i bedste forstand.

Udover at fortælle meget interessant både om kulturhistorisk og kunstmæssigt museumsarbejde har årsskriftet en artikel »Toreby-maleren«, som særlig fortjener at fremhæves. Museumsforvalter Kjeld Snedker giver en meget vægtig omtale og vurdering af en lollandsk folkekunstner, hvis arbejder har kunnet stå sig op gennem tiden. Artiklen er illustreret med mange billeder af Toreby-malerens arbejder. Det er lykkedes at samle mange oplysninger om Toreby-maleren og hvad han har lavet. Der findes egentlig ikke mange skildringer af folkekunstnerne, og derfor skal Kjeld Snedker have en særlig tak for sit arbejde.

Lolland-Falsters
Stiftsmuseums
årsskrift 1969.

I årsskriftet har rektor H. Hertig skrevet om et anskaffet billede af Kr. Zahrtmann: »En enke«.

Forstanderen på Christianssæde børnehjem er interesseret i lokalhistorie og kan lide at skrive om denne. Det er et ret uopdyrket emne, han har taget på i sin lille bog, som er udgivet på eget forlag. De tidligere sagnsamlinger er gamle og ikke mere til at opdrive. Møller Hundbøll har i særlig grad villet give en oversigt over forskellige sagntyper belyst ved eksempler, og det er gjort på en udmærket måde, så bogen kan anbefales.

P. Møller Hundbøll:
Folkesagn fra
Lolland-Falster.

Dan R. Sørensen: Dette må siges at være årets vigtigste lokalhistoriske bog. I mange år har en sådan oversigt over litteratur om Lolland-Falster været savnet, men ingen har haft rigtig mod til at gå i gang med opgaven. Centralbiblioteket i Nykøbing Falster, der har stået for udgivelsen, og Dan R. Sørensen, som har lavet arbejdet, fortjener derfor megen anerkendelse for det vigtige værk. Det sidste, der kom på dette felt, var »Et udvalg af populær litteratur om Lolland-Falster«, som er fra 1935.

Det vil altid afhænge af et skøn, hvad en sådan litteraturoversigt skal indeholde. Her synes valget at være gjort godt med henblik på, at man først og fremmest må have det mere almene med og i anden række det mere specielle, som kun få søger. Det siges, at der kun er medtaget den litteratur, som haves til udlån i Centralbiblioteket i Nykøbing Falster, men i betragtning af, at dette skal til at dække hele landsdelen, så har alle beboerne på »Sydhavsøerne« en mulighed for at få stor og gavnlig nytte af bogen, der er let overskuelig og giver et tiltalende indtryk. Fortegnelsen vil forhåbentlig blive brugt meget og det fremstillede antal eksemplarer hurtigt blive slidt op.

Erhvervshistorisk
årbog 1968. Arbogen, der fremtræder som meddelelser fra Erhvervsarkivet i Århus, er formet som et festskrift for Det kgl. danske Landhus-holdningsselskab i anledning af dettes 200-års jubilæum. Denne vægtige skildring af en side af det danske landbrugs historie har også almen interesse på Lolland-Falster, men der er en speciel grund til, at årbogen nævnes. Den indeholder nemlig en artikel, som Hans Mikael Holt har skrevet om Edward Tesdorpf til Ourup-gård. Artiklen, der er på ca. 35 sider, er den bedste skildring, der hidtil er frembragt om den fremragende og forudseende landbrugs-pionér, der 1860-88 var formand for Landhusholdningsselskabet. Tesdorpf gik foran på mange områder, og hans navn lever med hæder både på Lolland-Falster og i det øvrige land.

LOLLAND-FALSTERS MUSEER

Lolland-Falsters Stiftsmuseum

Under kloakering til den nye sportshal i Rødbyhavn udgravedes den udjævnede tomt efter et nedbrændt jernalderhus. Løsfundene peger hen mod ældre jernalder, et par århundreder før vor tidsregning.

Med økonomisk støtte fra Carlsbergs Mindelegat for brygger I. C. Jacobsen fortsattes udgravningen i Askø (Landet sogn, Lollands sønder herred). Delvis med maskinkraft afdækkedes godt 2.000 m². På dette areal fremkom to hustomter, af hvilke kun den ene gav en klar grundplan med to tagbærende stolperækker med en indbyrdes afstand på 4 m og en længde på 7 m. I nærheden af husene undersøgte en række gruber fyldt med affald i form af knogler af køer, får, svin, fugle og fisk, enkelte benredskaber og store mængder velbevarede lerkarskår af den vendiske type, sandsynligvis fra 1000-tallet og begyndelsen af 1100-tallet.

Blandt undersøgelserne inden for nyere tid kan nævnes, at arbejdet med at registrere lolland-falstersk lertøj er blevet fortsat, og i den forbindelse er museets lertøjssamling blevet forøget med arbejder fra Guldborg Lervarefabrik fra såvel Maulitz' periode (1869-71) som fra Hans Larsens (1891-1930) samt med arbejder af pottemagerne Ahlburg (far og søn), der var svende hos pottemager H. C. Koretke i Maribo (1853-88) — se sparebøssen på årbogens forside.

På museet har der været afholdt tre særudstillinger. På anden sal åbnede den 29. maj 1969 udstillingen »SMÅBØRN«, der viste pasning, udstyr og holdning til de mindste fra middelalderen og frem til i dag. I september 1969 vistes udstillingen »KØKKENTØJ« i laugssalen; den handlede om køkkener og madlavning fra oldtiden til vore dage. I december rummede laugssalen udstillingen »JULEKLIP«, hvor resultatet af museets konkurrence om hjemmeklippet julepynt blev vist.

I samarbejde med AOF gennemførtes i efteråret 1969 en studiekreds om arkæologi, og i forbindelse med udstillingen »KØKKENTØJ« holdtes 22 foredrag om dette emne. Endvidere har mu-

seets medarbejdere ledet en studiekreds i Nykøbing om antikviteter og et kursus for lærere om polakkerne på Lolland-Falster og det moderne fremmedarbejderproblem.

I årets løb er følgende publiceret: Toreby-maleren — en lollandsk folkekunstner, Stiftsmuseets årsskrift 1969. — Gamle madopskrifter, udgivet i anledning af udstillingen »Køkkentøj« (stenc.). — Polakkerne på Lolland-Falster. Vejledning til Stiftsmuseets polske afdeling. — Damppløjning, Skalk 1969:3. — Hedvig Cathrines Kaagebog 1763. Flints Forlag 1969.

På hovedmuseet er moderniseringen blevet fortsat, således er alle rum på anden sal nyistandsat. Til særudstillingslokalet er anskaffet byggemontrer, og ved udstillingen »SMÅBØRN« blev det nye belysningssystem taget i brug.

På Frilandsmuseet er arbejdet på Falstergården videreført med tilskud fra Sonning-fonden. Stuehuset nærmer sig sin afslutning, interiørerne er retableret og bygningen forsynet med tyverialarm.

Under arbejdet med fornyelsen af træ søjlerne på det gamle mejeri faldt bygningens facade ud. Med tilskud fra Det særlige Bygningssyn (mejeriet er b-fredet) blev en ny facade opmuret.

Såvel genstands- som billedsamlingen er blevet væsentligt forøget i det forløbne år, og i Stiftsmuseets årsskrift 1970 vil der blive redegjort herfor.

Lolland-Falsters Kunstmuseum, Maribo

I april 1969 var der udstilling af den amerikanske maler W. Little Smith og den svenske keramikker Claes Tell samt — i samarbejde med Foreningen Norden — af ung svensk grafik. I traditionelt samarbejde med Kunstforeningen for Maribo Amt var museet i september vært for den hvert andet år arrangerede Lolland-Falster Udstilling. I grafiksalen har der været skiftende udstillinger af Ingemann Andersens nyeste arbejder fra Italien, af Jørgen Brynjulf og Svend Wiig Hansen samt af Næstved-kunstneren Ole Vincent Larsens »Den blindede Gulliver«, en serie på 28 raderinger, der efter ansøgning blev skænket museet af Ny Carlsberg-fondet i april 1970.

Statens Museum for Kunst har hjemkaldt 10 malerier, der for halvdelens vedkommende har hængt i vor samling i en længere årrække, mens de øvrige blev midlertidigt deponerede i 1967. Til gengæld har Statens Museum ved nydeponering af Kr. Zahrtmanns historiske maleri »Dronning Sofia Amalias død« suppleret vor særlige afdeling for Leonora Christinas maler til en stærkere helhed. Den grafiske samling er blevet øget med illustrerede bogværker, mapper og enkeltblade, deriblandt — med tilskud fra Lollands Handels- og Landbrugsbank — en smuk akvarel fra Guldborg (1947) af den i Frejlev opvoksede Olaf Rude (1886-1957). Til

skulptursamlingen er erhvervet en gruppe i afrikansk mahogni, »Mor og barn«, af billedhuggeren Erik Bischoff, Nysted.

For en særbevilling på 6.750 kr. fra Statens Kunstmuseumsnævn har grafiksalen fået 40 skifterammer, der blev taget i brug ved indvielsesudstillingen i eftersommeren 1970. Samtidig blev gennemgangen mellem forhal og grafiksals istandsat i lyse farver, og magasinforholdene er blevet væsentlig forbedret med en depotreol.

Endelig er ordning og registrering af tegninger og grafik afsluttet, og man er derefter gået i gang med forarbejderne til det stærkt savnede katalog over samlingerne. I årsskrift 1969 publiceredes Zahrtmanns nyerhvervede maleri »En enke. Civita d'Antino 1883«; afhandlingen blev desuden udsendt som særtryk til medlemmerne af Kunstforeningen for Maribo Amt.

Falsters Minder, Nykøbing F.

Museet har fået en sjælden ting, nemlig et »rejse- og husapotek«, der består af en mahogni-trækasse med mange rum og skuffer. Meget af indholdet er bevaret, således medicinflasker og -æsker med f. eks. amerikansk olie, campherolie, hurtigtrækkende spansk-flueplaster, engelsk-sachsisk ligtorneplaster m. v. En fin lille vægt og en injektionssprøjte mangler heller ikke. Det er skænket af hr. Poul Petersen, Vesterskovvej, Nykøbing F. Efter indskrifter på etiketterne at dømme har det tilhørt kammerråd Andersen, Agerskilde i Systofte.

Museet har fået færdiggjort tekstilmagasinet, og der er hertil indkøbt stålskabe m. v. Et tilskud fra antikvar Carl Julius Petersens hjælpefond har muliggjort yderligere udbygning af »gaden« på museet.

Der har i vinterens løb været afholdt 6 foredrag sammen med kulturmindeforeningen og med god tilslutning. Museet har haft en studiekreds om slægtsforskning med knap tyve deltagere, og under aftenskolen er der afholdt en studiekreds i museets foredragssal. Endvidere har der i tiden oktober—april været afholdt eftermiddagsforedrag om lokalhistoriske emner for omsorgsklubben »Guldborgsund«.

Museet har deltaget i to udstillinger i Nykøbing-Hallen, erhvervsudstillingen i sommeren 1969 og hobbyudstillingen i st. bededagsferien i 1970.

Reventlow-Museet på Pederstrup

I årets løb er flere betydningsfulde kunstværker erhvervet.

Som gave fra direktør Knud Hannover har man modtaget C. W. Eckersbergs første tegnede udkast til et stort maleri til minde om »Stavnsbaandets Løsning«, der var bestilt til Parolsalen på Chri-

stiansborg (1834). Selv har museet erhvervet et eksemplar af J. F. Clemens' store stik efter C. A. Lorentzens maleri af Slaget paa Rheden. Hovederhvervelsen er dog Jens Juels legemsstore portræt af kong Christian VII i admiralsuniform, stående på en balustrade ved Øresund med Kronborg i baggrunden. Maleriet er udført i 1795 og erhvervet i udlandet for sammensparede statsmidler, del af Knud Høigaards jubilæumsgave til museet og et meget betydeligt tilskud fra Ny Carlsbergfondet.

En omordning af C. D. F. Reventlows og Pederstrups arkiver er foretaget efter anskaffelsen af de brandfri stålbokse i fjor.

En ny — fjerde — udgave af vejledningen gennem museet er udsendt i august 1969.

LOLLAND-FALSTERS HISTORISKE SAMFUND

Generalforsamlingen

afholdtes onsdag den 26. november i Rødby. Formanden, redaktør Verner Hansen, aflagde beretning og sagde blandt andet:

Lolland-Falsters historiske Samfunds formål, at værne om landsdelens historiske minder og fremdrage dens stedlige historie, søges i særlig grad opnået ved en indsats på tre felter.

Det ene er at rejse stene til minde om historiske personer og steder, og det er blevet til en halv snes stykker.

Et andet er at udgive en årbog og andre historiske skrifter.

Årbogen 1969 blev på forskellige måder moderniseret i sit udseende, og samfundet har både fra Lolland-Falster og andre steder i landet modtaget anerkendelser for det smukke udstyr, som »Lollands-Posten«s trykkeri har æren for. En årbog må ikke gennem mange år stivne i sit udseende, men må engang imellem have en make-up, hvilket ikke mindst har betydning, hvis man vil have ungdommen i tale.

Årbogen skal ikke alene bringe nye, skriftlige arbejder, men også uddrag af større værker, samt artikler, der har været bragt andre steder, men ikke er alment kendte. Desuden er det også naturligt, at årbogen er med til at markere mindedage for personer og begivenheder på Lolland-Falster.

Årbogen 1969 var ikke helt så stor som sine forgængere, hvilket var nødvendigt for at stabilisere samfundets økonomi. Det har også givet sig udslag i en ganske pæn beholdning og ingen gæld på årbogen.

Hvad historiske skrifter angår, har samfundet en del til salg, og de seneste udgivelser er domprovst Felters »Maribo Domkirke 1416-1966« og Georg Nellemanns »Den polske indvandring til Lolland-Falster«. Kaj Munks »Landslige interiører i lollandsk bonde-mål«, der udkom i 1948, er nu udsolgt.

Der fremsættes nu og da ønsker om forskellige udgivelser, men det kræver en øjeblikkelig større investering, medens salget, der giver pengene hjem igen, altid vil strække sig over en del år.

Samfundet har i 1972 bestået i 60 år. Da der var 50 års jubilæum, blev det fejret med et arrangement i Reventlowparken. Det er muligt, at jubilæet denne gang skulle markeres ved en udgivelse. På det felt er der flere naturlige opgaver. Der er således en samlet udgivelse af Svend Jørgensens meget anerkendte to bøger »Bag dige og hegn«. Desuden en nyudgivelse af Fr. L. Grundtvigs »Livet i Klokkergården«, der betegnes som den bedste skildring af livet i en dansk bondegård i det 19. århundrede.

Samfundet har en bogudgivelsesfond, og der er grund til at takke for, at den har fået en anonym gave på 1.000 kr. Fonden er ikke stor nok til at klare en udgivelse, hvorfor det vil være nødvendigt at søge tilskud. Det kunne også tænkes, at medlemmerne fik et forhåndstilbud om at kunne få en sådan udgivelse til en særlig billig pris, så afsætningen af et vist oplag var sikret. Bestyrelsen vil iøvrigt drøfte og tage stilling til, hvorledes 60 års jubilæet skal markeres.

Den tredje opgave er afholdelse af møder og udflugter. Lørdag den 14. juni var der en udflugt til Femø og søndag den 14. september en til Ærø. Begge arrangementer havde en pæn tilslutning og fik et meget vellykket forløb. Derfor er der grund til at rette en tak til udflugtsudvalget for det store arbejde med planlægningen og gennemførelsen af turene.

Der fremsættes nu og da ønsker om, at samfundet også om vinteren skulle holde nogle møder rundt i landsdelen. Det vil dog være et spørgsmål om økonomi, og desuden vil der også være et hensyn tagen til det omfattende lokalhistoriske arbejde, der gennem foreninger, oplysningsforbund, aftenskoler og ungdomsskoler udføres med foredrag, foredragsrækker, studiekredse med mere.

Samfundet vil gerne yde en anerkendelse af det udmærkede arbejde, der udføres af landsdelens museer. Det er også direkte repræsenteret i ledelserne for Reventlowsminde i Pederstrup og Lolland-Falsters Stiftsmuseum i Maribo.

Samfundet er medlem af Dansk historisk Fællesforening og derigennem også af Sammenslutningen af lokalhistoriske foreninger. Dansk historisk Fællesforening er begyndt at udgive et 4 binds værk med Danmarks historie i billeder.

Samfundet har investeret 1 kr. pr. medlem i værket start. Det er meningen, at vi vil få dem tilbage og en andel af overskudet, efter hvor mange abonnenter der er på Lolland-Falster.

I øjeblikket er meget underkastet udviklingens lov, og der kan også rejses spørgsmålet, om dannelsen af et storamt vil berøre Lolland-Falsters historiske Samfund. Det må dog formodes, at der stadig vil være to historiske samfund inden for storamtet, men spørgsmålet om et samarbejde mellem disse vil måske rejse sig ved lejlighed.

Samfundet kan glæde sig over en meget stor trofasthed hos medlemmerne. Der er 1.071, hvilket er ret uforandret. I betragtning af, at vi stadig har en afgang af medlemmer, er det særdeles godt, at vi stadig har en tilgang af nye hvert år. Medlemstallet er særdeles godt i forhold til andre samfund landet over.

Samfundet vil gerne takke alle, der støtter arbejdet, det gælder pressen og de økonomiske bidragydere. Der skal også lyde en tak til bestyrelsen for godt samarbejde og til kassereren for et veludført arbejde. —

Kassereren, frk. Louise Hansen, oplæste regnskabet, som godkendtes.

Til bestyrelsen genvalgtes fru Dagmar Jørgensen, Tåreby, handelsgartner Bek Pedersen, Nakskov, direktør Nabe-Nielsen, Nykøbing, distriktsopmåler W. Paamejer, Nykøbing, og redaktør Verner Hansen, Maribo. Som revisorer genvalgtes grosserer C. H. Bjelbo, Nakskov, og pens. førstelærer Ole Andersen, Løjtofte.

Samfundets fremtidige virksomhed drøftedes, og der fremsattes forskellige forslag til bestyrelsernes overvejelse.

Der vedtoges nogle lovændringer, hvorefter generalforsamlingen ændres fra november til maj, og regnskabsåret bliver 1. april—31. marts i stedet for fra 1. oktober—30. september.

Driftsregnskabet for 1/10 1968—30/9 1969

<i>Indtægt:</i>	kr. ø.	<i>Udgift:</i>	kr. ø.
Likvid beholdning fra forrige år	1.224,02	Trykning af årbog 1968, rest.	6.851,56
Medl.kontingent 1967 .	165,00	Trykning af årbog 1969	11.205,75
— 1968 .	6.700,00	Møder	530,73
— 1969 .	13.205,00	Dansk hist. Fællesf. kontingent	477,00
Faste tilskud fra Kulturministeriet..	1.900,00	Dansk hist. Fællesf. Fortid & Nutid	27,00
Amtsrådet	800,00	Porto	878,11
Andre	1.095,00	Honorar	1.986,75
Anonym gave	1.000,00	Administration	1.096,88
Salg af bøger	1.973,93	Anonym gave indsat på bog	1.000,00
Refusion af papirafg.	100,40	Beholdning at over- føre til næste år..	4.308,21
Renter	191,64		
Indgået porto	7,00		
	<u>28.361,99</u>		<u>28.361,99</u>

Status pr. 1/10 1969

Aktiver.

Fast kapital:

Holcks Legat, bankbog nr. 7-75155	500,00
Bogfond, bankbog nr. 6-18704	1.971,83

Likvid kapital:

Beholdning på driftsregnskabet fordeler sig således:

Bankbog nr. 6-19005	2.944,64
Postgiro nr. 355 25	1.311,05
Kontant beholdning	52,52
	<u>6.780,04</u>

Holeby, den 15. oktober 1969.

sign. *Louise Hansen.*

Foranstående driftsregnskab og status gennemgået og fundet i overensstemmelse med de os foreviste bøger og bilag.

p. t. Holeby, d. 23. oktober 1969.

sign. *C. H. Bjelbo.*

sign. *O. Andersen.*

BESTYRELSEN

Æresmedlemmer: Greve F. Reventlow. Pens. førstelærer A. H. Bendsen.

Bestyrelse: Redaktør Verner Hansen, Maribo, *formand*. Lærer Viggo Larsen, Torslunde pr. Holeby, *sekretær*. Baron R. Bertouch-Lehn, Højbygaard pr. Rødby. Fru Dagmar Jørgensen, Tåreby pr. Søllested. Handelsgartner J. Bek Pedersen, Nakskov. Direktør F. Nabe-Nielsen, Nykøbing F. Pens. postbud R. K. Nielsen, Guldborg L. Distriktsopmåler W. Paamejer, Nykøbing F. Skoleinspektør A. F. Heyn, Kettinge. Repræsentant Svend Åge Fabech Larsen, Bregninge gl. skole, Horbelev.

Forretnings- og redaktionsudvalg: Redaktør Verner Hansen, årbogsredaktør. Skoleinspektør A. F. Heyn. Lærer Viggo Larsen. Baron R. Bertouch-Lehn.

Udvalg for udflugter: Handelsgartner J. Bek Pedersen (formand). Lærer Viggo Larsen. Distriktsopmåler W. Paamejer.

Tilsyn med mindestene: Handelsgartner J. Bek Pedersen (formand). Direktør Nabe-Nielsen. Pens. postbud R. K. Nielsen.

Repræsentantskabet for Institutionen Statsminister C. D. F. Reventlows Minde og bestyrelsen for Pederstrup-museet: Baron Bertouch-Lehn.

Bestyrelsen for Lolland-Falsters Stiftsmuseum: Redaktør Verner Hansen.

Kasserer: Frk. Louise Hansen, Højbygaardsvej, Holeby.

Revisorer: Grosserer C. H. Bjelbo, Nakskov. Pens. førstelærer Ole Andersen, Løjtofte. Revisorsuppleant: Bankdirektør H. T. Kyhl, Nakskov.

NYE MEDLEMMER INDTIL 1. AUGUST 1970

- Overlærer Herluf Albertsen, Tjennemarke, 4920 Søllested.
Karen Margrethe Andersen, 369 Emerson Ave. Salt Lake City.
Utah 84115.
- Afdelingsbestyrer Knud Andersen, K. G. H., 3912 Sukkertoppen,
Grønland.
- Bankassistent Flemming Barslund, Ø. Boulevard 29, 4930 Maribo.
Stud. mag. Asger Brix, Knabrostræde 12, 3. s., 1210 København K.
Bankbestyrer Jørgen P. Christensen, 4840 Nr. Alslev.
Snedkerlærling Knud Erik Christiansen, Tinghusvej 26,
4900 Nakskov.
- Biskop Th. Græsholdt, Bispegården, 4800 Nykøbing F.
Fru Anna Halldin, H. C. Andersensvej 10, 4800 Nykøbing F.
Kontorassistent Finn Hansen, Østre Allé 7, 4800 Nykøbing F.
Snedker Hans Hansen, Marienlystvej 34, 4900 Nakskov.
Herman Hansen, Strandgade 31, 4800 Nykøbing F.
Ivan Hansen, Rådmandsgade 12, 1. s., 2200 København N.
Uddeler Werner A. Hansen, Vignæs, 4862 Guldborg.
Tandlæge O. Hovmand, Skolevej 1, 4960 Holeby.
Husejer Ulla Jørgensen, Engvej 11, 4970 Rødby.
Fr. Estrid Kelstrup, Søndergade 28, 2. s., 4900 Nakskov.
Boghandler Knud V. Kristensen, Søborg Hovedgade 50,
2860 Søborg.
- Fr. Jette Krogsbak, Sophiendal 29, 4690 Haslev.
Mekaniker Ove Kaae, 4920 Søllested.
Elektriker Kai Larsen, C. Steinckesvej 6, 4500 Nykøbing Sjælland.
Palle Larsen, Kofoedsvej 15, 4970 Rødbyhavn.
Fru Solvejg Larsen, Grønsundsvej 124, 4800 Nykøbing F.
Tom Lauritzen, Nr. Søgade 10, 4930 Maribo.
Arkitekt Kai Lyttihans, Rytterskolen, Moseby, 4871 Horbelev.
Ernst Madsen, Jødevej 63, 4900 Nakskov.
Prokurist Knud Marvits, Dyrehavevej 5 1a, 2930 Klampenborg.
Lærer Jørgen Nielsen, 4944 Fejøl.
Nr. Vedby Bibliotek, 4840 Nr. Alslev.
Gymnasielærer A. Svava Olsen, Box 67, 6340 Kruså.
Journalist Gunnar Pedersen, Venstrebladet, 4800 Nykøbing F.

Ingvar Pedersen, Nordfalsters Ejendoms kontor, Nr. Vedby,
4840 Nr. Alslev.

Fru Jenny Pedersen, Løjtofte, 4900 Nakskov.

Erik Petersen, Søndergade 16, 4690 Haslev.

Kaj Petersen, Blegdamsvej 130, 1. s., 2100 København Ø.

Erik Rask, Sædinge, 4970 Rødby.

Fhv. brolægger Emil Rasmussen, Slotsgade 73 a, 4800 Nykøbing F.

Fru Ragnhild Rasmussen, Vestervej 55, 4960 Holeby.

Redaktør Poul Schelde Rasmussen, Suhrs Gade 10, 4930 Maribo.

Refugiet »Fuglsang«, 4891 Toreby L.

Tandlæge Gorm Schless, Østergade 52, 4930 Maribo.

Stud. jur. Niels Chr. Steen, Nr. Søgade 25 b, st. tv.,
1370 København K.

Syerske fr. Elma Søderberg, Løiesgade 8, 4800 Nykøbing F.

Politiassistent Svenning Svenningsen, Avenavej 5, 2. s. th.,
4930 Maribo.

Gårdejer Aksel Sørensen, Borresminde, 4952 Stokkemarke.

Malermester Tage Truelsen, Dyrehavehuset, 4920 Søllested.

ÅRBØGER OG HISTORISKE SKRIFTER OM LOLLAND-FALSTER

Udgivet af samfundet:

Årbøgerne:

Boghandlerprisen for nyeste udgave 20 kr.

Tidligere årgange, hvoraf en del er udsolgt, 5 kr.,

boghandlerpris 10 kr.

Immanuel Felter: Maribo Domkirke 1416-1966 10 kr.,

boghandlerpris 20 kr.

George Nelleman: Den polske indvandring til Lolland-Falster

10 kr., boghandlerpris 20 kr.

Karen Toxværds optegnelser fra Sydfalster 9 kr.,

boghandlerpris 18 kr.

Jørgensen og Ussing: Lollandsk landsbyliv 9 kr.,

boghandlerpris 18 kr.

Jens Snedker: Mine erindringer fra barndom og ungdom 8 kr.,

boghandlerpris 16 kr.

Hans Mortensen: Hesnæsbogen 9 kr., boghandlerpris 18 kr.

Alan Hjorth Rasmussen: Maj- og midsommerskikke på Lolland og
Falster 5 kr., boghandlerpris 10 kr.

Udgivet af andre:

Svend Jørgensen: Bag diger og hegn I. 8 kr.

Maribo amts stednavne 20 kr.

Nachskous belejring 7 kr.

Jens Larsen: Kippinge kirke og den hellige kilde 12 kr.

Falstersminder 1913-63 4 kr.

Czarens hus i Nykøbing 3 kr.

Kappel kirke 5 kr.

N. P. Nielsen: Livet i Birgittinerklostret i Maribo 3 kr.

Jens Wolsing: Holeby I-II å 8 kr.

Lolland-Falsters Stiftsmuseum 12 kr.

Bestillinger

på årbøger og historiske skrifter sendes til formanden, redaktør
Verner Hansen, Museumsgade 3, Maribo.

Person- og stedregister

- Ahlefeldt, greve 19
Albert, sønnesøn af Boel Tamburs 34
Ammentorp, sognepræst 84 92
Ancher, provst 84
Andersen, Anders (Moseby) 21
Andersen, Peter herregårdsmissionær 8
Arninge præstekald 74
Askø præstekald 81
Askø (Landet s.) udgravning 105
Aunede præstekald 73
- Barfoed, sognepræst 94
Bartholdy, Inger 23
Bassøe, førstemd. hos købmd. Wulff 25
Batteriet (Hesnæs) 22
Beck, godsforvalter 52
Beck, Niolai præstegårdsforpagter 6 51 52
Beck, Vilhelm 51
Bengtsson, Gustav højskoleforstander 102
Bergenhammer, sognepræst 78
Bertelsen, sognepræst 79
Bets, Justine 18
Bindesbøll, Severin Claudius biskop 65 68
Birket præstekald 78
Bischoff, Erik billedhugger 107
Blicher, sognepræst 81
Blume, provst 80
Blæsebjergh mølle 20
Boel (Mosby) 23 28
Bogø 25 96
Boisen, P. O. biskop 65
Boisen, L. N. sognepræst (Vesteborg-Birket) 78 79
Branderslev præstekald 71
Brarup præstekald 90
Bregninge Loll. præstekald 90
Bregninge Falst. by 20
Briem, sognepræst 91
Brummer, sognepræst 81
Brun, boghandler 25
Brødremenighedens, nu Strickers Hotel (Christiansfeld) 56
Brøndsted, sognepræst 76
Bursø præstekald 82
Bødgers, Hanne (Moseby) 5 29
Børresen, sognepræst 71
- Christian VII 108
Christiansfeld 56
Clausen-Bagge, N. sognepræst 79 84
Clausen, tømrermester 13
Clemens, J. F. 108
Corfitzen, frk. legetøjshandler 25
Corfitzen, lærer (Bregninge) 20
Corzelitse 18 19
Cour, la (Næsgård) 18
- Dahlerup, sognepræst 93
Dahlerup, sognepræst 89
Dannemarc præstekald 74
Danæus, kapellan 84
Delholm, sognepræst 81
Det classenske Fideikommis 15 19 22 29 66
Dons, sognepræst 87
Døllefjelde præstekald 88
- Eckersberg, C. W. maler 107
Ehrenreich, sognepræst 86
Engestofte præstekald 86
Errindlev præstekald 80
Eskildstrup præstekald 96
- Falkerslev præstekald 100
Falsterske ord 24
Falsters Minder (Nykøbing F) 107
Fanny 23
Fejø præstekald 80
Femø præstekald 81
Fjelde præstekald 88
Fog, kapellan 80
Foght, murermester 13
Folkesagn 103
Frederik (Moseby) 23 28
Frost, Emilie g. m. Nic. Thure Kraurup 51
Fuglse præstekald 80
Funck, guldsmed 40
Færgeland 40
- Gad, Thomsen provst 90
Galschiøt, sognepræst 77
Garde, sognepræst 81
Garde, sognepræst 72
Gedesby præstekald 98
Gjellerup, sognepræst (Landet-Ryde) 76
Glahn, provst 5

Gloslunde præstekald 74
 Godsted præstekald 89
 Græshave præstekald 74
 Gude, sognepræst 85
 Gudmundsson, sognepræst 85
 Gulstad, sognepræst 88
 »Gunse«, huslærer 9 10
 Gundslev præstekald 91 92
 Gurreby præstekald 76
 Gørtz, sognepræst 71

Hald, biskop 102
 Hallager, sognepræst 86
 Halsted præstekald 73
 Hanne, pige hos familien Krarup 59
 Hanne sypige 23
 Hans Peter, skomager 23
 Hansen, H. J., kapellan 66
 Hansen, Hanne g. m. Peter Hansen 31
 Hansen, Hansigne 31
 Hansen, Maren 31
 Hansen, Olaf digter 40 41
 Hansen, Peter bryggerikarl 41
 Hansen, Peter skovarbejder 31
 Hansen, Rasmine g. m. Peter Hansen 41
 Haugsted, bibliotekar 60
 Heidenheim, Emilie f. Meyer (Nysted) 97
 Heinet, Birgitte 29
 Heinet, præst 29 100
 Herredskirke præstekald 72 73
 Herritslev præstekald 85
 Herrnhutternes skole (Christiansfeld) 56
 Herslebslund skovridergård 16
 Hesnæs 15 16 19 22 24 31 38
 Hestehoved fyr 22
 Hillested præstekald 78
 Holck, amtsforvalter 56 57 60
 Holeby præstekald 82
 Holt, Hans Mikael 104
 Horbelev præstekald 100
 Horreby præstekald 98
 Horrebows Jeses 93
 Hørslund præstekald 72
 Hunseby præstekald 85

Idstrup præstekald 97 99
 Ilsted, Peter kunstmaler 32 33

Jacobsen, sognepræst 78
 Jens, kusk (Næsgård) 6
 Jensen, Peter søn af Sandvig Jensen 22
 Jensen, Sandvig 22

Jespersen, sognepræst 72
 Jessen, sognepræst 86
 Johan, kusk 17
 Joseph 17
 Juell, hjulmand 24
 Juell, Jens maler 108
 Juell, Niels sømand 24
 Juhl, Andrea g. m. Einar Krarup 56

Kampers mølle 20
 Kappel 73 75 116
 Karl, sønnesøn af Boel Tamburs 34
 Karleby by og præstekald 19 20 98
 Kettinge præstekald 90
 Kippinge præstekald 94 95
 Klokkebakken 34
 Knuthenborg 54
 Kolbye, driftsbestyrer 57
 Koch, Buntzen sognepræst 100
 Koch, Gyllembourg sognepræst (S. Kirkeby m. v.) 98
 Koch, Hal professor 65 67
 Koch, N. P. Gyllembourg provst 83 92
 Kolding, frk. (Maribo) 55 59
 Koretke, H. C. pottemager 105
 Kornerup, J. tegner 87 99
 Krarup, Aksel 6 29 34
 Krarup, Einar 6 51 63
 Krarup, Frederikke 5 17
 Krarup, g. m. Nic. Thure Krarup 28
 Krarup, Helene 6 9 32
 Krarup, Inger 59
 Krarup, Lilla 6 10 36
 Krarup, Marie 5 6 9 18 23 28
 Krarup, Nanna 14 17 32
 Krarup, Nic. Thure præst 5 51
 Krarup, Ove 28 51
 Krarup, Preben sagfører 62
 Krarup, Sigrid 20
 Krarup, Thure 51
 Krarup, Valdemar 5 22
 Krogh, sognepræst 86
 Kruse, sognepræst 76
 Krønge præstekald 80
 Kylling, Ras kirkebetjent 37
 Købelev præstekald 71 72

Landet præstekald 76
 Lange, frk. (Maribo) 55 59
 Langhorn, sognepræst 72 73
 Lars Aage, herregårdsmisionær 8
 Larsen, Anna datter af væver Ole Larsen 24
 Larsen, Hemming havemand 30 31 32
 Larsen, Jens snedker 22
 Larsen, Ole væver 23 24

Laub, komponist 60
Lautrup, biskop 68
Lejre, Jens fisker 15
Lillebrænde præstekald 91
Lille Løjtøfte præstekald 72
Litteratur om Lolland-Falster
102 104
Lolland-Falsters Kunstmuseum 106
Lolland-Falsters Stiftsmuseum 105
110 113 116
Lollike, Jens sognefoged 21
Lusilanke, troid 33 34
Lütken, sognepræst 98

Madsen, Anna datter af Julius Mad-
sen 30 34
Madsen, Julius havemand 30 34
Madsen, Maren Stine 30
Maglebrænde præstekald 90
Maglemosen 37
Majbølle 86 87
Maribo 9 52 54 58 60 78 105 107
110 116
Masnedsund 25
Maribo—Bandholm jernbane 101
Maulitz (Guldborg Lervarefabrik) 105
Meldal, vicepastor 71
Monrad, biskop 68 92
Moseby 5 6 7 15 19—22 25 30 33 37
Murers, Grethe (Moseby) 23
Musse sogn 65 66 88 89
Müller, Malta sognepræst 91
Møller, Christmas politiker 56
Møller, Hans Ulrich stiftsprovst To-
reby 83 88
Møller, Ole gårdejer 20

Nakskov 41 42 68 71 103 106
Nannestad, sognepræst 73
Nannestad, Verner pastor 5
Nebbelunde præstekald 82
Nielsen, Niels Ploug maskinarbejder
103
Nielsen, prof. sognepræst 91
Nielsen, Sass lærer 21
Nielsen, sognepræst 81
Nielsen, sognepræst 74
Nielsen, stiftsprovst 91
Nordlunde præstekald 72
Nottelmann, konditor 25
Nysted 85 97 102 107
Næsgård 6 18 38
Nørre Alslev 25 92
Nørre Kirkeby præstekald 95
Nørre Vedby præstekald 83 92
Nørre Ørslev præstekald 98

Oldenburg, sognepræst 97
Olsens Hotel (Maribo) 54
Olstrup præstekald 80
Otte, Trine (Hesnæs) 15
Overgård, sognepræst 96

Paludan, sognepræst 82
Pedersen, H. Skjødt sognepræst
65 70
Pederstrup 107 108 110 113
Per, kusk 13
Petersen, Poul (Nykøbing F) 107
Petersen, provst 71
Petersen, skolelærer (Vålse) 93
Petersen, snedker (Ubby) 6
Pomle Nakke 15 18
Pontoppidan, sognepræst 89 97
Posselt, provst 80
Posselt, provst 84
Poulsen, fru g. m. provst P. 19
Poulsen, Meta 20
Poulsen, provst 13 19 91

Quade, Carl købmand 54 56
Quortrup, sognepræst 74

Radsted præstekald 87
Randrup, sognepræst 96
Rasmussen, Ane g. m. Hans R. 24
Rasmussen, Hans brugsmænd 24
Rasmussen, Hans sognefoged (Vålse)
93
Reventlow, C. D. F. statsminister
66 67 103 113
Reventlow-Museet 107
Ringsbølle præstekald 78
Rohde, P. provst 66
Rude, Olaf maler 105
Ryde 46 76
Rødby 78 79 102
Rødbyhavn udgravning 105
Røveralleen 19

Sagn fra Østlolland 102
Sakskøbing præstekald 85
Sandby præstekald 85
Schade, sognepræst 82
Schierner, kapellan 73
Schmidt, C. M. arkitekt 59
Schoppe, mæglerfirma 56
Schouw, sognepræst 80
Schrøder, fru g. m. godsforvalter S.
18 19
Schrøder, godsforvalter (Corzelitse)
18
Sine, barnepige 6
Skade, møllejer (Ore) 20

Skelby præstekald 98
 Skipper, Else 16
 Skipper, Jens Peter 16
 Skipper, Niels 16
 Skipper, Ole 16
 Skovlænge præstekald 76
 Skørninge præstekald 67 79 84
 Slemminge præstekald 88
 Slotø 44
 Smidt, Beate 7
 Smith, W. Little amerikansk maler
 106
 Snedker, Kjeld museumsforvalter 103
 Snedkers, Regine 36
 Stadager præstekald 96
 Stokkemærke præstekald 77
 Strandgård, H. O. apoteker 103
 Strange, Karen (Hesnæs) 15 16
 Stubbekøbing 16 23 25 90 91 102
 Stubbeshage 16 22
 Sædinge præstekald 82 83
 Søborg (Falster) 16
 Søllested præstekald 76
 Sønder Alslev præstekald 98
 Søndergård, Georg provst 102
 Sønderjylland 38 56
 Sønder Kirkeby præstekald 98

Tamburs, Boel 33 34
Tamburs, Marie 30
Tamburs, Nanna 30
Tamburs, Severine 30
Tell, Claes svensk keramikker 106
Terkelsen, teolog. kand. 97
Tesdorpf, Edward (Ourupgård)
 98 104
Thierry, forvalter 73
Maribo—Bandholm jernbane 101 102
Thomsen, se Gad
Thomsen, sognepræst 97
Tillitse præstekald 74
Tingsted præstekald 96
Tirsted præstekald 67 79 84
Tobiesen, stiftsprovst 74
Tolderlund, mejeriejer 21
Toreby præstekald 88
Toreby-maleren 103 106
Torkildstrup 91 92 102
Torrig 102
Torslunde 79

Toxværd, Karen: Optegnelser fra
 Sydfalster 116
**Trojel, kapellan (Tirsted-Skørninge-
 Vejleby)** 84
Troid-Helene, eventyrfigur 58
Tryde, sognepræst (Sakskøbing) 85
Trælholm 44
Tågerup præstekald 79
Tårs præstekald 86

Uby 5 6 32 33 51
Utterslev præstekald 72

Vejleby 67 79 81
Vejlegade (Nakskov) 40
Vestenskov 73
Vesterborg 78 79
Vestergade (Maribo) 56
Vester Ulslev 89 97
Viborg, sognepræst 96
Vignæs præstekald 86
Vindeby præstekald 66 71
Virket sø 19
Væggerløse præstekald 97
Væver, Hans 14 28
Væver, Karen 28
Våbensted præstekald 86
Vålse præstekald 92 93

Wegener, sognepræst 73
Wesenberg, sognepræst 95
Winther, sognepræst 88
Visitatsindb. - se Bindsbøll
Wulff, købmand 25

Zahrtmann, Kr. maler 103 106 107

Ærø 110

Ønslev 96
Øresund 108
Ørsted, ministerium 68
Østerskoven 15
Østersøen 11 15 34
Øster Ulslev 89
Østlolland 65
Østoftø 84

Åstrup præstekald 100

Person- og stedregister til Historisk Samfunds årbog 1969

- Andersen, F. F.** grosserer (Nakskov) 61
- Bandholmbanen** 39 ff 69
- Benzon, E. B.** konsul (Stubbekøbing) 14
- Benzon, E. C.** skibsbygmester (Nykøbing F) 5 ff
- Benzon, E. P.** hofjrn. (Grenå) 15
- Benzon, Lorenz Jacob** kgl. agent 5
- Berg, Claus** billedhugger 89
- Bertouch, kammerherre** (Søholt) 74
- Boesen, Gudmund** museumsinsp. 85
- Bruhn, brødrene** entreprenører (Bandholm) 72
- Christensen, Hans** skibsbygger (Marstal) 13
- Christensen, Helge:** Fugleliv 85
- Clausen, tømrermester** 16
- Cruise, V.** stationsforst. (Maribo) 44
- Dahl, Knud:** Naturfredninger 82
- Dannemare-huset** 83
- Dansk Jernbane-Klub** 45
- Det lollandske Jernbaneselskab** 41
- Drewes, C. F. J.** driftsbestyrer 44
- Exner, Johan:** Landsbykirker 85
- Falsterbanen** 44 70
- Falsters Minder** 83 85 89
- Frandsen, Hanne** stud. mag. 89
- Garber, H. N.:** Klostre 86
- Garde, C. F.** løjtnant 41 69
- Glahn, arkitekt, tømrermester** 18 22
- Glob, P. V.** rigsarkivar 86
- Halsted kloster** 86
- Hansen, Chr. Leifhold** færgegårds-ejer 53
- Hansen, Johannes** (Tårs) bror til Mathea Hansen 59
- Hansen, Marius** lektor: Nakskov Gymnasium 84
- Stensætning Nakskov** 77 ff
- Hansen, Mathea g. m. Johannes** Huus 53 59 61 62 64
- Hansen, N. F.** skibsbygger (Odense) 7
- Hansen, Povel** lods (Helsingør) 10
- Illeuning, Gerhard** grafiker 89
- Henrichsen, overkonstruktør** 5
- Hertig, H.** rektor 83 89
- Holck, Axel** amtsforv. (Maribo) 62
- Holck, Johan** sognepræst (Nakskov) 62
- Holck, Søren** provst (Brønshøj) 62 65
- Holmblad, Sophus** 61
- Holstein-Rathlou, hofjrn.** 14 15
- Hundebøl, P. Møller:** Handske-magerbanden 83
- Huus, Chr.** 51 52 62
- Huus, Georg** 49 64
- Huus, Hans Chr.** 49 50 61 65
- Huus, Jens** Nielsen 48 66
- Huus, Jens Thomas** 52 62
- Huus, Johannes** 52—86
- Huus, Margrethe** 52
- Huus, Niels Jensen** 48
- Huus, Ove** arkitekt 66
- Huus, Valdemar** 52 63
- Huus, Mathea** 49 59 61
- Huus, Johan** 49
- Huus' købmandsgd.** (Nakskov) 47 ff
- Illustreret Tidende** 69
- Ingvorsen, Leif:** Lokalhistorie 87
- Jahn, vognmester** (Bandholm) 44
- Jensdatter, Anne Cathrine** g. m. Jens Huus 48
- Jørgensen, C. J. F., skibsbygmester** 6
- Jørgensen, J.** fiskehandler (Nykøbing F) 22
- Jørgensen, Laurits** justitsråd (Søholt) 74
- Karen (Askø)** 33 ff
- Kellernæs** 72
- Kierkegård, L.** klædehandler (København) 74
- Knuth, E. C.** lensgreve (Knuthenborg) 41 69 72 75
- Knuthenborg** 75
- Knuthenborg park** 72 82

Krag-Juel-Vind-Frijs, lensgrevinde
91
Krarup, Frederikke: Erindringer 86
Krarup, N. B., dr. phil., skoleleder 5
Krykke Kilde 74
Krønge 74

Lolland-Falsters Kunstmuseum 83 89
Lolland-Falsters Stiftsmuseum 83 88
Lollandsbanen 42 43 45
Lolland Spare- og Laanebank 65 66
Lützow, stiftamtmand 74

Mackeprang, Regine (Nakskov) 59
Maribo sø 74 75 82
Michelsen, P. museumsinspektør:
Ildsteder 83
Munk, Ferd. kapellan (Nakskov) 62
Musenberg, Joh. Henr. urmager
(Maribo) 83

Nakskov Gymnasium 84
Nielsen, Chr. V. arkitekt 74
Nielsen, P. fiskeskipper (Bangsbo-
strand) 12
Nielsen, R. K.: Karen - en Askøpige
33 ff
Nørgaard, Anker keramikker 90

Orupgård ladebygning 18

Paamejer, Wilhelm: Det gamle
Nykøbing 83
Pappenheim (Søholt) 74
Prior, H. P. (København) 10

Quade, Carl Albrecht 88

Rasmussen, Holger 87
Reventlow-Museet (Pederstrup) 90
Reventlowparken (Pederstrup) 82
Rowan, F. J. overingeniør 41, 69
Rødby Færge 82

Schiøtt, P. W. bygmester (Nakskov)
47
Schrøders gård (Maribo) 88
Sibbern, H. arkitekt 75
Sidenius, Isach, stadshauptmand
(Nykøbing F) 6
Steer, Georg konstruktør 7
Stiesdal, Hans museumsinspektør 83
Stubbekøbing 5
Søholt 74
Sørensen, Enevold fisker (Hou) 15

Tesdorpf, E. gehejmecetsråd
(Ourupgård) 18
Thorlacius-Ussing, V. dr. phil. 89
Thrane, købmand 22
Tietgen, C. F. etatsråd 41 69
Torrigbanen 42
Trojel, Amalie Lovise g. m. H. Chr.
Huus 50 51
Trojel, Peter Leonhard pastor eme-
ritus 59 67
Trojel, Thomas provst, konsitorial-
råd (Købelev) 50
Tågense-huset 83

Ussing, forretningsmand 60

Vestermænd, alias Venstermand,
slægten 74
Vindeby 87

Wienberg, murermester 75